popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Temmuz 2005 Sayı 59 4 YTL / 4.000.000 TL

ARKEOLOJİ 2005
Kazılar ve sorunlar

Hitler'in 'Avrupa Birliği' projesi

II. Dünya Savaşı ve 1945 Avrupa'sı tartışma masasında

Çağlar boyunca saray yaşamı

Ankara-İstanbul arası ilk 'Alo'...

Çizgi romanda Amerikan Bağımsızlık Savaşı

İskenderiye'ye Haçlı seferi

Sinan'ın Süleymaniye sırları

ISSN 1302-6577 212323 05/07

www.populertarih.com.tr
YAYINDAYIZ

ABD-İran: Bizim okur ne diyor?..

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Geçen ay başlattığımız ve web sitemizin dallanıp budaklanmasına, kendini geliştirmesine dolaylı olarak da olsa, hizmet edeceğini düşündüğümüz İNTERAKTİF KÜRSÜ sayfalarımızda bu ay, web sitemizdeki ankete ilişkin gelişmeleri, 'yersizlik' nedeniyle açıklayamadık.

Ben de konuyu önemli gördüğümden, Mayıs ayında web sitemizde yani *www.populertarih.com.tr* adresimizde başlattığımız anketin, artık belli bir katılım ile olgunlaşıp netleşen sonuçlarını, bu sayfada aktaracağım:

Mayıs ayında dergimizde, İran'daki cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi geniş bir İRAN DOSYASI hazırlamış ve web sayfamızda da okurlarımıza, dört seçenekli bir soru sormuştuk: "Bu yaz, İran-ABD ilişkilerinin seyri nasıl olacak?" diye...

Sonuçları, şöyle sıralayabiliriz:

"İran'da reformcu hareket güçlenecek, ilişkiler yumuşayacak" seçeneği yüzde 18.3 oranında oy topladı.

Yani Popüler Tarih okurları, reformcu kanatların öyle pek fazla güçlenemeyeceğini düşünüyordu...

İkinci seçenek olan "Seçimleri mollalar kazanacak; ABD bu yaz İran'ı bombalayacak" seçeneği ise okurlarımızın ancak yüzde 4'ü tarafından ihtimal dahilinde görüldü.

Yani Popüler Tarih okurları, muhafazakâr kanatlara, reformculardan çok daha az bir şans tanıyordu İran'ın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde...

"Yaz boyu gerilim sürecek; ancak ABD saldırmayacak" seçeneği ise, en yüksek oyu aldı: Yüzde 73 ile baş sırada...

Dördüncü seçenek ise, "ABD'nin AB ile nükleer çalışmalar alanındaki uzlaşması, İran'ı rahatlatacak" şeklindeydi ve o da ancak ikinci seçenek yani 'bombalama' seçeneği kadar ilgi görerek, yüzde 4.8 oranında bir oy aldı!..

Yani tam da İran'daki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından, Popüler Tarih okurlarının ABD ile İran ilişkilerine nasıl baktıklarının bir tahlilini yapmak gerekirse, okurlarımızın ezici çoğunluğunun, ABD'nin İran'a saldırmayacağını düşündüklerini, yaz boyunca gerilimler yaşansa da bunun böyle olacağını kabul ettikleri ortaya çıkıyor.

> Web sayfalarımızdaki anket, 'Bugünün ancak geçmişin ışığında aydınlanabileceği' şeklindeki düsturumuzu bir kez daha doğruladı...

Anketimizin bir başka ilginç sonucu da, Popüler Tarih okurlarının, ancak yüzde 18.3'ünün İran'da reformcu hareketin güçleneceğini düşünmüş olması... Büyük çoğunluğun, buna kısa vadede ihtimal vermemesi... Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçları da zaten bunu gösterdi...

Web sayfalarımızda, İRAN DOSYASI ile başlattığımız ve iki ay boyunca sürdürdüğümüz anket çalışması, bizim için de iyi bir tecrübe oldu. Ayrıca 'Bugünün ancak geçmişin ışığında aydınlanabileceği' yolundaki düsturumuz da, bir kez daha doğrulandı...

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Temmuz 2005

KAPAK

54 Süleymaniye'nin sırları
Mimar Sinan'ın yaşantısına ve eserlerine dair birçok ayrıntıyı, Mustafa Saî Çelebi'ye anlattıklarından öğreniyoruz. Mustafa Saî'nin satırları arasında, Süleymaniye Cami'nin sırlarını da bulabiliyoruz.
Erkan Bora

4 Editörden
6 Ayın Tarihi
10 Basında Bu Ay
12 İnteraktif Kürsü
18 İskenderiye neden yağmalandı?
Birsel Küçüksipahioğlu
24 On Soruda: Kapitülasyonlar
Erhan Afyoncu
30 Söyleşi: Sergun Ağar
Halûk Dağ
34 'Alo! Burası Ankara!'
Ertan Ünal
40 Belge: Hitler'in 'Avrupa Birliği'
Orhan Koloğlu
45 İnternet
Taner Güdükoğlu
64 Teknoloji: Dikiş makineleri
Fatih Toptan
68 Bilim Tarihi: Rosalind Franklin
Fatih Toptan
72 Kırk Ambar: Dondurma
Feza Kürkçüoğlu
74 Dergilerden
Lale Uçan
77 Sözüngelişi
Necati Güngör
78 Çelik Blek'in gerçek serüveni
Güneş Atay
84 Kitap
Lütfü Tınç
86 Seminer: Saray yaşamı
Lütfü Tınç
92 Arkeologların yaz harekâtı
Erkan Ildız
98 Ajanda
Erkan Ildız
102 Televizyon
Olkan Özyurt
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

46 Avrupa 1945:
Her şey yeniden tartışılacak...
1945, Avrupa'nın tarihteki öncülüğünü kesin olarak yitirdiği yıldır. Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'nın üstünlüğünü sarsmıştı; ikincisi bunu yerle bir etti.
M. Tanju Akad

popüler tarih
Yıl: 6 Sayı: 2005/59 Temmuz 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT
Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT
Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ
Editör
DEVRİM ÇAKIR
Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ
Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR, ORHAN DURGUT
PELİN GEL

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ
Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN
Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DPP A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

1 TEMMUZ

1798
Napolyon, İskenderiye'ye çıkarak Mısır'ı işgale başladı.

1927
İstanbul'dan 16 Mayıs 1919'da ayrılan Mustafa Kemal, Kurtuluş'tan sonra ilk kez İstanbul'a geldi; büyük törenlerle karşılandı.

2 TEMMUZ

1900
Alman Ferdinand von Zeppelin'in yaptığı hava aracı denendi ve başarılı oldu. Araca 'Zeplin' adı verildi.

1961
ABD'li roman ve öykü yazarı Ernest Hemingway, Idaho'daki evinde bir av tüfeği ile intihar etti.

3 TEMMUZ

1962
Cezayir'deki 132 yıllık Fransız egemenliği sona erdi; Cezayir bağımsızlığını kazandı.

1967
Galatasaray ve Milli Takım kalecisi Turgay Şeren bir jübileyle futbolu bıraktı.

4 TEMMUZ

1776
Amerikan Kongresi, Britanya'dan bağımsızlığını ilan etti.

1932
İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, otomobiliyle Ankara'dan İstanbul'a giden ilk kişi oldu.

5 TEMMUZ

1946
Fransız modacı Louis Reard, iki parçalı mayoyu tanıttı. Mayonun adı, ABD'nin atom bombası patlattığı Pasifik'teki Bikini Adası'ndan geliyordu.

1973
TRT, dünya olaylarını canlı olarak yayınlayabilmek için 'Eurovision Kulübü' üyesi oldu.

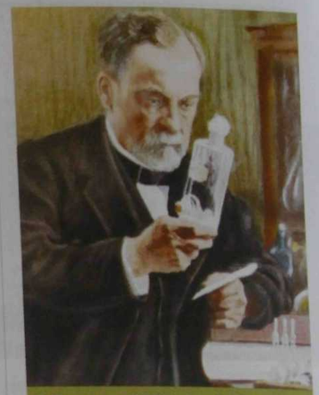
6 TEMMUZ

1885
Fransız bilim adamı Louis Pasteur kuduz aşısını buldu.

1917
Arabistanlı Lawrence, Arap isyancılarla Akabe kentine saldırdı.

7 TEMMUZ

1929
Mussolini, Papa ile anlaşınca bağımsız Vatikan şehri kuruldu.

6 Temmuz 1885: Louis Pasteur kuduz aşısını buldu.

1964
Metin Erksan'ın yönettiği 'Susuz Yaz' filmi, 14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı ödülünü kazandı.

8 TEMMUZ

1928
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ilk mezunlarını verdi.

1937
Türkiye ile İran, Irak ve Afganistan arasında 'Sadabad Paktı' imzalandı.

9 TEMMUZ

1935
Moda Deniz Klubü, Atatürk'ün de katıldığı bir törenle açıldı.

1993
Şair Metin Altıok'un da kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmesiyle, Sivas katliamında ölenlerin sayısı 37'ye yükseldi.

10 TEMMUZ

1900
Paris metrosu açıldı.

1947
Hindistan'ın ikiye ayrılmasıyla oluşan Pakistan'ın genel valiliğine Muhammed Ali Cinnah getirildi.

11 TEMMUZ

1789
Fransız devrimci Lafayette, 'İnsan Hakları ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'ni Devrimci Milli Meclis'e sundu.

1975
Eski Çin'in başkenti Xian'da, 2 bin yıl öncesinden kalma, kilden yapılmış 6 bin kişilik bir ordu bulundu.

12 TEMMUZ

1878
Osmanlı devleti, Kıbrıs adası yönetimini İngiltere'ye devretti.

1998
Fransa'da yapılan Dünya Futbol Şampiyonası'nda, Brezilya'yı 3-0 yenen Fransa şampiyon oldu.

13 TEMMUZ

1930
İlk Dünya Futbol Şampiyonası Uruguay'da başladı.

1934
Atletizm yarışmaları Taksim Stadyumu'nda başladı.

1949
Papa Pius, Komünist Parti'ye üye olanların aforoz edileceğini söyledi.

14 TEMMUZ

1938
İtalya, Yahudi karşıtı Nazi modelini kabul etti.

1942
Atılay denizaltısı battı; 38 subay ve er öldü.

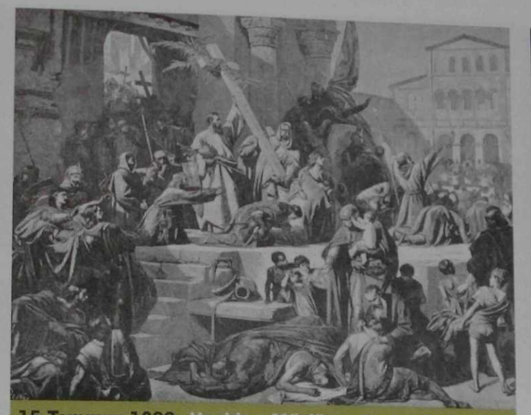

İLK FİLM YARIŞMASI

Yerli film yapımcılarını ve sinemaya gönül verenleri desteklemek amacıyla kurulan 'Yerli Film Yapanlar Cemiyeti', Türkiye'nin ilk resmi film yarışmasını düzenledi. 9 Temmuz 1948'de yapılan değerlendirme sonucunda, Şakir Sırmalı'nın yönettiği 'Unutulan Sır' adlı eser birinciliğe layık görülürken, Turgut Demirağ'ın yönettiği 'Bir Dağ Masalı' ikinci oldu. Özgün hikayesini Reşat Nuri Güntekin'in yazdığı ve Turgut Demirağ'ın senaryolaştırdığı 'Bir Dağ Masalı', en iyi hikaye ve senaryo dalında da ödüle layık görüldü.

17 Temmuz 1936: İspanya'da iç savaş başladı.

15 Temmuz 1099: Haçlılar, Müslümanların elinde bulunan Kudüs kentini işgal etti.

17 Temmuz 1975: Apollo ve Soyuz, uzayda buluştu.

15 TEMMUZ

1099
Haçlılar Kudüs'ü işgal etti.

1975
Junko Tabel, Everest Dağı'na çıkan ilk kadın dağcı oldu.

16 TEMMUZ

1918
Rus Çarı Nikola ve hanedanın diğer fertleri idam edildi.

1926
İlk renkli sualtı çekimleri National Geographic dergisinde yayınlandı.

1945
ABD'de Robert Oppenheimer'ın geliştirdiği ilk atom bombası, New Mexico yakınlarındaki Alagorda çölünde patlatıldı.

17 TEMMUZ

1936
İspanya iç savaşı başladı.

1975
Apollo ve Soyuz, uzayda buluştu.

KORE'DE BARIŞ GÖRÜŞMELERİ

Kore'deki savaşı sona erdirmek üzere, Birleşmiş Milletler temsilcileriyle Kuzey Koreliler arasındaki ilk görüşme, 8 Temmuz 1951'de, harabe şehir Kaesong'da gerçekleştirildi. Yaklaşık 6.5 saat süren bu ilk görüşmenin ardından, 26 Temmuz'da, Amiral Joy'un başkanlığındaki ABD heyeti ile General Nam Il başkanlığındaki Kuzey Kore heyeti bir araya geldi. Görüşmede, iki bölgeyi birbirinden ayıracak sınır çizgisi ve savaş esirleriyle ilgili konular görüşüldü.

18 Temmuz 1925: Hitler 'Kavgam'ı yayımladı.

23 Temmuz 1908: Osmanlı ülkesinde II. Meşrutiyet ilan edildi ve Meclis-i Mebusan açıldı.

19 Temmuz 1954: Elvis, ilk albümü olan 'That's All Right Mama'yı çıkardı.

18 TEMMUZ

1925
Adolf Hitler, 'Kavgam' adlı kitabını yayımladı.

1930
Ankara Etnografya Müzesi halka açıldı.

19 TEMMUZ

1954
Elvis Presley, ilk albümü 'That's All Right Mama'yı çıkardı.

1957
İstanbul Boğazı'nın iki kıyısını birbirine bağlayacak köprünün protokolü imzalandı.

20 TEMMUZ

1881
Kızılderili Sioux kabilesi lideri 'Oturan Boğa' teslim oldu.

1974
'Kıbrıs Barış Harekatı' başladı.

21 TEMMUZ

1904
Trans-Sibirya demiryolu tamamlandı.

1946
Türkiye'de ilk çok partili seçim yapıldı.

22 TEMMUZ

1711
Osmanlı ile Rusya arasında Prut Barış Antlaşması imzalandı.

1967
Adapazarı'nda Richter ölçeğine göre 7,5 şiddetinde deprem oldu.

1981
Mehmet Ali Ağca, Roma'da ömür boyu hapse mahkum edildi.

23 TEMMUZ

1829
William Austin Burt, daktilonun ilk hali olan 'typographer'i buldu.

1888
Enternasyonal, ilk kez Fransa'nın Lille şehrinde, işçiler tarafından söylendi.

1908
II. Meşrutiyet ilan edildi.

24 TEMMUZ

1950
Gazeteciler Cemiyeti, sansürün kaldırıldığı 24 Temmuz'u 'Basın Bayramı' ilan etti.

1968
İTÜ öğrenci yurdunu basan polisler tarafından dövülen Hukuk Fakültesi öğrencisi

NÂSIR, SÜVEYŞ KANALI'NA EL KOYDU
Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır, 26 Temmuz 1956'da, İngiliz-Fransız denetimindeki Süveyş Kanal Şirketi'nin millîleştirildiğini açıkladı. Kanaldan elde edilecek gelirin, Mısır'ın ekilebilir alanlarını yarıdan fazla artıracak ve büyük miktarda hidrojen enerjisi sağlayacak Assuan Barajı'nın inşasında kullanılacağını belirten Nâsır; emperyalist güçler bu karardan hoşlanmazlarsa "kendi öfkelerinde boğulacaklarını" da ifade etti.

26 Temmuz 1923: Mekanik televizyonun patenti Baird'de.

27 Temmuz 1794: M. Robespierre iktidardan düşürüldü ve Fransa Milli Meclisi'nce tutuklanarak hapsedildi.

31 Temmuz 1932: K. Halis, 'dünya güzeli'...

Vedat Demircioğlu, sekiz gün komada kaldıktan sonra öldü.

25 TEMMUZ

1978
Dünyanın ilk tüp bebeği Louise Brown İngiltere'de doğdu.

2000
Bir Concorde uçağı Paris'ten kalkıştan kısa bir süre sonra düştü; 100 yolcu ve 9 müretebattan kurtulan olmadı.

26 TEMMUZ

1923
John Logie Baird, ilk mekanik televizyonun patentini aldı.

1945
Churchill seçimleri kaybetti; İngiltere tarihinde ilk kez İşçi Partisi iktidara geldi ve Clement Attlee başbakan oldu.

27 TEMMUZ

1794
Fransız Devrimi'nin önderlerinden Maximilien Robespierre iktidardan düşürüldü ve Fransa Milli Meclisi'nce tutuklanarak hapishaneye gönderildi.

1960
'27 Mayıs' sigaraları piyasaya çıktı.

28 TEMMUZ

1402
Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıt, Ankara savaşında Timur'a yenilerek esir düştü; Osmanlı devletinde 'Fetret Devri' başladı.

1929
48 ülke, savaş esirlerine ilişkin Cenevre Konvansiyonu'nu imzalandı.

29 TEMMUZ

1958
NASA'nın kuruluşu ABD kongresinde onaylandı.

1981
İngiltere Prensi Charles, Lady Diana Spencer ile evlendi.

30 TEMMUZ

1930
Montevideo'da yapılan ilk Dünya Futbol Şampiyonası'nı Uruguay kazandı.

1953
Demiryolları devlet işletmesi haline getirildi.

1995
Çeçenistan ve Rusya arasındaki savaşa son veren bir dizi anlaşma Grozni'de imzalandı.

31 TEMMUZ

1922
'İstiklal Mahkemeleri Kanunu' TBMM'de kabul edildi.

1932
Keriman Halis, Belçika'da 'Dünya Güzellik Kraliçesi' seçildi; Atatürk kendisine 'Ece' soyadını verdi.

1952
Türkiye'nin ilk sendikal konfederasyonu olan 'Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu' kuruldu.

PAPA'NIN OLAYLI TÜRKİYE ZİYARETİ
Papa VI. Paulus, gayri resmi bir ziyaret için, 25 Temmuz 1967'de İstanbul'a geldi. Papa VI. Paulus, Fener Rum Patriği Athenagoras'ı da ziyaret ederken; 1964'te Kudüs'teki buluşmanın ardından bu ziyaret, Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki dargınlığı sona erdiren önemli bir adım olarak yorumlandı. 26 Temmuz'da Efes'e giden Papa, burada Meryemana Evi'ni ziyaret ettikten sonra Türkiye'den ayrıldı.

100 YIL ÖNCE

Deniz tutmasına çare

Fransa donanmasının emekli taifesinden Doktor Higran, deniz tutmasına karşı bir usul keşfetmiştir. 'Kadoso' isimli gazetenin yazdığına göre, bu usulün faydası tecrübe ile de ispat edilmiştir. Bu usule göre, gemiye binmeden birkaç dakika evvel kişinin karnını sıkı sıkıya bağlamak gerekmektedir.

(İkdam, 15 Temmuz 1905)

Avrupa'da sıcaklar

Viyana gazetelerinin bildirdiğine göre, Avrupa'da sıcaklar birkaç günden beri son derece şiddetlenmiştir. Sıcakların Berlin'de de son derece şiddetli hüküm sürdüğü işaret edilmektedir. Geçen Cuma, 43 derece hararet hissedilmiş olup, ahaliden bir çok insan dayanamayıp sokak ortasında bayılmışlardır.

(İkdam, 4 Temmuz 1905)

Kızıl hastalığı

Ayastefanos'ta zuhur eylediğini daha önce yazmış olduğumuz kızıl hastalığı yayılma sahasını genişletmiş ve hastalığa yakalananların sayısı 24'e yükselmiştir. Hastalığı imha etmek üzere alınan tedbirler arasında, Rum Mektebi'nin tatil edilmesi de bulunmaktaydı. Bu defa hastalığın yaygınlaşmaya devam etmesi sebebiyle, Rum Mektebi'nin tatilinin uzatılmasına yetkili mercilerce karar kılınmıştır.

(İkdam, 9 Temmuz 1905)

Telsiz telefon

Avusturya hükümeti memurlarından Mösyö Johnson isimli bir kişi, haberin her vecihle gizli kalmasını sağlayacak bir nevi telsiz telefon keşfettiğini iddia etmektedir. Bu usulde, tebliğ olunan haberi alan telefon kimin için kullanılacak olunur ise, münhasıran o adamın sesine tatbik edilmiştir.

(İkdam, 15 Temmuz 1905)

75 YIL ÖNCE

Zaro Ağa Amerika'da

Zaro Ağa, nihayet gazetecileri atlattı; kimseye haber vermeden Amerika'ya sıvıştı. Seyahat için Amerika hükümeti izin vermiş; Zaro Ağa'ya bir kostüm satın alınmış, bir boncuklu entari ile bir takke yaptırılmıştı... Zaro Ağa gideceğini, mahallesindeki dostlarına bile haber vermemiş, karısı ile helalleşmeyi kâfi görmüştür; kendisi, Amerika'da dört-beş ay kaldıktan sonra dönecektir.

(Cumhuriyet, 2 Temmuz 1930)

Troçki Türkçe öğreniyor

Büyükada'da ikamet etmekte olan sabık Rus diktatörü Troçki Yoldaş, artık Türkçe'yi anlayacak derecede öğrenmiştir. Troçki, ara sıra Yorgolu'ya inerek denize girmekte, bazen tanıştığı balıkçılarla Türkçe konuşmakta ve balık tutmakla vakit geçirmektedir. Troçki köşkten çıkmadığı günlerde, büyük yazı masasının başında saatlerce meşgul olmakta, yazmakta olduğu eserleri dikte etmekte, kitap ve gazete okumaktadır.

(Cumhuriyet, 26 Temmuz 1930)

Gazi Hazretleri Yalova'da

Reisicumhur Hazretleri Yalova'da, hazırlamakta bulundukları Türk tarihini bitirmeye çalışmaktadırlar. Gazi Hazretleri Yalova'daki yeni köşklerinin çalışma salonunda her gün birkaç saat bu kıymetli eserle meşgul olmaktadırlar. Evvelki gün Yalova'ya giden Başmuharririmiz Yunus Nadi Bey, eser hakkında Gazi Hazretleri ile iki buçuk saat süren bir görüşme yapmıştır.

(Cumhuriyet, 19 Temmuz 1930)

50 YIL ÖNCE

'Dört Büyükler' Cenevre'de

Almanya'nın geleceğinin görüşüldüğü 'Dört Büyükler Konferansı', Cenevre'de başladı. Konferansta, Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Bulganin, ABD Başbakanı Eisenhower, Fransa Başbakanı Edgar Faure ve İngiltere Başbakanı Sir Anthony Eden, 'Dört Büyükler'i oluşturdu.

(18 Temmuz 1955)

'Abidin Daver' denize indirildi

Denizcilik Bankası'nın, İstanbul Haliç'te, Camialtı Tershanesi'nde inşa ettirmiş olduğu 6 bin 500 tonluk 'Abidin Daver' şilebi, nihayet denize indirildi. Şilebin, 1 Temmuz Kabotaj Bayramı vesilesiyle denize indirilmesi öngörülmüş, ancak kızak yağlarının donması yüzünden yapılacak tören bir hafta ertelenmişti.

(7 Temmuz 1955)

Ali Naci Karacan öldü

Milliyet Gazetesi'nin kurucusu Ali Naci Karacan, 59 yaşında, İstanbul'da öldü. Basın hayatına 'İkdam' gazetesinde başlayan, Akşam (1918), Politika (1935) ve Tan (1935) gibi gazetelerin kuruculuğunu yapan Karacan, 1950'de 'Milliyet'i çıkarmaya başlamıştı.

(7 Temmuz 1955)

25 YIL ÖNCE

Türkler'e silahlı saldırı

Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler, İstanbul Merter'de, arabasının içinde uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetti. Merter'deki evinin önünde üç terörist tarafından yaylım ateşine tutulan Türkler; 1967-77 arasında, DİSK'in de genel başkanlığını yürütmüştü.

(22 Temmuz 1980)

Nihat Erim öldürüldü

Eski başbakanlardan Nihat Erim, İstanbul'da, yazlık evinin bulunduğu Cevizli Dragos'ta, menfur bir suikast sonucu öldürüldü. Dragos Deniz Kulübü'nden çıkarken, dört saldırgan tarafından yaylım ateşine tutulan 68 yaşındaki Erim, olay yerinde hayatını kaybederken; 'Dev Sol' imzalı bir bildiriyi olay yerine bırakan zanlıların yakalanmasına çalışıldığı bildirildi.

(19 Temmuz 1980)

Özal'dan açıklama

Başkanlık Müsteşarı ve DPT Müsteşar Vekili Turgut Özal, Türkiye'nin OECD ülkelerine olan borçlarının ertelenmesi toplantılarına katılmak üzere, İstanbul'dan Fransa'ya gitti. Özal, Yeşilköy Havalimanı'nda verdiği demeçte; Türkiye'nin önümüzdeki üç seneye düşen borçlarının ertelenmesini umduğunu belirtti.

(20 Temmuz 1980)

Fatsa'da operasyon

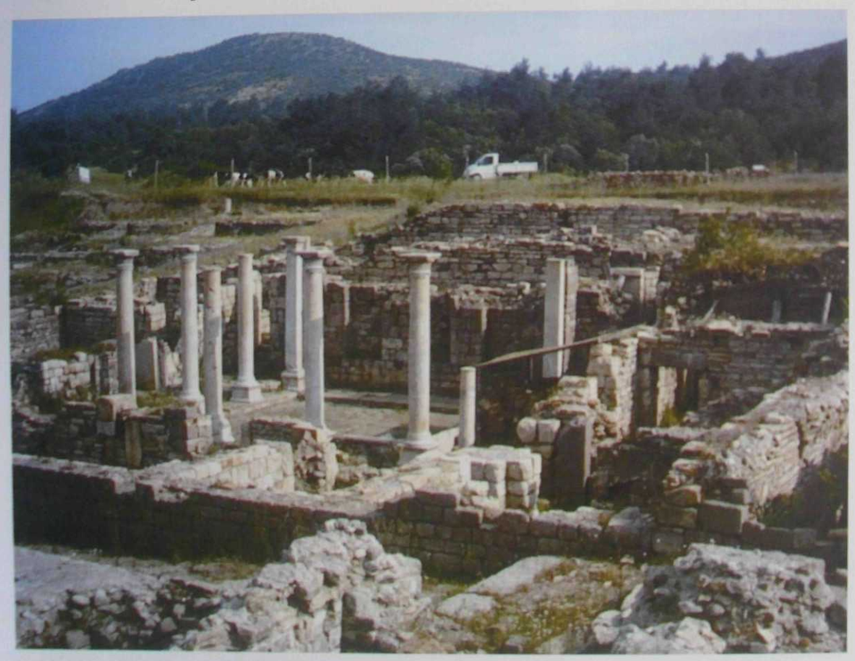
'Devrimci Yol' gurubunun 'kurtarılmış bölgesi' Fatsa'da, sabaha karşı geniş çaplı bir operasyon düzenlendi. Operasyonda 300 kişi göz altına alındı. Operasyona katılan maskeli sivil görevliler dikkat çekerken, sonradan, bunların ülkücüler olduğu açıklandı.

(11 Temmuz 1980)

Yeni Zeugmalar Türkiye'nin kaderi mi?

Yortanlı Barajı'nın suları altında kalacak olan Allianoi termal tesisinin 2 bin yıldan beri kendini korumuş olan yapıları, günümüz insanının da ihtiyaçlarını karşılayacak modern bir kompleks içinde yer alabilir.

Allianoi ören alanı, Bergama-İvrindi karayolunun 18. kilometresinde, İlya Çayı üzerinde, Paşa Ilıcası mevkiinde yer alıyor (üstte).

HATİCE ERDEMİR

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi ile Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin 10-13 Mayıs tarihleri arasında ortaklaşa düzenledikleri, 'IV. Lokman Hekim Tıp Tarihî ve Folklorik Tıp Günleri' konulu kongre, Manisa'da gerçekleştirildi.

Kongrenin son günü de, tarihî Bergama'nın tababet alanındaki önemine ayrılmıştı ve Bergama çevresindeki bir geziyle noktalandı.

Bergama yakınlarındaki Allianoi termal kompleksi de, bu gezinin bir parçasıydı. Henüz kurtarma kazısı tamamlanmamış olan Allianoi, arkeoloji, turizm ve tıp dünyası açısından uluslararası düzeyde ilgi çeken bir ören alanı...

Osmanlı döneminde de sıcak su kaynağı üzerinde bir takım değişikliklerle yine ılıca olarak kullanıldığı düşünülen bu kaplıca, halen de yöre halkının şifa bulmak için geldiği bir tesis.

Sıcak ve soğuk su kaynakları üzerinde kurulmuş olan bu tarihî sağlık merkezinin 2005 Kasım ayı içerisinde, Yortanlı Barajı'nın suları altında kalacağını öğrendiğimizde, gerçekten çok üzüldük.

"Ülkemizdeki kültür varlıklarımız toprağa gömülmesin" diye haykırmak geldi içimizden. Avrupa ülkelerinde, basit bir yeldeğirmeni, tarihî doku içinde değerlendirilip yeni turistik kompleksler ilavesiyle zenginleştirilirken, bizim ülkemizde tarihî kökleri olan koca mimarî kompleksler ve sanat eserlerinin sular altında kalması (Hasankeyf/Zeugma'da olduğu gibi), aslında mevcut bir ekonomik gücün öldürülmesi de değil midir?

Barajların yapılmasına hiç kimse karşı çıkmaz. Ancak Allianoi antik termal tesisinde olduğu gibi, inşa edilmesi planlanan baraj ve yapılar, eğer mümkünse, başka alanlardan geçirilmeli ve kültür varlıklarımız, aslına uygun bir şekilde düzenlenerek tarihî ve turistik mekânlar olarak kullanıma açılmalıdır.

Sayın arkeolog Ahmet Yaraş'ın belirttiği gibi, kazıların bu aşamasında dahi, insanların akın akın burayı görmeye gelmeleri, böyle bir yerin geç kalınmadan insanlığın hizmetine sunulmasında büyük fayda olacağını gösteriyor.

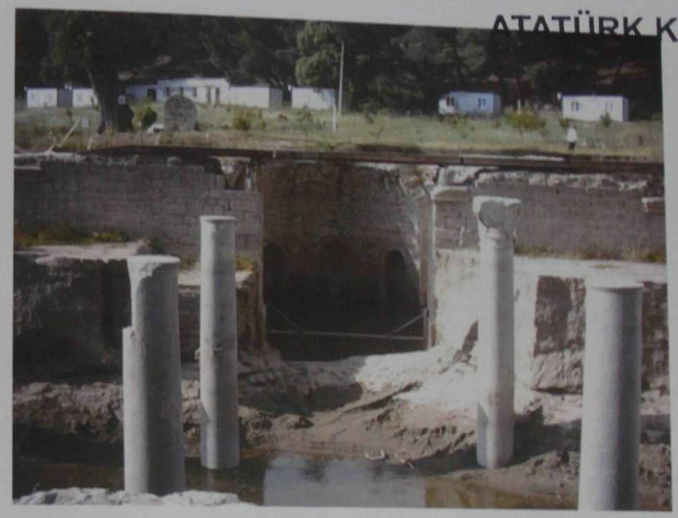
Bergama-İvrindi karayolunun 18. kilometresinde, İlya Çayı üzerinde, Paşa Ilıcası mevkiinde, son yıllarda tesadüfen tespit edilen Allianoi ören alanı, Yortanlı Barajı'nın gölet suyu altında kalacağından, bir 'kurtarma kazısı' söz konusu.

Balıkesir ve civarında geniş arazileri bulunan ve sık sık çevre şehirlere geziler yapan, zengin ve soylu Aelius Aristides'in 'Kutsal Sözler' adlı eserinde, şifa bulmak için gittiğini belirttiği Allianoi'nin, burası olduğu düşünülmektedir.

Strabon ve Pausanias'ın eserlerinde de adından söz edilen Allianoi, kendisinden sadece 20 km. kadar uzaklıktaki Asklepios (Asklepion) sağlık merkezi kadar önemlidir. Hatta burası da, zamanla Asklepios ile bağlantılı kabul edilmiş olmalıdır ki, Allianoi buluntuları arasında çok sayıda Asklepios başına da rastlanmıştır.

Yıllardır Allianoi'deki kazı çalışmalarında yer almış arkeologlardan Daniş Baykan, Allianoi'nin yine kendisine çok yakın mevkide, Bergama'da bulunan 'Bergama Asklepionu' ile karıştırıldığını aktarıyor ve "Bergama Asklepionu'nda daha çok su ve müzikle ruhsal tedavi yöntemi uygulanırken, Allianoi'de yine aynı yöntemlerle fizik tedavi gerçekleştirildiğini; bunun ise iki Asklepion'u birbirinden ayıran, çok önemli bir özellik olduğunu" dile getiriyor.

Ünlü tıp bilgini Bergamalı Galenos'un yaşadığı bir çağda ve tıp eğitimi aldığı bir bölgede kurulmuş olan Allianoi, çevre şartlarının insanoğluna bahşetmiş olduğu tabii şifa kaynaklarından istifade edilerek oluşturulmuş bir sağlık merkezi... 2 bin yıl önce ve belki de 2 bin yıl boyunca, yöre insanının zekâsını kullanarak inşa ettiği bu sıhhat merkezi, günümüz insanına aynı sıcaklıktaki su kaynağını sunmayı sürdürmekte!

ATATÜRK KİTAPLIĞI

Allianoi'nin sütunları (solda) ve ören yerinde ortaya çıkarılan Roma Hamamı'nın mozaikleri (altta).

En önemli yapıyı oluşturan ılıca, 9 bin 700 metrekarelik bir alana kurulmuştur. Şimdiye kadar yapılmış olan kazılarla, ılıcanın dışında, Roma çağına ait köprüler, dükkânlar, geçiş yapıları ve çeşmeler; Bizans çağına ait konutlar, kilise, şapel ve nekropoller (mezarlık) ayrıca seramik ve cam fırınları tespit edilmiş.

Mimari kompleksin kaplıca olarak kullanılan kısmının yakınında, 7-8 adet küçük oda yer almakta.

Bu odaların her birinin içinden çıkarılmış olan tıp gereçleri, buranın aynı zamanda cerrahî müdahaleler yapılan bir sağlık merkezi ya da hastahane olarak kullanıldığını da göstermekte.

Tapınak çevresinden ele geçen ve birer heykeltraşlık ürünü olan vücut uzuvları maketleri, buraya gelip, buradan şifa bulmuş olan insanların tanrıya şükran duyduklarını gösteren birer sembol olarak değerlendirilmekte.

Kucağında büyük bir midye kabuğu bulunan ve göbeğinden su akan bir tabiat tanrıçasının oldukça büyük bir heykeli de kaplıcaların bulunduğu kısımdan çıkarılmıştır. Muhtemelen bu Nymphe heykeli, bölgenin su kaynağının belirtisi ve koruyucusu olarak buraya dikilmiş olmalıdır.

Ayrıca, heykeltıraşlık eserleri, seramik, metal, cam ve kemikten yapılmış eserlerle çok sayıda sikke de ortaya çı-

Allianoi, 'Sağlık Tanrısı' Asklepios'a (altta) adanmış önemli ılıca merkezlerinden birisi.

karılmıştır. Bu yönleriyle Allianoi, aynı zamanda üretim yapılan ve yakın ve uzak çevreden gelenlerin alışveriş ihtiyaçlarını da karşıladıkları bir yer durumunda olmalıdır ve ticarî bir fonksiyona da sahiptir.

Aşağı yukarı 6 yıldır sürdürülen kazı ve kurtarma çalışmalarında, ortaya 10 bine yakın buluntu çıkarıldığı; müzede yer olmadığı gerekçesiyle bu buluntuların sergilenemediği ve depolarda saklandığı belirtilmektedir. Sadece sözünü ettiğimiz Nymphe heykeli Bergama Müzesi'nde sergilenmektedir.

İlk kez geç Hellenistik çağda kullanılmaya başlandığı düşünülen Allianoi'de, Roma İmparatoru Hadrianus (M.S. 117-138) zamanında ciddî bir imar faaliyetinin gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Bizans döneminde ise, Roma devri yapılarının üzerine dinî ve sivil yapıların inşa edildiği ve bu yapıların, M.S. 11 ve 12. Yüzyıl'a kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde de 19. Yüzyıl'a kadar önemini koruyarak yöre halkının sağlık ihtiyaçlarını karşılamış olan bu muhteşem yapılar grubunun hayata kazandırılması, bu konuya ilgi duyan çevre halkını ve dünya kamuoyunu mutlu edecektir.

Allianoi'deki kurtarma kazısı çalışmaları, Kültür Bakanlığı, DSİ, Philip Morris Sabancı, Bergama Yortanlı Kurtarma Derneği ve Trakya Üniversitesi tarafından desteklenmektedir. Kazılar, Yrd. Doç. Dr. Arkeolog Ahmet Yaraş başkanlığında yürütülmektedir.

Savaş ve barış tartışıldı

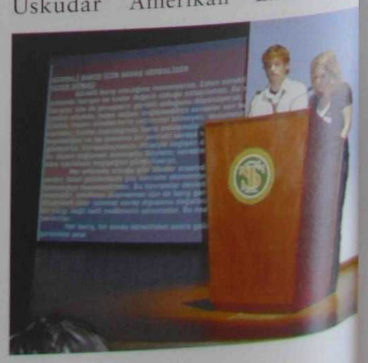
Terakki'de Tarih Günleri

Terakki Vakfı Okulları'nın bu yıl 7. kez düzenlediği "Terakki'de Tarih Günleri", 31 Mayıs Salı günü gerçekleşti. Farklı liselerden öğrencilerin bir araya geldiği Tarih Günleri'nde "Tarım Devriminden Küreselleşmeye, Savaşı ve Barışı Yeniden Düşünmek" başlığı altında, 'savaş' ve 'barış' kavramları tartışmaya açıldı.

Terakki Vakfı Okulları Sosyal Bilimler Bölümü Başkanı Beyza Şahin'in çabalarıyla gerçekleştirilen "Terakki'de Tarih Günleri"ne, Darüşşafaka Lisesi, FMV Özel Işık Lisesi, TED İstanbul Koleji, İstanbul Çevre Lisesi, Ulus Özel Musevi Lisesi, Üsküdar Amerikan Lisesi ve Yüzyıl Işıl Lisesi'nden öğrenci grupları katıldılar.

Etkinliğin ilk bölümünde, Terakki öğrencileri ile diğer katılımcı okulların öğrencileri, konuyu atölye çalışmaları seviyesinde işlerken, "Sürekli barış için savaş gerekli midir?" sorusunun cevabını aradılar.

Bu yolda, eski deyimle, 'münazara' için, karşıt görüşleri savunan iki grup seçildi: Üsküdar Amerikan Lisesi'nden Emre Amasyalı ve Ulus Özel Musevi Lisesi'nden Sibel Sever'in oluşturdukları grup "Sürekli barış için savaş gereklidir" tezini, Üsküdar Amerikan Lisesi'nden Haydar Can Taygun ise, "Sürekli barış için savaş gerekli değildir" tezini savunan taraf olacaktı...

"Terakki'de Tarih Günleri" etkinliği çerçevesinde (sağ üstte) gerçekleştirilen barkovizyon gösterisinin sunumunda (sağda), savaşlar niteliklerine göre, çarpıcı sıfatlarla tanıtılıyordu: I. Dünya Savaşı için 'hayal edilemeyecek kadar yıkıcı' denirken, II. Dünya Savaşı, 'önlenemez hırslar savaşı' olarak nitelendirildi.

Ama öğleden sonra yapılacak bu karşıt tezler sunumuna geçilmeden önce, 'Dünya Savaş Tarihi Kronolojisi' adı altında, iki öğrencinin sundukları bir barkovizyon gösterisi izlendi.

Sabah yapılan atölye çalışmalarına katılan öğrencilerin de yer aldığı kalabalık bir katılımla gerçekleştirilen bu gösteride, "İnsanlık tarihinin derinliklerinden bugüne", haritalar, çizimler, fotoğraflar ve şemalarla, canlı ve çarpıcı bir sunum yapıldı.

Barkovizyon gösterisinin ilginç bir yanı da, iki öğrencinin dönüşümlü olarak dillendirdikleri bu 'Dünya Savaş Tarihi Kronolojisi' anlatımının uygun yerlerinde, barkovizyonda, bir 'Spartaküs' ya da bir 'Gladyatör' filminden sahnelerin devreye girmesiydi...

Barkovizyon gösterisinin ardından gerçekleştirilen panele ise, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Şule Kut ile yazar Dr. Ali Bayramoğlu katıldılar.

Şule Kut, insanlık tarihinde 'savaş' denilebilecek 14 bin 500 çatışma ile karşılaşıldığını söyleyerek, rakamlar vererek konuşmasına başladı. Sonra da kavramsal bir yaklaşımla, 'Savaş nedir?' sorusunun yanıtı olabilecek düşüncelerini dile getirdi.

'Dünyadaki sınırlı kaynakların' varlığından söz eden Kut, 'Acaba kaynaklar sınırsız olsaydı, savaş ortadan kaldırılabilir miydi?' sorusunun da yanıtını aradı.

"Terakki'de Tarih Günleri"nin ilk adımı, etkinliğe katılan farklı liselerden öğrencilerin gerçekleştirdikleri kapsamlı atölye çalışmasıydı (üstte ve solda). Öğleden sonra yapılan panele ise, Şule Kut ve Ali Bayramoğlu konuşmacı olarak katıldılar (altta).

Ali Bayramoğlu ise, savaş ve barış olgusuna, bireyin durumu ve sosyolojik tanımlar çerçevesinde yaklaştı. Savaşın insanoğluna yüklediği mirasın çok kuvvetli bir "öteki" duygusu olduğunu vurguladı.

Savaşın büyük bir zararının da, barış zamanlarında insan zihniyetinde yol açtığı tahribat olduğunu belirtti.

Panelin tartışma bölümünde, konuşmacılara farklı sorular soruldu: Savaşta, liderlerin rolü; savaşın, padoksal olarak, nasıl teknolojik gelişmeleri hızlandırabildiği; savaş ile siyasetin ilişkileri tartışıldı.

Panelin ardından, "Sürekli barış için savaş gerekli midir?" sorusuna atölye çalışmaları sırasında oluşturulan

Atölye çalışmalarında öğrenciler, 'Sürekli barış için savaş gereklidir' ve '... gerekli değildir' fikirleri etrafında iki ayrı grup oluşturup konuyu tartıştılar (sağda). Etkinliğin sonunda, Özel Şişli Terakki Fen Lisesi Müdürü Aşkın Aştı, katılımcı öğrencileri ödüllendirdi (sağda, ortada).

'Evetçi' ve 'Hayırcı' grupların bildirileri sunuldu.

Üsküdar Amerikan Lisesi'nden Emre Amasyalı ile Ulus Musevi Lisesi'nden Sibel Sever'in oluşturduğu grup, atölye çalışmalarında, 'Sürekli barış için savaş gereklidir' tezini savunanların grubu idi. Önce onlar sahneye çıkıp bildirilerini okuyarak fikirlerini savundular.

İnsanlık tarihine bakıldığında, çok az dönemin 'savaşsız' geçtiğini göreceğimizi savunan bu grup, bu yüzden, 'sürekli barış' olabileceğine inanmadıklarını dile getirdi.

Zaten bir 'sürekli barış' ortamında, "barışın ne kadar değerli olduğu anlaşılamaz" düşüncesinde olduklarını vurgulayan ikili, geçici barışlar için de savaşların gerekli olduğunu düşündüklerini vurguladı.

Savaşların son bulmayacağı gerçeğinin insanın doğasından kaynaklandığını öne süren 'Savaş Gerekli...' grubunun sözcüleri, kısa barış dönemleri ve uzun savaş yıllarıyla biçimlenen dünya tarihinden örnekler vererek, dünya düzenini yıkan ve yeniden şekillendiren faktörün, esas olarak savaşlar olduğunu ortaya koymaya çalıştılar...

Grup sözcüsü iki öğrencinin bildirisindeki son cümle de şöyle idi: "Her barış, bir savaş sürecinden sonra gelir yani savaş için barış gerekmez; ama barış için savaş gereklidir!"

Üsküdar Amerikan Lisesi'nden Haydar Can Taygun ise, "Sürekli barış için savaş gerekli değildir" tezini savunan grubun sözcüsü olarak kürsüye gelip okuduğu bildiride, savaşın sebeplerinin hep aynı olduğunu; saldırganlığın insan doğasının bir parçası olarak, barış ortamlarını hep engellediğini vurguladı.

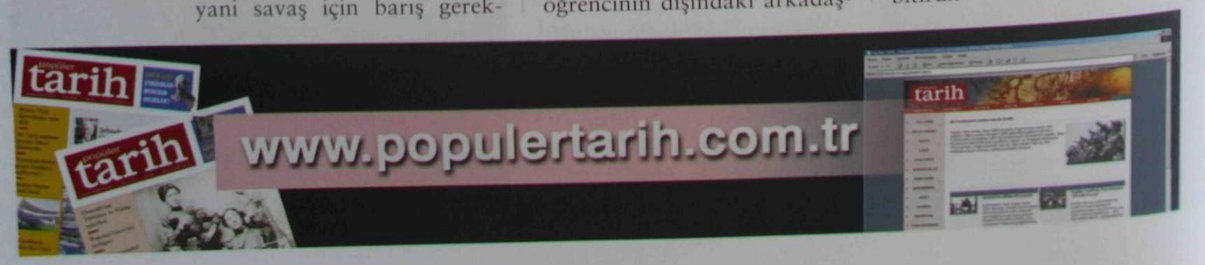
Çatışmalara katılan insanlara 'başka yollar', örneğin diplomasi yolu önerilse, bunu seçebileceklerini belirten Taygun, atölye çalışmaları sırasında, kendisi gibi düşünen 3-4 öğrencinin dışındaki arkadaşlarının en çok savundukları görüşün, 'Savaş olmadan barışın kıymetini nasıl anlayalım?' şeklinde ortaya konduğunu vurgulayarak, şunları söyledi:

"Savaş gereklidir. Peki, barış olmadan savaşın değerini nasıl anlayacağız? Stabil bir barış olmadan biz savaşın ne kadar kötü bir şey olduğunu daha iyi anlıyoruz. Barış içinde yaşadığımız zamanlar mutlu olduğumuz zamanlar.

Bizim ise, grubumla önerdiğimiz şey, politik mücadelenin masada sürdürülmesi idi."

Daha sonra, dünya üzerindeki savaşların en önemli sebeplerden birisinin, silah endüstrisi olduğunu öne süren Taygun, rakamlar vererek, dünyadaki silah ticaretinin ulaştığı hacmi ortaya koydu.

Bugünün dünyasında, insanların savaşın alternatiflerini aramaları gerektiğini de vurgulayan Taygun, sunumunu Onat Kutlar'ın bir şiiri ile bitirdi.

Öncesi ve sonrasıyla 'Fetih'

Temel konsepti, tarihimizde iz bırakmış ve geleceğe taşımamız gereken önemli günlerimizi, özellikle de şehitlerimizi anmak olan Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği, 29 Mayıs Pazar günü, İstanbul'daki merkezinde, bir anma toplantısı düzenledi. "İstanbul'un Fethini Anma ve Yeniden Anlama Programı" başlığı altındaki bu etkinlikte, arka arkaya yapılan farklı konuşmalarda, yalnızca 'Fatih' ve 'Fetih' konusu değil, 'Bizans' ve 'Osmanlı' da gündeme getirildi.

Bu çerçevede, konuşmacılar arasında yer alan Prof. Dr. Işın Demirkent de, "İstanbul'un Fethi Döneminde Bizans" başlıklı bir sunum yaptı.

Konuşmasına, aslında 'Bizans' demenin bir Avrupa taklitçiliği olduğunu vurgulayarak başlayan Demirkent, "Bizans diye bir şey yok, Roma İmparatorluğu var" diyerek, Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak kurulan Byzantion şehrinin 1123 yıl sonra, 29 Mayıs 1453'teki Türk fethiyle Osmanlı devletinin payitahtı olarak İslâm dünyasına kazandırılmasından söz edilebileceğini belirtti.

Fetihten önce, 'Roma İmparatorluğu' diye adlandırılan devletin aslında 12. Yüzyıl'a kadar, güney İtalya'yı, kısmen Balkan Yarımadası'nı ve Yunanistan bölgesini elinde tutmayı başardığını dile getiren Demirkent, bu çerçevede Roma İmparatorluğu için 'Doğu' ve 'Batı' diye de bir ayırım yapmanın yanlış olacağını söyledi.

Avrupalı tarihçilerin de 'Bizans' sözcüğünü, 13. Yüzyıl'da, Rönesans döneminde, kendi çıkarları açısından, Roma'yı örtbas etmek için ortaya attıklarını belirtti.

Prof. Dr. Işın Demirkent, 'Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği'nin etkinliğinde konuşmasını yaparken (solda). Derneğin kurucu başkanı Ertuğrul Zekâi Ökte (altta).

Demirkent'ten sonra söz alan Dr. Tülây Duran da, "Osmanlı Devletinden Osmanlı İmparatorluğu'na Geçiş" başlıklı konuşmasında, İstanbul'un fethinin Osmanlı üzerindeki etkilerini dile getirdi.

Tülây Duran, fethin devlet geleneğinin gelişmesinde, devletin büyümesinde ve dünya siyasetinde öne çıkmasında oynadığı rolleri anlattı.

Dr. Mehmet Ali Eren'in Fatih Sultan Mehmed'in kişiliği ve bir imparator olarak öne çıkan özellikleri hakkındaki sunumundan sonra da, derneğin kurucu başkanı Ertuğrul Zekâi Ökte, İstanbul'un fethinin sonuçlarını bugüne bağlayan bir konuşma yaptı. ■

Dr. Tülây Duran, konuşmasında, İstanbul'un fethinin Osmanlı üzerindeki etkilerini dile getirdi (altta).

Bir 15. Yüzyıl minyatüründe İskenderiye.

Kıbrıs kralı I. Pierre'in saldırısıyla...

İskenderiye neden yağmalandı?

Pierre ve adamlarının komutası altındaki Haçlılar, İskenderiye'de görülmemiş bir vahşet uyguladılar. Yaptıkları zulüm, 1099'da Kudüs'teki ve 1204'te de İstanbul'daki katliam ve yağmalardan farksızdı...

ATATÜRK KİTAPLIĞI

Kıbrıs'taki Korykos Kalesi (en solda). Kıbrıs kralı I. Pierre'in (1359-1369) adına çıkarılmış paradaki görüntüsü (solda).

BİRSEL KÜÇÜKSİPAHİOĞLU

Kıbrıs'ın Haçlı kralı IV. Hugue'ün oğlu I. Pierre de, 1359'da 'Kıbrıs kralı' oldu... Bu dönem, dahil olduğu Lusignan Hanedanlığı'nın en parlak dönemi kabul edilir.

Gençlik yıllarından itibaren, Kudüs'ü geri alabilmek amacıyla, yeni bir Haçlı seferi yapılmasını çok arzulayan ve bunun gerçekleşmesi için yemin üstüne yemin eden Pierre, bu gayeye hizmet için, daha ilk başlarda, 'Kılıç şövalyeleri' adı altında bir tarikat bile kurdu.

Pierre, kral olduğunda ilk iş, Korykos Kalesi'ni Ermenilerden satın aldı. Çünkü burası Türkler tarafından ele geçirilmişti ve Kilikya Ermeni kralı da bu durum karşısında çaresiz olarak Kıbrıs kralından yardım istemişti.

Pierre derhal kralın yardımına koştu ve bu sayede Ermeni kralı buraya yeniden sahip oldu. Bununla birlikte Pierre, para karşılığında bu kaleyi Ermenilerden satın aldı. Korykos'un alınması Kıbrıslı tacirlerin Anadolu ile daha rahat ticaret yapmalarına imkân vereceği gibi, aynı zamanda ileride yapılacak seferlerde de, üs olarak kullanılabilecekti...

Nitekim Pierre, Türklere ait olan Antalya'yı da bu sayede ele geçirebildi. Pierre 1362'de, Doğu'ya yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesini sağlama yolunda yardım alma ümidiyle Batı'ya gitti. İlk vardığı yer Rodos oldu. 1308'den itibaren buraya yerleşmiş olan Hospitalier şövalyelerinden yardım istedi.

Daha sonra onun için uğrak yerleri olacak Venedik'e ve oradan da Cenova'ya doğru yelken açtı. Gerek Venediklilerden gerekse Cenovalılardan bir takım imtiyazlar koparmayı başardı.

Papa V. Urbanus'un taç giymesinden hemen sonra, muhtemelen 1363 yılı Mart ayında Pierre, Avignon'a gelerek, burada Fransa kralı II. Jean ile buluştu. İki kral yaptıkları görüşmeler sonucunda büyük bir hevesle Haçlı seferine birlikte çıkmaya karar verdiler ve her ikisi de, asilleri ile birlikte, haçı kabul ettiler. Bu esnada Papa da 'Kutsal Savaş' ilan ederek onlara destek verdi.

1363 yılı Ağustos ayında Paris'te tekrar Fransa kralı II. Jean ile buluşan Pierre, kralla bir-

Papa V. Urbanus (sol üstte). Fransa kralı II. Jean (üstte). İskenderiye'de hâlâ müze olarak kullanılan Kayıtbay Kalesi (en solda). İskenderiye'deki Bûsîrî Camii (solda).

Neden İskenderiye?

Ekim 1365 başlarında İskenderiye'ye bir Haçlı seferi düzenlenmesine ön ayak olan Kıbrıs kralı I. Pierre'e göre, eğer İskenderiye alınırsa, belki Mısır sultanı da Kudüs'ü bırakmaya razı olabilecekti... Aynı zamanda İskenderiye, ileride yapacakları seferler için, çok önemli bir üs de olabilirdi... Çünkü İskenderiye, lojistik bakımdan oldukça iyi konumdaydı.

likte Haçlı seferinin tarihini belirledi.

Bundan sonra Pierre, destek bulmak amacıyla İngiltere'ye gitti. Burada kral III. Edward ile görüştü ve kendisinden para temin etti. Akabinde, Aquitania'ya geçti. Fransa kralının öldüğü haberini alınca, hemen Aquitania'dan ayrılarak kralın cenaze merasimi için Reims'a gitti. Buradan Almanya'ya, sonrasında ise Prag'a gelerek Alman kralı Karl ile görüştü ve onu Haçlı seferine katılmaya ikna etti.

İngiltere kralı III. Edward'ın Westminster'daki kraliyet mezarlığında yer alan lahtindeki heykeli (üstte). **Hastaları tedavi eden Hospitalier şövalyeleri** (sağda).

Pierre'in bu çabasına Papa da destek vermekte ve Avrupa'nın saygın imparator ve düklerine mektuplar yazarak, bu yeni Haçlı seferine katılmalarını istemekteydi.

Fakat ne yazık ki, önceki seferlerden bazılarında olduğu gibi, Avrupa'nın seçkin imparatorlarından olup da vaatlerde bulunanlar bile, sefere katılmadılar!..

Sadece Turenne, Hereford ve Cenevre kontları ile İskoçya'dan gelen şövalyeler sefere katılıyorlardı. Her şeye rağmen bu durum, Müslüman kanına susamış olan Kıbrıs kralı Pierre'i yıldırmadı.

Pierre, 1365 yılı Ağustos ayı başlarında tekrar Rodos'a döndü. 25 Ağustos'ta ise, 108 parçalık Kıbrıs donanması Rodos'a ulaştı. Nihayet 30 Ağustos 1365'te tüm Haçlı ordusu, seferin nereye yapılacağı gizli tutularak, Rodos'ta toplanmış bulunmaktaydı.

Batının hiçbir hükümdarı bu sefere katılmadığından, seferin kumandanı doğrudan Pierre oldu.

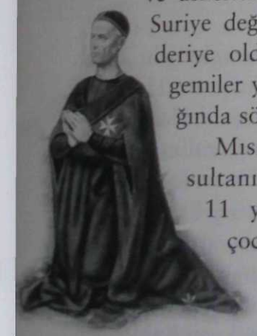
Venedik ve Hospitalier şövalyelerinin desteği ile 156 gemiye ulaşmış olan donanmada, askerî malzeme tam olduğu gibi, insan sayısı ve erzak bolluğu da yeterli derecedeydi.

1365 Ekim ayında Pierre, sanki herkes, özellikle de Müslümanlar, onun hedefinin Suriye olduğunu anlasın diye, bu ülkede bulunan vatandaşlarına geri dönmelerini ve Suriye ile yaptıkları ticareti kesmelerini bildiren bir ferman yayımladı.

4 Ekim 1365'te Kıbrıs patriği, kralın bindiği gemiden orada bulunanlara seslenerek onları cesaretlendirdi. Hatta Haçlılar bu konuşmadan öylesine etkilenmişlerdi ki, "Yaşa! Yaşa! Dinsiz Müslümanlara karşı olan Kudüs ve Kıbrıs Kralı Pierre..." diye bağırmaya başlamışlardı.

Bu moral verici sözlerden sonra, donanma denize açıldı ve askerlere, hedefinin Suriye değil de İskenderiye olduğu, ancak gemiler yelken bastığında söylendi!..

Mısır Memlûk sultanı o esnada 11 yaşında bir çocuk olan el-Eşref Şaban'dı. Fakat yönetim, emîr Yelboğa'nın idaresi altındaydı.

İskenderiye valisi Halil bin Arram da, bu sırada hac için Mekke'de bulunmakta, genç bir subay olan vekili Cangara ise, her şeyden habersizmiş gibi görünmekteydi... İskenderiye'yi belki güçlü surları ile iki limanı kurtarabilirdi.

13. Yüzyıl sonlarından kalma işlemeli bir maden su tasında, Memlûk emirleri (üstte). **Hospitalier Tarikatı'na mensup bir şövalye** (en solda).

Haçlı donanması 9 Ekim 1365'te İskenderiye önlerine geldi. Şehir halkı donanmayı görünce bunun ticaret gemileri olduğunu zannetti. Fakat donanma ertesi gün, Hıristiyan gemilerinin demir atması için izin verilmiş olan Doğu limanı yerine Batı limanına girince, her şey anlaşıldı.

Cangara ne yapacağını şaşırmıştı. Hemen adamlarını toplayarak Haçlılara karşı saldırıya geçtiyse de; fakat başarılı olamadı. Müslümanlar olanca güçleri ile mücadele etmelerine rağmen, Haçlıların karaya çıkmalarına mani olamadılar.

Pierre rahat bir şekilde birliklerini karaya çıkarmak istiyordu; fakat adamlarına güvenemediğinden, bir an önce genel taarruzun başlaması emrini verdi. Pierre, ilk saldırıyı İskenderiye'nin batı tarafındaki surlara karşı yaptı. Ancak burada başarılı olamayınca, bu sefer doğu tarafındaki surlara yöneldi.

Rodos Şövalyeleri'nin Büyük Üstat Sarayı (solda) **ve Rodos Şövalyeleri'nin saray duvarında yer alan arması** (sol üstte).

Cangara tam vaktinde adamlarını bu surları savunmaya gönderemedi. Şehirdeki Müslümanlar ise, her şeyin bittiğini düşünerek bulundukları mevkileri terk etmeye ve şehrin güney kapısından dışarı çıkmaya başladılar.

Pierre ve yanındakiler savunmasız şehre nihayet 11 Ekim de tamamıyla hâkim oldular. Haçlılar İskenderiye'de görülmemiş bir vahşet uygula-

Kıbrıs'taki Magosa Limanı'nın bir kroki-haritası (sağda).

dılar. Yaptıkları zulüm, 1099'da Kudüs'te ve 1204'te İstanbul'da yaptıklarının tamamen aynısıydı.

Şehrin zenginliği karşısında kendilerinden geçen Haçlılar her tarafı yağmalamaya, talan etmeye başladılar. İşi öylesine ileri götürmüşlerdi ki, Avrupalı tacirlerin dükkânlarını da yağmalamaktan geri kalmamışlardı... Dükkânlar dışında camilere, türbelere giren Haçlılar süs ve ziynet eşyalarını çaldılar. Evlere girerek insanları soyup öldürdüler. Evlerini teslim etmeyenleri, çocuklarıyla birlikte kılıçtan geçirdiler.

Müslümanların yanında Hıristiyan ve Yahudileri de öldürmekten çekinmediler. Ayrıca Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi demeden, 5 binden fazla insanı köle olarak satmak için esir aldılar.

Şehirde bulunan ne kadar hayvan varsa gemilere doldurmaya çalıştılar. Gemiler ağzına kadar dolu olduğundan bu hayvanlar sığmayınca hepsini oracıkta öldürdüler. Her taraf cesetler ve hayvan leşleri ile dolmuş ve bunların yaydığı ağır pis koku bütün İskenderiye'yi kaplamıştı...

Pierre, güya orduda disiplini sağlamaya çalışmaktaydı; fakat onun da yağmacı Haçlılara karşı yapacağı fazla bir şey yoktu. Aslında zalim bir ruha sahip olan Pierre de onlardan farklı değildi. Göz göre göre onca insanın öldürülmesine seyirci kalmış ve bu suçu bizzat kendisi de işlemişti...

Haçlılara karşı Kahire'den gönderilen Memlûk ordusu ile savaşmak niyetinde olmayan batılı yağmacılar, bir an evvel topladıkları ganimetlerle yola çıkmayı hedefliyorlardı.

Onlar için, artık ne İskenderiye'yi elde tutmak ne de Memlûklerle savaşmak önemliydi. Kudüs'ü bile unutmuşlardı. Tek dilekleri tıka basa doldurdukları gemilerle ülkelerine dönmekti.

Pierre, bunların gitmelerini engellemek için çok uğraş verdi; fakat kendi öz kardeşini bile durduramadı. Sonunda Mısırlıların da geldiğini duyunca, kendisi de gemiye bindi ve şehrin boşaltılması emrini verdi.

Fransa kralı V. Charles'ın taht merasimini canlandıran bir 15. Yüzyıl minyatürü (sağda).
Kralın, kendi döneminde yapılmış bir heykeldeki gerçeğe en yakın görüntüsü (üstte).
Dönemin Avrupa'sında kullanılan bir açık deniz gemisi (en sağda).

Pierre ve arkadaşları gemilerle Kıbrıs'a döndüler. Bundan sonra Pierre, yeni bir Haçlı seferi için herkesin kendi yanında olacağını zannetmişti. Fakat Haçlılar daha Magosa'ya (Famagusta) varır varmaz memleketlerine gitmeye başladılar.

İskenderiye'nin Haçlılar tarafından yağmalanması, Avrupa'yı ilk başlarda heyecanlandırmış hatta bu olayı, büyük bir askerî başarı olarak görmüşlerdi.

Üstelik Papa da inanılmaz derecede sevinmiş, geri dönen Haçlıların yerinin doldurulması ihtiyacını dile getirmişti. Papa'nın bu isteğine de hemen cevap geldi: Fransa kralı V. Charles (1364-1380), bir ordu göndereceğini söyledi. Bertrand du Guesclin isminde bir şövalye, haçı hemen kabul etti. Savoyen kontu da haçı kabul ederek gemileriyle Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Ancak Venediklilerin, Pierre'i Memlûk sultanı ile anlaşma yapmakla suçlamaları, Kıbrıs'ı bu yardımlardan mahrûm bıraktı...

Pierre, aslında tam da bu sıralarda, Venediklilerin dediği gibi, Mısır ile görüşme yapmaya başlamıştı; fakat iki tarafında istekleri inanılmaz boyutlardaydı. Emîr Yelboğa, Kıbrıs'a saldırmak için zaman kazanmaya çalıştığından, görüşmeleri uzatırken, Pierre de 'Kutsal Ülke'nin kendisine verilmesi için diretmekteydi.

Onun bu inanılmaz istekleri, kendi tebaasında tedirginlik yaratınca öldürülmesine karar verildi: Pierre, 17 Ocak 1369'da, kendi adamları arasında yer alan Philippe d'Ibelin, Henri de Gibelet ve Jean de Gaurelle tarafından öldürüldü.

Pierre, 'Kutsal Ülke'yi geri alabilmek adına, İskenderiye'de inanılmaz boyutlara varan bir kıyım ve tahribatın sorumlusu olarak kalacak; yapılanların cezasını da Haçlılar, bir başka Memlûk sultanının, Barsbay'ın, Kıbrıs üzerine düzenleyeceği seferle, 60 sene sonra çok ağır ödeyeceklerdi. ■

İskenderiye'nin Haçlılar tarafından yağmalanmasından sonra yeni bir Haçlı seferi için Fransa kralı V. Charles'ın ordusunda, dönemin ünlü şövalyesi Bertrand du Guesclin de yer alıyordu (solda).

Venedik neden Pierre'e kızdı?

Venedikliler, Kıbrıs kralı Pierre'in önderliğinde İskenderiye'ye karşı düzenlenen Haçlı seferinden umdukları neticeyi elde edememişlerdi. Çünkü Venedik'in doğudaki ticarî hayatı tehlikeye girmiş, İskenderiye'deki zenginlikleri yok edilmiş ve Mısır ile olan ticarî ilişkileri zedelenmişti *(üstte; bir 15. Yüzyıl minyatüründe Venedik)*... Ayrıca zarar gören sadece Venedikliler değildi: Pierre'in 'Kutsal toprakları kurtarmak' sloganı ile başlattığı bu sefer, sonuç itibariyle, bütün Avrupa'yı etkilemişti. Doğu'dan mal gelmemiş, Akdeniz ticareti neredeyse durma noktasına ulaşmıştı. Batılılar, yıllardır Doğu ülkelerinden akıp gelen ve kendilerinin de alıştığı lüks tüketim maddelerinden yoksun kalmışlardı.

Kapitülasyonlar sorunu

Avrupalı bir elçi, resimli kitap ile birlikte.

ERHAN AFYONCU

1. Kapitülasyon sözcüğünün anlamı nedir?
2. İlk kapitülasyon ne zaman tanındı?
3. Osmanlı, ticarî imtiyazları nasıl kullandı?
4. Kanunî, Fransa'ya kapitülasyon tanıdı mı?
5. 1569 Kapitülasyonu nasıl yapıldı?
6. Kapitülasyonların Avrupa'da etkisi neydi?
7. Kapitülasyonlar tek taraflı mıydı?
8. Kapitülasyonlar, nasıl bir sorun haline geldi?
9. Kapitülasyonlar hangi şartlarda, nasıl kaldırıldı?
10. Kapitülasyonların kaldırılması nasıl karşılandı?

İmparatorluğun iyice zayıfladığı ve Avrupalı devletlerin müdahalesine açık hale geldiği 19. Yüzyıl'da kapitülasyonlar 'sorun' haline geldiler. Batılılar, kapitülasyonları kullanarak, imparatorluğa her konuda müdahalede bulundular.

1 Kapitülasyon sözcüğünün anlamı nedir?

Kapitülasyon, genel sözlük anlamı çerçevesinde, 'savunulan bir mevkiin düşmana teslim şartlarını ihtiva eden sözleşme' demektir. Ancak özelde, 'Müslüman ülkelerde Hıristiyanların haklarını belirleyen antlaşmalar' anlamında kullanılır.

Kapitülasyon karşılığında, İslâm ülkelerinde kullanılan karşılık ise 'ayrıcalık', 'üstünlük' anlamına gelen 'imtiyaz' sözcüğüdür.

İmtiyaz ve bunun çoğulu olan 'imtiyazât' yabancılara tanınan ekonomik ayrıcalıklar için kullanılırdı.

2 İlk kapitülasyon ne zaman tanındı?

Osmanlılardan önce Türkiye Selçuklu sultanları, 1207'de Kıbrıs Krallığı'na ve Venedik'e ticarî imtiyazlar vermişlerdi. Daha sonra Anadolu beylikleri de Anadolu'da ticaret yapan Avrupalılarla ticarî antlaşmalar imzaladılar. Aydınoğlu Hızır Bey, Haçlılarla 1348'de bir antlaşma yapmıştı.

Orhan Gazi

Osmanlı tarihinde ilk ticarî imtiyaz, Rumeli'ye geçiş sırasında, Orhan Gazi döneminde Cenova'ya verildi. Osmanlılar, Batı Anadolu beyliklerini ilhak edince, Batılılara daha önce verilmiş ticarî imtiyazları devam ettirdiler.

Prof. Dr. Halli İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılara, kapitülasyon verirken daima İslâm hukuku, özelikle de Hanefi mezhebinin esaslarına riayet ettiğini ve yeni bir kapitülasyon verilmesi düşünüldüğü zaman, şeyhülislâmdan fetva istendiğini söyler.

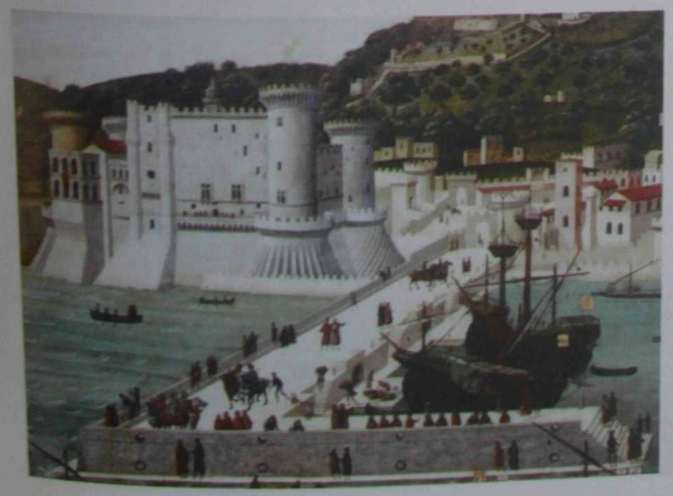
3 Osmanlı, ticarî imtiyazları nasıl kullandı?

Akdeniz'in en önemli devletlerinden olan ve Anadolu ile sıkı ticarî ilişkilerde bulunan Venedik, I. Murad döneminde ticarî imtiyaz kazanmıştı. Yıldırım Bâyezid, Venedik'e hububat ihracatını yasaklayarak, ticaretî Osmanlı çıkarları için kullandı.

I. Murad

Venedik, Fetret Devri'ndeki kargaşadan istifade ederek, Osmanlı'dan yeni imtiyazlar aldı. Fatih Sultan Mehmed, Venedik'le savaştayken Napoli ve Floransa gibi Venedik'in düşmanlarına ticarî imtiyazlar vererek, düşmanını sıkıştırdı.

Venedik, savaşın bitmesinden sonra, 25 Haziran 1479 tarihli antlaşmayla ticarî imtiyazlarını geri aldı. II. Bâyezid döneminde, 1481'de Venedik'le antlaşma yenilendi. Ancak 1498'de iki devlet arasında savaş çıkınca, Osmanlı yönetimi, Napoli'ye kapitülasyon verdi. Venedik, 24 Mart 1503'te barış antlaşması imzalayınca imtiyazlarını genişleterek geri aldı.

Osmanlı, ilk ticarî imtiyazı, Rumeli'ye geçiş sırasında, Cenova'ya verdi (üstte).

4 Kanunî, Fransa'ya kapitülasyon tanıdı mı?

İlk kapitülasyonlar, bilindiği gibi, 1535'te Fransızlara verilmiştir. 14. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren Venedik, Ceneviz gibi Avrupalı devletlere ticarî imtiyazlar verildiyse de, bunlar Kanunî döneminde Fransa'ya verildiği iddia edilen kapitülasyon gibi çok kapsamlı değildi.

II. Bâyezid

Ancak Kanunî döneminde verildiği söylenen bu kapitülasyonlar, o dönemde verilmemiştir.

Osmanlı'nın imtiyaz verdiği dönemde Napoli (solda). **Kanuni'nin sadrazamı İbrahim Paşa** (altta).

Prof. Dr. Halil İnalcık'a göre, Fransız elçisi De la Forest ile Sadrazam Makbul ve Maktul İbrahim Paşa arasında yapılan müzakereler esnasında, bir kapitülasyon taslağı hazırlanmıştı. Fakat bu işin mimarı Sadrazam İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine, kapitülasyon antlaşması yürürlüğe girmedi, taslak hâlinde kaldı.

Söz konusu bu antlaşmanın Türkçe metni de

Kıbrıs'ın fethi sırasında Osmanlı ordusunun taarruzu (üstte). 1400'lü yıllarda Venedik (sağ altta).

mevcut değildir. Prof. İnalcık, ilk gerçek Osmanlı kapitülasyonun 18 Ekim 1569'da II. Selim tarafından Fransızlara verildiğini belirtir.

Bazı yazarlar ise, Fransızlarla daha sonraki yıllarda yapılan kapitülasyon antlaşmalarında 'Kanunî dönemine' atıf yapılmasından hareketle, bu kapitülasyonun verildiği kanaatine varırlar.

5 1569 Kapitülasyonu nasıl yapıldı?

Osmanlı yönetimi, Kıbrıs Seferi'nden önce Avrupa'da kurulması muhtemel ittifakı parçalamak için, 18 Ekim 1569'da Fransa ile çok kapsamlı bir kapitülasyon antlaşması imzalandı. Bu kapitülasyonları vermekteki amaç, Kıbrıs'a sefer açıldığında, Avrupa'da Osmanlı aleyhine yürütülecek bir ittifakın gücünü azaltmaktı.

Fransız elçisi Claude du Bourg'un, II. Selim'den aldığı bu ahitname daha önce İtalyan devletçiklerine verilenlerden daha büyük avantajlara sahipti. Bu dönemde kapitülasyon sadece Venedik, Fransa ve Lehistan'a verilmişti. Bu yüzden İngiliz, İspanyol, Portekizli, Katalan, Sicilyalı, Anconalı ve Raguzalı tüccarlar Fransız bayrağı altında Osmanlı topraklarında ticaret yaptılar.

6 Kapitülasyonların Avrupa'da etkisi neydi?

Fransa'ya 1569'da verilen ticarî imtiyazlardan sonra, 1580'de İngiltere ve 1612'de de Hollanda, Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilen kapitülasyonlar ile desteklendi.

Venedik'in Doğu Akdeniz'deki ticarî hakimiyeti, Osmanlı'nın verdiği destekle, Fransa ve İngiltere'ye geçti. İngiliz ve Hollandalılar, Osmanlı gemilerini kullanarak, Karadeniz ticaretinde de Venedik'in yerini aldılar.

Osmanlı topraklarında ve nüfuz bölgelerindeki ticaret bu ülkelerin ekonomik açıdan kuvvetlenip büyümesini sağladı. İngiliz ve Fransızların gerek imparatorluk topraklarından aldığı hammaddeler, gerekse ülkelerinde imal ederek Osmanlı ülkelerinde sattıkları ürünler, kapitalizmin gelişmesinde önemli rol oynadı.

Prof. Dr. Halil İnalcık, Osmanlıların farkında olmadan, modern kapitalizmin yükselmesini sağlayan Avrupa ekonomik sisteminin bir parçası olduklarını söyler.

7 Kapitülasyonlar tek taraflı mıydı?

Osmanlı İmparatorluğu, ülkesinin siyasî ve ticarî çıkarları için, çeşitli ülkelere kapitülasyon adı altında, farklı ticarî imtiyazlar vermişti. Ancak bu ahitnâmeler iki taraf arasında yapılmış bir antlaşma statüsünde olmayıp, tek taraflıydı.

Kapitülasyonlar, 18. Yüzyıl'a kadar, Osmanlı padişahının yabancılara bir 'inayeti' idi. Padişah istediğinde imtiyazı geri alabilir, öldüğünde de imtiyazın hükümleri ortadan kalkardı.

Bu yüzden her padişah döneminde antlaşma yenilenirdi. Bu tür ticarî imtiyazlar ancak 1718'de Avusturya ile yapılan Pasarofça Antlaşması'ndan sonra iki taraflı olmuştur.

1736-1739 Savaşı'nın başından beri aktif rol oynayan Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Marquis de Villeneuve, bu sayede 30 Mayıs 1740'da Fransa'nın kapitülasyonlarını genişleten bir antlaşma imzaladı. Daha sonra diğer Avrupa devletleri de aynı haklardan faydalanarak benzer imtiyazlar aldılar.

Avrupalılarla yapılan ticaret antlaşmaları tek taraflı işlememiş ve yabancı tüccarların Osmanlı topraklarında imtiyazlı olarak faaliyette bulunmalarına karşılık, Türk tüccarlar da Venedik'te, Avustur-

Ticarî imtiyazlardan faydalanarak İzmir'e yerleşen Hollandalı tüccar Van Lennep ve ailesi (sol üstte). Galatalı bir Hıristiyan tüccar (üstte). Huzura çıkarılan bir Venedik elçisi (solda). Avrupalı bir konsolos İzmir Kadısı'nın huzurunda (altta).

Şubat 1856'da toplanan Paris Kongresi'nde, Âli Paşa (sağ altta) ve Cemil Bey ile, antlaşmaya katılan Avrupalı devlet adamları bir arada (sağda). Kapitülasyonların kaldırıldığı günlerde, Sultanahmet Meydanı'ndaki gösteriler (sağ sayfada, üstte).

ya'da ve daha birçok Avrupa ülkesinde uzun yıllar ticaret yapmışlardır.

8 Kapitülasyonlar, nasıl bir sorun haline geldi?

Osmanlı İmparatorluğu güçlü olduğu dönemlerde, kapitülasyonların olumsuz etkileri görülmüyor; ticaretin gelişmesiyle menfaat elde ediliyor ve Avrupa'daki dengeler Osmanlı lehine bozuluyordu.

Pasarofça Antlaşması sırasında, Avusturyalı diplomatlar Osmanlı elçilik karargâhında (altta).

İmparatorluğun iyice zayıfladığı ve Avrupalı devletlerin müdahalesine açık hale geldiği 19. Yüzyıl'da kapitülasyonlar ülkenin başına bela oldu. Batılılar, kapitülasyonları kullanarak, imparatorluğa her konuda müdahalede bulundular.

Osmanlı topraklarında suç işleyen Avrupalılar, mahkeme edilemiyordu. Yabancıların işyerlerinde kanunsuz faaliyetlerde bulunulsa da, Osmanlı güvenlik güçleri kapitülasyonlar yüzünden, müdahale edemiyorlardı.

İstanbul'da, elçiliklerin çevresinde her milletten insanın bir arada yaşadığı kozmopolit mahalleler oluşmuştu. Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler de Avrupalı devletlerin elçilerinden tercümanlık beratı, patent gibi belgeler elde ederek imtiyazlı oluyorlardı.

Osmanlı yöneticileri bu beladan kurtulmak için, Kırım Savaşı'ndan sonra, 1856'da toplanan Paris Kongresi'nde, kapitülasyonların kaldırılması için girişimde bulundular.

Âli Paşa, kapitülasyonların hükümetin nüfuzunu kırdığını, bütün ıslahat teşebbüslerine engel olduğunu söylediyse de, Batılılar, ellerindeki avantajı kaptırmak istemedikleri için, konunun daha sonra toplanacak bir konferansta ele alınabileceğini söylediler ama bu konferans gerçekleşmedi.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da Avusturya ve İtalya ile kapitülasyonların kaldırılmasına yönelik görüşmeler yapıldıysa da başarılı olunamadı.

9 Kapitülasyonlar hangi şartlarda, nasıl kaldırıldı?

İttihat ve Terakki hükümeti, I. Dünya Savaşı başlayınca yıllardır ülkenin başına bela olan kapitülasyonları kaldırmak için harekete geçti. Adalet Bakanı İbrahim Bey başkanlığındaki bir komisyon, kapitülasyonların kaldırılmasıyla ilgili bir rapor hazırladı.

Sadrazam Sait Halim Paşa'nın başkanlığında, 8 Eylül 1914'te toplanan Osmanlı hükümeti, komisyonun raporunu kabul etti ve kapitülasyon adı altında yabancılara tanınmış olan bütün imtiyazların, 1 Ekim 1914'ten itibaren geçerli olmak üzere, kaldırılmasına karar verildi. Karar aynı gün Sultan V. Mehmet Reşad tarafından onaylandı ve bir nota ile yabancı elçiliklere duyuruldu.

V. Mehmet Reşad

10 Kapitülasyonların kaldırılması nasıl karşılandı?

Kapitülasyonların kaldırmasına en sert tepki, o dönemin müttefiki Almanya'dan geldi. Kapitülasyonların kaldırılması kararını duyan Alman elçisi Wangenheim, apar topar Maliye Bakanlığı'na gelerek, Maliye Bakanı Cavid Bey'e kendisine danışılmadan ve müttefik olunduğu halde fikir alışverişi yapılmadan böyle bir harekete kalkışılmasına anlam veremediğini söyledi.

Cavid Bey, kararın mesuliyet ve neticelerine katlanmayı hükümet olarak göze aldıklarını söyleyince, Wangenheim, Maliye Bakanı'nı ittifakı bozup, Rusya ile barış yapıp, Osmanlı'yı yalnız bırakmakla tehdit etti. Ancak bu tehdit, boş laftan ibaret kaldı.

Cavid Bey

Almanya, uzun görüşmeler sonucu, 11 Ocak 1917'de mukavele imzalayarak, kapitülasyonların yürürlükten kalktığını kabul etti. Fakat Osmanlı hükümetinden, diğer devletler kaldırma kararını kabul etmedikleri takdirde, yapılan mukavelenin geçersiz sayılacağına dair bir senet aldı... I. Dünya Savaşı müttefiklerimizden Avusturya-Macaristan'la da benzer şartlarda bir mukavele imzalandı.

Osmanlı hükümeti, kapitülasyonların kaldırılması kararından sonra tekrar toplandı ve Batılılar, kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecek olurlarsa, diğer imtiyazlar hakkında bazı kolaylıklar gösterilebileceği kararını aldı.

Batılı elçilerin tepkileri sürerken, Osmanlı ülkesinde büyük bir memnuniyet vardı. İstanbul'a tebrik telgrafları yağdı. İstanbul'da ve diğer şehirlerde halk bayraklarla sokaklara çıkarak, kutlamalar yaptı.

İtilâf Devletleri, I. Dünya Savaşı'nı kazandıktan sonra, İstanbul'u işgal edince, kapitülasyonların kaldırılması kararını tanımadıklarını Osmanlı hükümetine duyurdular. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'yla kapitülasyonları büsbütün genişlettiler. Ancak Kurtuluş Savaşı başarılı olup, 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanınca, kapitülasyonlar da tarihe karıştı. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Mustafa Fayda-Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidname", TDV İslâm Ansiklopedisi, I, 535-540
- Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşei, Asılları, çev. Macar İskender-Ali Reşad, İstanbul 1330
- Cemil Öztürk, Türkiye'de Dış Borçlanma ve Malî Bağımsızlık Sorunu, (1854-1923), Basılmamış Doçentlik Çalışması, Marmara Üniversitesi 1996
- Cengiz Kallek-Halil İnalcık, "İmtiyazât", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXII, 242-252
- Vahdettin Engin, "Kapitülasyonları kaldırdık ama ilk darbeyi Almanya'dan yedik", Hürriyet Tarih, 12-11-2003
- Vahdettin Engin, "Kapitülasyonlar en çok genelevlere yaradı", Hürriyet Tarih, 21-7-2004
- Bülent Arı, The First Dutch Ambassador in Istanbul : Cornelis Haga and the Dutch capitulations of 1612, Bilkent Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2003
- Osman Nebioğlu, Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar, Ankara 1986
- Reşat Ekrem Koçu, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar: 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923, İstanbul 1934

"Belki de kahraman olacaktı..."

Faruk Bey'in iade-i itibar savaşı

Faruk Bey, Erkan-ı Harbiye'deki çalışma odasında (üstte).

Faruk Mirgün, Kurtuluş Savaşı'nın adı unutulmuş kahramanlarından biriydi. Ta ki Sergun Ağar, onun hikâyesinden yola çıkarak 'Aşkın İade-i İtibarı' adlı romanı yazana kadar...

HALÛK DAĞ

Faruk Mirgün, Kurtuluş Savaşı'nın adı unutulmuş kahramanlarından biriydi. Ta ki Sergun Ağar, onun hikâyesinden yola çıkarak 'Aşkın İade-i İtibarı' adlı romanı yazana kadar... Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan kitap, Faruk Bey'in maceralı yaşamını ve aşklarını anlatırken, okuru Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin sancılı günlerine götürüyor.

Kahramanımız Faruk Bey, sıradan bir asker değil. Balkan Savaşı'nda ve sonrasında gittiği Çanakkale'de çatışmalara katılır; İstanbul'a, yaralı ama göğsünde madalyalarla döner... Yunan işgali üzerine, düşman kuvvetleri hakkında topladığı istihbaratlar ve başarılı operasyonlar sayesinde, adı kısa sürede duyulur ve Mustafa Kemal tarafından çağırılıp tercümanlık yaptırılır.

Ama yaşadığı aşklar, kariyerinin sonunu hazırlayacaktır. Atina'da görev yaptığı sırada tanıştığı, kendisi hariç herkesin ajan olduğunu düşündüğü Sonia adlı bir Bulgar kızla evlenmesi, ordudan atılmasına neden olur. Daha sonra da güzeller güzeli Anjel ile evlenir. Yıllarca itibarının iade edilmesi için çalışır, ama girişimleri sonuç vermez. Ta ki...

Yazar Sergun Ağar ile, romanı 'Aşkın İade-i İtibarı' üzerine konuştuk...

➤ *Faruk Bey'i keşfetmeniz nasıl oldu?*

Faruk Bey, benim çok yakın bir arkadaşımın dedesi. İlk kitabım 'Aşkın Samatyası Selanik'te Kaldı'yı okuduktan sonra, bir akşam sohbetinde bana dedesini anlattı. Anlatmakla da kalmadı; dedesinin yazdığı 15 sayfalık dilekçeyi, Fransızca mektupları ve fotoğrafları gösterdi. Sabaha kadar Faruk Bey üzerine konuştuk. Özellikle dilekçeyi okuduktan sonra, Faruk'u hem çok merak ettim, hem de insanların bu hikâyeyi öğrenmesini istedim. Bana çok ilginç geldi. Hikâyenin en önemli yanı, Faruk'un yükselişi ve düşüşü... Bunu köşk yaşamıyla bağdaştırdım. Zaman zaman 'Faruklaştım'...

➤ *Peki, Faruk Bey nasıl bir insan sizin gözünüzde?*

Bence Faruk Bey, sadece bir döneme ait bir karakter değil. Dikkat edilirse, Faruk bir kahraman değil, bir anti-kahraman... Belki kahraman olacaktı; ama insanî tarafları ve zaafları nedeniyle bunu gerçekleştiremedi. Faruk, geleceğin Genelkurmay Başkanı olabilecek kadar zeki bir asker. Genç yaşta pek çok madalya alarak Mustafa Kemal'e istihbarat subaylığı yapıyor. Özellikle de onunla Büyük Taarruz'u katılmış olması bana çok ilginç geldi. Ve bunların bilinmesini istedim... Ben dönem yazmayı seviyorum. Baktığımızda, yakın tarihimiz hakkında ne kadar eksik bilgilere sahip olduğumuzu görüyoruz. Belki, kimi araştırmacılar bunu yapıyor, ama bu çalışmaların onların kendi çevreleri içinde sınırlı kaldığını düşünüyorum. Geniş kitlelere yayılmıyor. Bunu, bir görev olarak görüp çok geniş kitlelere ulaşalım istedim. Bundan sonraki kitabım, yine bir dönem romanı olacak.

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

Sergun Ağar (üstte); "Faruk Bey, belki de kahraman olacaktı; ama insanî tarafları ve zaafları nedeniyle bunu gerçekleştirememiş" diyor. Faruk Bey [ortada, en önde], Büyük Taarruz günlerinde (solda üstte) ve nakliyecilik yaptığı dönemde çekilmiş bir fotoğrafta (solda).

➤ *Kitap, gerçek bir aşk hikâyesi üzerine kurulmuş. Neden bunu bir anı kitabı değil de roman olarak yazdınız?*

Anı değil, roman yazmak istedim. Malzemeye baktığımızda, romana çok yatkın. Bir de kendi kurgularımı koymak, kendi bakış açımla görmek istedim. Çünkü aynı hikâyeye, aynı kişiye, aile başka türlü bakıyor. Bu nedenle, romanda aslında aşkı bahane ettim. Aşk romanı gibi görülse de, anlatmak istediğim o dönemdeki yaşam biçimleri, köşk hayatı aslında...

➤ *Kitabı yazarken ne gibi araştırmalar yaptınız?*

Faruk Bey'in son karısı Angel, Yapı Kredi Yayınları arasında yer alan 'Aşkın İade-i İtibarı'nın kapağında (sol sayfada).

Faruk Bey'in son eşi Angel ve çocukları Azrem (altta).
Faruk Bey [soldan üçüncü], Atina'da (sağda).
Faruk Bey [en önde], Seyyar Müfreze Komutanı olduğu günlerde, at üzerinde (sağda, en altta).

Dediğim gibi, 15 sayfalık bir dilekçesi var Faruk Bey'in. Onu günümüz Türkçe'sine çevirdik, fotoğrafları bulduk. Kitabın kapak fotoğrafı, son karısı Angel'e ait örneğin. Faruk'un son karısına Belgrad'dan yazdığı Fransızca mektupları da bulduk. Bir de, arkadaşım Hakan'ın yakın akrabalarla görüşüp bana aktardığı bilgiler var. Bunlar, aileden gelen bilgi ve dokümanlar... Bunların dışında, yeniden tarihi çalıştım; mesela Tanzimat dönemini ve Mustafa Reşit Paşa'yı öğrenmem gerekiyordu. Çünkü, Faruk'un ilk karısının büyük dedesi... Altı ay kadar sürdü bu araştırmam...

➤ *Kitapta anlatılanların ne kadarı gerçek olaylarla örtüşüyor?*

Kitaptaki en gerçek hikâye, Faruk'un hikayesi; ona hiç dokunamadım. Faruk ne yaşadıysa, aşağı yukarı onu yazdım; çünkü elimdeki en sağlam bilgi ona aitti. O 15 sayfalık dilekçede tüm hayatını özetlemişti. Aldığı madalyalardan evlendiği son kadına kadar, hepsi vardı o dilekçede. Kitabın bir tek girişi ve sonu kurgu. Evet yaralanıyor; ama o şekilde değil.

Ruhsal çözümlemelerde annesine olan düşkünlüğünü biliyoruz. Annesinin de ona olan düşkünlüğünü biliyoruz. Faruk'a hemen hemen hiç dokunmadık, sadece diyaloglar yaptık...

➤ *Faruk Mirgün, Mustafa Kemal'e tercümanlık ve istihbarat subaylığı yapacak kadar adını duyurmuş. Bununla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşabildiniz mi?*

Faruk Bey, o konuda belgeler bırakmış. Faruk'la Mustafa Kemal'in birebir konuşmaları ve Mustafa Kemal'in ona söyledikleri var. Onları buldum ve biraz genişlettim. Mesela, Mustafa Kemal'in Faruk için söylediği, "Karar verdim, asker kalmayacağım; ama eğer kalsaydım bu doğuştan askeri yanımdan ayırmazdım" sözü çok önemli... Aynı şekilde, Büyük Taarruz öncesi Yunan ordusu hakkında getirdiği kesin istihbaratlar sonrasında, "Artık senin düşman ordularını, dost kuvvetleri bildiğinden daha çok tanıdığına, hayret ve takdirle iman ettim" demesi de çok önemli...

Ben, Faruk Bey'in bir değer olduğunu düşünüyorum ve bir teşekkür borçluyuz ona. Ben onun zaafını anladım, ordu bunu anlamadı. Faruk'u Faruk yapan da bu zaafıydı. Zaten bunu yapmasa, roman olmazdı. O bu ülke için bir şeyler yaptı...

➤ *Kitap, kısa sürede yeni bir baskı daha yaptı. Bu ilginin gerçek sebebi, bir aşk hikâyesini anlatıyor olması mı, yoksa gerçek bir olaydan alınması mı sizce?*

Galiba gerçek bir öyküden

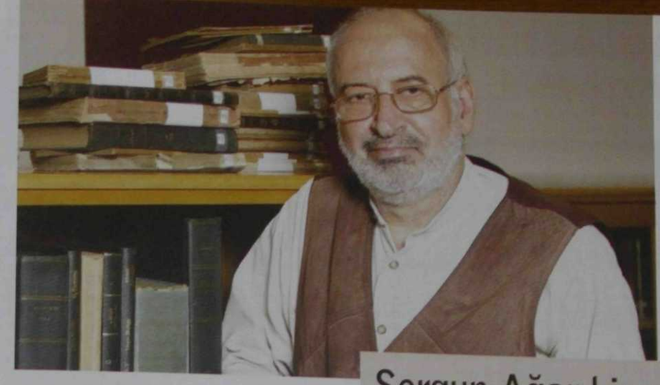

alınmış olması... O döneme ilgi duymaya başladık; genel olarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi önemsemeye başladık. Ve bilmediğimiz pek çok şey olduğu çok doğru... Ben, Vahdettin'in kaçışının böyle olduğunu bilmiyordum örneğin. Bir yazar olarak, bu benim ayıbım değil. Bu bizim eğitim sistemimizin getirdiği bir olumsuzluk. Şimdi onu orada okumak, beni çok heyecanlandırıyor. Ben tarihî bir kitap yazmadım; ama herhalde, ilginç ayrıntıların verilmesi okuru heyecanlandırıyor. Yine de tarihî kitaplar konusunda iddiam yok; belgesel, biyografi yazmadım. Tabii o dönemin verileri çok önemliydi. Vahdettin'in kaçışına tanıklık etmiş bir adamın hayatında, daha önemli bir şey olabilir mi? Takibe gönderilmiş...

➤ *Kitapta, dönemin sosyal yaşantısını ve azınlıkların hâkim durumunu da görüyoruz...*

Araştırmalarım sonunda ulaştığım bilgiler bunlar. O dönemin Ege'sinde Rumların hâkimiyeti vardı. İzmir'e 'Gâvur İzmir' derler; hâlâ izleri vardır orada. Bugün bile Levanten'lerden kalma izlere rastlamak mümkün. Faruk'un İzmir dönemi ve o silahları kaçırması gerçektir...

➤ *Neden özellikle dönem romanı yazıyorsunuz?*

İlk kitabımda da bir dönem anlatılıyor. Beni burada, kişisel tarih ilgilendiriyor. Resmî tarihin yanında, kişilerden yola çıkarak yazılan tarih, daha bir gerçekçi geliyor bana. Resmî tarih, o köşkün satın aldığı unun karaborsada kaç paraya satıldığını söylemiyor. Hâlbuki o kadar önemli bir ekonomik gösterge ki... "90 kuruşa aldığımız unu şimdi 300 kuruşa alıyoruz" diyor kitapta. Bunlar, göz hafızasına yönelik bilgiler. Benim yazı dilimde de var biraz, sinemayı çok seviyorum...

Sergun Ağar kimdir?

İlkokulu Ankara Kurtuluş İlkokulu'nda bitirdi. İzmir Atatürk Lisesi'nden mezun oldu. Kaydını yaptırdığı Ankara DTCF Tiyatro Bölümü'nü bırakıp Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne girdi. Fakülte son sınıfında katıldığı TRT spikerlik sınavını kazanınca ziraat mühendisliğini bıraktı. Henüz kurs aşamasında 'görüş ayrılıklarından dolayı' TRT'den atıldı. İzmir'de bir reklam ajansında metin yazarı olarak işe başladı. 30 yıllık reklamcılık yaşamının son 15 yılını kendi ajansında geçirdi... İlk romanı "Aşkın Samatyası Selanik'te Kaldı" Yunanca'ya da çevrildi.

➤ *Kitabı okuduktan sonra, Faruk Bey'in ailesinden nasıl tepkiler geldi?*

Aile, kendilerine ait böyle bir öyküden dolayı çok mutlu... Faruk Bey'in kızlarından biri hayatta; kendini dünyaya kapatmış ve sadece okuyor. En sevdiğim eleştiri de ondan geldi: "Çok sinematografik olmuş, bundan çok güzel dizi olur; ama asla bir Honoré de Balzac değil." ■

Kurtuluş Savaşı'nın hemen ertesinde çekilmiş bir fotoğrafta, Faruk Bey İzmir'de (sol üstte).
Faruk Bey [önde, ortada] Büyük Taarruz yıllarında (solda).

Başkent ile İstanbul, telefon tellerinde buluştu...

‘Alo! Burası Ankara!’

Ankara-İstanbul telefon görüşmeleri başladığında, bundan ilk yararlananlar gazeteciler oldu: ‘Cumhuriyet’ gazetesi muhabirleri de ‘havadisleri’ telefonla almaya başladılar.

Temmuz 1929’da, Ankara-İstanbul telefon görüşmeleri başladığında, bundan ilk yararlananlar gazeteciler oldu. O gün ilk telefon görüşmelerini yapan gazeteciler, “Ankara yemyeşil, hava serin” sözleriyle, başkentten İstanbul’a ilk ‘havadis’leri veriyorlardı.

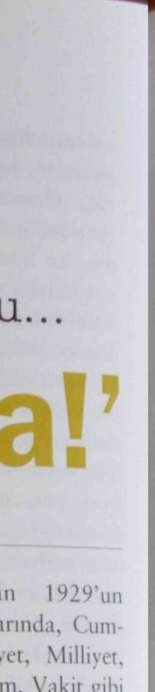
Yüzyıl başından, çift zemberekli, manyetolu duvar telefonu (sağ üstte). ‘Vakit’ gazetesinde, İstanbul-Ankara telefon hattının açılışı duyuruluyor (en sağda).

ERTAN ÜNAL

Haziran 1929’un sonlarında, Cumhuriyet, Milliyet, İkdam, Vakit gibi büyük gazetelerinin manşetten verdiği habere göre, İstanbul- Ankara arasında telefon görüşmeleri 1 Temmuz 1929 günü başlıyordu...

İstanbul Posta ve Telgraf Başmüdürü Hüsnü Bey yaptığı açıklamada, bir gün önce talimat alırken Ankara’yla görüştüğünü, sesin Adalar’dan gelircesine açık ve temiz olduğunu belirttikten sonra konuşma şartlarını şöyle sıralıyordu:

“İstanbul ile Ankara arasında tesis edilen telefon hattından, önce İstanbul cihheti, sonra Beyoğlu yararlanacaktır. Mükaleme ilk 3 dakika için 115 kuruş, daha sonraki 3 dakika için 100 kuruş olacaktır. Aranan kişi yerinde bulunmazsa 15 kuruş ihzar ücreti alınacaktır... Ankara ile konuşmak isteyenler telefon şirketinden yol alabilmek için muhavere (konuşma) ücretini peşin ödemek zorundadırlar. Ankara ile konuşmak isteyenler çoğaldığı takdirde, şirket 6 dakikadan sonra konuşmayı kesebilecek, bu durumda yeniden sıraya girilecektir...”

Şirket, taleplerin toplamını almadan ne kadar süreyle beklenebileceği hakkında bilgi vermiyor, ayrıca bu konuşmayı yapabilmek için telefon şirketine 20 lira ödeyip yeni sözleşme imzalanması gerektiğini bildiriyordu. 20 lira, 1929 yılı için büyük rakamdı... Ortalama bir işçi aylığının yarısı... 115 kuruşluk muhavere ücreti de çoktu. Nitekim İstanbullular, bu rakamların aşırı yüksek oluşundan yakınacaklardı...

Türkiye’de telefon tarihinden bahseden kitap ve makalelerin hemen hemen tümünde, ülkemize ilk telefonun Sultan II. Abdülhamit döneminde getirildiğinden söz edilir. Graham Bell’in ‘asrın harika buluşu’ olarak kabul edilen bu icadının 1878 Paris Sergisi’nde tanıtımından 3 yıl sonra, İstanbul’da ilk telefon hatları çekilmiş bulunuyordu.

Bunlardan Soğukçeşme’deki telgrafhane binası ile Yeni Camii Postanesi arasına çekilen hatta, ilk hat gözüyle bakılmaktadır. Bu hatta biri posta müdürü, diğeri fen kalemi müdürlüğü, öbürü ise fabrika müdürü ve Yenicami’deki posta müdürünün makamı olmak üzere dört telefon yer almıştı.

3 dakikalık konuşma ücreti ile...

İstanbul-Ankara telefon hattı açılmıştı açılmasına ama, 3 dakikalık konuşmanın bedeli olan 115 kuruş, o yıllarda halka çok pahalı gelmişti. Günlük giderler üzerinden yapılan küçük bir karşılaştırma, Ankaralıların ve İstanbulluların pek de haksız olmadıklarını ortaya koyuyordu...

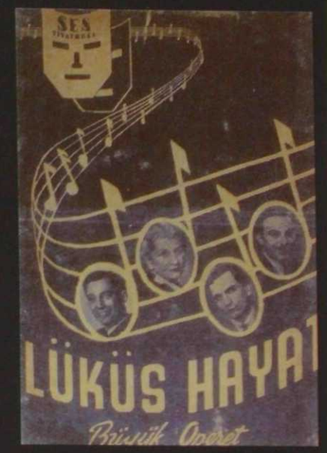
Okkası 13 kuruştan, üzerine 2 kuruş daha eklenip 9 ekmek alınabiliyordu...

Şehir içinde, kelime başına 30 paradan, 153 kelimelik; şehir dışına da, kelimesi 2.5 kuruştan 46 kelimelik telgraf çekilebiliyordu...

Şirket-i Hayriye’nin Boğaziçi ‘birinci kısım’ seferlerinden, ‘birinci mevki’den, tanesi 14 kuruşa 8 bilet alınabiliyordu...

15 kuruşu yol parası olmak üzere, iki kişi tiyatroya gidebiliyordu...

15 kuruşluk ‘döner-pilav’dan, 7.5 porsiyon yenebiliyordu...

Tanesi 5 kuruştan 23 gazete alınabiliyordu...

Nasıl konuşuluyordu?

İstanbul'da sosyal yaşam üzerine yazdığı eserlerle tanınan Eser Tutel, çocukluk anılarında, ilk telefon cihazlarını nasıl kullandıklarını şöyle anlatır:

"Diyelim ki, Anadoluhisarı ile görüşeceksiniz. Telefonu kaldırır, önce 3'ü, sonra 8'i çevirir, beklemeye geçerdiniz. 38, Kandilli Santralı'nın kod numarasıydı. Derken bir takım tıkırdılar duyulur, santral memuresinin hattı açtığı anlaşılırdı. O anda da kızcağızın o tiz sesi beyninizde çınlayıverirdi: "Kandilliiii!". "24'ü rica ediyorum" derdiniz. Aslında, abone numarasını söylemenize de hacet yoktu ya... Demeseniz bile memure hanım 24'ün amcam Saim Bey'in evi olduğunu çok iyi bilirdi. Amcamın evindeki telefon bizimkinden daha moderndi. Kulaklık ile ağız bölümü bir aradaydı ve yanlamasına telefon cihazının üzerine yerleştiriliyordu. Bugünkünden farkı, üzerinde numaralar yazılı döner kadranın bir kapakla kapalı olmasıydı..."

(Üstte; 1900 yılına ait lokal bataryalı duvar telefonu.)

Aynı yıl Galata Postanesi-Yeni Cami Postanesi ve Galata'daki Osmanlı Bankası ile Yeni Cami Postanesi arasına da birer hat çekilmiş, bunu Galata Liman İdaresi ile Kilyos Tahlisiye Merkezi arasına çekilen hatlar izlemişti.

Bu arada telefonla ilgili yayınlar ve telefon cihazının ilk örneklerinin Beyoğlu'ndaki yabancı firmalara ait mağazalarda satışa sunulması, özellikle Levantenler, tüccarlar ve halk arasında da bu icada duyulan ilgiyi arttırmıştı. Ancak, 16 Ağustos 1886'da, saraydan gelen bir iradeyle telefon kullanımı yasaklandı. Mevcut hatlardan Galata-Kilyos hattı dışındakiler söküldü. Ülkeye telefon ve telefon malzemesi ithali yasaklandı.

Bu durum, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sürdü. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte hükümet, telefon kullanma yasağını kaldırdı; ama bu kez ortaya Posta ve Telgraf Bakanlığı çıktı. Bakanlık, bu konuda çok başvuru olmasına rağmen telefonu 'hükümet tekelinde' kabul ettiğinden, kimseye ruhsat ve imtiyaz vermiyordu. Dönemin hükümeti ise, önce 50 hatlık bir santralı 'Büyük Postane'ye yerleştirerek bakanlıkların, bazı

Milliyet

Ankara-İstanbul telefon muhaberatı dün Halka açıldı ve biz vekillerimizle mülâkatlar yaptık

Sonçare

İstanbul'da, 50 hatlık ilk telefon santrali, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Büyük Postane'de açılmıştı (sağ üstte; binanın 1909'daki açılışı). **'Ankara-İstanbul telefon muhaberatı'nın açıldığını bildiren 'Milliyet' gazetesinin manşeti** (sağda, ortada). **İstanbul'daki ilk telefon hatlarından biri, bugün Türkiye İş Bankası şubesinin yer aldığı 'Yeni Cami Postanesi'** (sağda) **ile Soğukçeşme'deki Telgrafhane'yi birbirine bağlıyordu.**

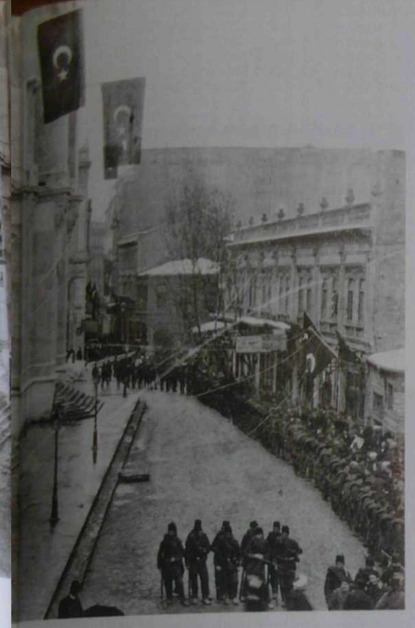

bürokratların ve bankaların ihtiyacını karşıladı; daha sonra buna ek tesis yapıldı.

6 Nisan 1911'de, İngiliz, Amerikan ve Fransız sermayedar gruplarını temsil eden Herbert Lows Webb adlı kişiye, İstanbul'da merkezî bataryalı (manuel) bir telefon santralı kurması ve işletmesi için imtiyaz verildi.

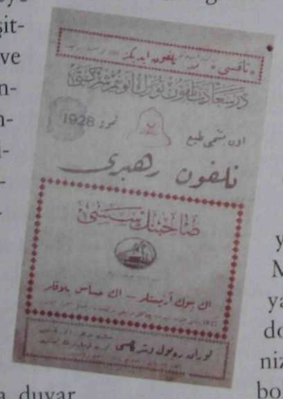
Şirketin çalışmaları sonucu kentin Beyoğlu ve Kadıköy semtleri, 28 Şubat 1913'te telefona kavuşan ilk talihli bölgeleri oldu.

Savaş sırasında şirkete el konulduğundan çalışmalar aksadıysa da 1919'dan itibaren yeniden başladı ve 1921 Mayıs'ında, Bebek ve Bakırköy'den başlayarak

Mart 1924'e kadar uzanan zaman dilimi içinde, birçok semtte telefon santralleri kuruldu...

Telefon cihazları da bu alandaki gelişmeye paralel olarak çeşitlenmişti. Ahizesi ve kulaklığı ayrı olanlar, bir arada olanlar, çift zemberekliler, dört zemberekliler... Günümüzde, İstanbul Büyük Postane'deki PTT Müzesi'nde ilk örnekleri sergilenen bu telefonlar, çoğunlukla duvar telefonuydu ve 'manuel' sistemle çalıştığından üzerlerinde numaratör yer almamıştı. Daha sonra bunlara birbirinden şık ve zarif, her biri ayrı bir sanat eseri sayılabilecek kadar güzel numaratörlü masa telefonları eklendi...

1928
تلفون رهبری

1929 yılına gelindiğinde, İstanbul telefonları hâlâ otomatikleşmemişti. Buna karşılık Ankara 1926, İzmir ise 1928 yılında otomatik telefonla buluşmuş, bu alanda İstanbul'u geride bırakmıştı...

Emekleyerek büyüyen İstanbul telefonu, ilk şehirlerarası bağlantısını 1 Temmuz 1929 günü Ankara ile gerçekleştirirken, tahmin edeceğiniz gibi, bu hattın ilk müşterileri gazeteciler oldu. O güne kadar telgraf ve ajans haberleriyle yetinmek zorunda kalan gazeteler için telefon, bulunmaz bir nimetti. Artık gazetelerdeki 'son telgraf haberleri' sütununun yanına, 'telefonla aldığımız haberler' sütunları da eklenecekti.

Dönemin büyük gazetelerinden Milliyet, "Bugün ve yarın Ankara'daki dostlarınızı istediğiniz anda arar ve bol bol konuşabilirsiniz" başlığıyla, bu ilk konuşmanın öyküsünü şöyle anlatıyordu:

"Ankara ile telefon muhaveresi {konuşması} dün akşam

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

açılmıştır. Bu yeni ve asri {modern} muhavere vasıtasından dün Milliyet, vekil beylerle görüşmek suretiyle istifade etmiştir. Muhabere doğrudan doğruya her gün kullandığımız telefon aletiyle matbaamızdan yapılmıştır.

Gazetemizin müdürü, telefon santralına Ankara ile görüşmek istediğini bildirmiş ve kısa bir intizardan {bekleyişten} sonra vazıh bir ses, "Burası Ankara'dır. Kiminle görüşmek istiyorsunuz" demiş; "Ekonomi bakanımızla görüşmek istiyoruz" cevabını alınca, "Peki" demiş ve bir saniye sonra Şakir Bey hatta raptedilmiştir. Bundan sonra Şakir Bey'le Müdürümüz arasında şu muhavere cereyan etmişti:

- Beyefendi, burası İstanbul, Milliyet Gazetesi. İşitiyor musunuz?

- Pek iyi işitiyorum, buyurun...

- Telefonun açıldığı bugün zatı alinizle görüşmek ve birkaç kelime lütfetmenizi rica etmek istedik...

- İstanbul'u Ankara'ya bağlayan bu vasıtadan ilk istifade eden Milliyet'in sesini dinlemekten pek memnunum. Bu

Yazarımız Ertan Ünal, Büyük Postane binası içinde bulunan PTT Müzesi'nde (üstte). **İstanbul Telefon Şirketi'nin 1928'de bastırdığı rehber** (sol üstte). **1929'da, İstanbul-Bahçekapı'daki Borsa'da, telefonlarla bilgi alan ve alım-satım yapan borsacılar** (solda).

İlk telefon memureleri...

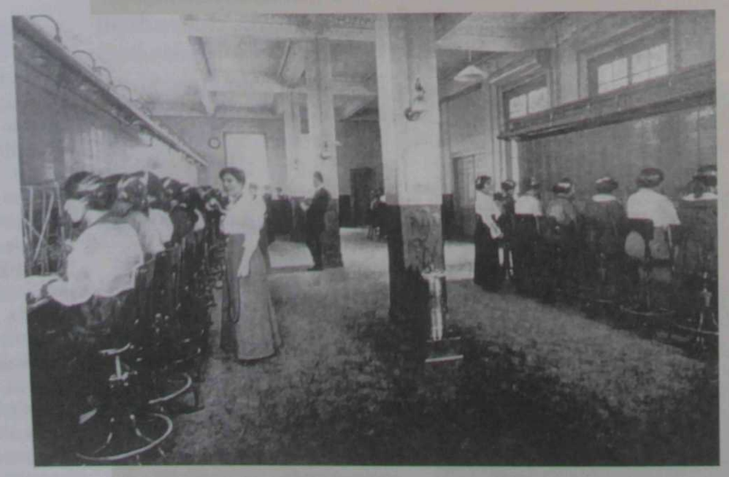
II. Meşrutiyet sonrasında, bataryalı telefon santrallerinde kadın telefon memurelerinin çalışması uygun görülmüştü. Önceleri azınlıklara mensup 'matmazel'lere görev verildi. Ancak bu hanımların şiveleri bozuktu ve bağlantıyı sağlayamayınca kızan telefon abonelerine ters cevaplar veriyorlardı... Bunun üzerine 'İstanbul telefonunda İstanbul şivesi' prensibi konuldu ve yeni eleman alımına gidildi.

Ancak İstanbullu hanımlar, yüzleri görülmese dahi konuşmak için halkın karşısına çıkmaya pek istekli değillerdi...

1914 yılı yaz tatilinde, Kadıköy Fransız Kız Lisesi'nde yapılan bir sınavla, İstanbul şivesini en iyi konuşanlar seçilerek santrallerde görevlendirildi. Bunlar arasında, ileride Türk sahnesinin en büyük kadın sanatkârı unvanını alacak olan Bedia (Muvahhit) Hanım da bulunuyordu *(üstte; oturanlar arasında en sağda)*... Ünlü yazar Hikmet Feridun Es, Bedia Hanım'dan, "1914 senesinin en tatlı sesli santral memuresi, bir müddet tellerin ucundan 'merkeeez' diye seslenerek 1914 yılı erkeklerinin yüreklerini hoplatmış, sonra sahneye intisap etmiş, Muvahhit Bey'le evlenmiş, sanatı kabiliyeti ile Türk tiyatrosunun en büyük ismi olmuştu" diye övgüyle söz eder...

Zamanla, telefonun ucundaki 'matmazeller'le telefon sahibi İstanbullular arasında gizli ve görünmez bir bağ oluşacak; matmazeller evlenip çoluk çocuğa karıştıkları, yaşlandıkları halde, İstanbullular onları gene bu sıfatla çağırmaya devam edeceklerdi *(altta; İstanbul Telefon Şirketi'nin Tahtakale'deki ana santralinde, ilk santral memurelerinin çalıştığı salon)*...

yeni vasıtanın hükümet merkezi ile büyük ticaret merkezimiz arasındaki iktisadi münasebetleri kolaylaştıran faydalı bir vasıta olmasını temenni ederim."

Bir müddet sonra Hakimiyet-i Milliye Matbaası'ndan Başmuharririmiz Siirt Mebusu Mahmut Bey gazetemizi aramış, idare ve tahrir işlerine ait bazı sualler sorduktan sonra, hususi muhabirimize havadislerini dikte ettirmiştir. Başmuharririmizle akşamüzeri ikinci defa konuşurken, 'Ankara'da ne var, ne yok?' diye sorduk. Bize şu cevabı verdi: 'Ankara yemyeşil, hava serin. İsmet Paşa Hazretleri, Başvekalet dairesinde birkaç vekil ile içtima halinde. Gazi Hazretleri Ahimesut'ta {Etimesut} köylüler arasında, onların dertleriyle meşgul...'

İstanbul- Ankara arasında ilk telefon görüşmesini yapanlar arasında İkdam gazetesinin kurucusu ve başyazarı Ali Naci (Karacan) Bey de bulunmaktaydı. Ali Naci Bey, İkdam Matbaası'ndan Ankara'daki Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Bey'le görüşmüştü:

Mahmut Soydan

"... Öğle zamanı idi. Vekil bey evlerinde bulunuyordu. Telefona cevap veren hizmetçi oldu:

- Alo! Orası neresi?
- Cemal Hüsnü Bey'in evi...
- Burası İstanbul. İkdam Matbaası'ndan telefon ediyorum. Ben Ali Naci...

Vekil bey geldi. Ankara ile İstanbul arasında bu telefon muhaveresindeki suhulet ve vuzuh bizde nasıl bir heyecan yaratmışsa, vekil beyefendi de aynı memnuniyet vardı. Bunun üzerine, beş dakika kadar kendileriyle görüştük. Ve sanki yanımızda bir aşina ile görüşüyormuşuz gibi, 'yine görüşürüz' diyerek ahizeyi kapadık..."

Cumhuriyet Gazetesi ise olayı daha kısa ve öz olarak vermekteydi:

"Dün matbaamızdan Ankara'yı istedik ve kolaylıkla Yenigün Matbaasını bulduk. İdare müdürümüz İbrahim Bey, telefondaki sesi gayet vazıh {açık} olarak işitmiştir. Bilahare Ankara muhabirimiz Bilal Bey, heyeti tahririye {yazı işleri} müdürüyle görüşmüştü. Muhabirimiz telefona çok rağbet gösterildiğini, sabahtan beri birçok kişinin telefonla görüştüğünü bildirmiştir..."

İlk gün iki şehir arasında 54 kişi görüşmüş, ikinci gün bu rakam 160'a çıkmıştı; ama abonelerin bir şikayeti vardı: Görüşme ücretleri çok yüksekti. Bu parayla, tanesi 1 kuruştan 115 yumurta, okkası 13 kuruştan 8.5 ekmek veya tanesi 12 kuruştan yaklaşık 10 paket sigara alınabilirdi...

Cemal Hüsnü Bey

Şikayetler birbirini izlerken, İstanbul'a gelen Posta ve Telgraf Umum Müdürü Fahri Bey, ücretlerin yüksek olduğu yolundaki iddiaları reddediyor, "İngiltere'de aynı mesafedeki mükalemeden 250 kuruş alınıyor" diyordu. Daha sonra ise, İstanbul telefonlarının otomatik hale getirilmesi için yapılacak harcamaları karşılamak amacıyla ücretlerin yüksek tutulduğu öğrenilecekti...

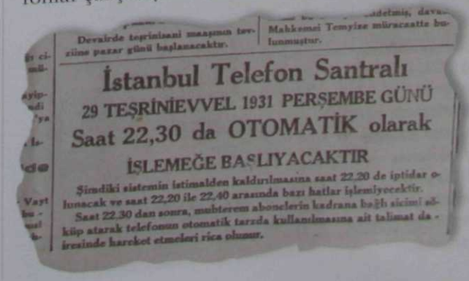

A. Naci Karacan

29 Ekim 1931 gecesi, Cumhuriyetin 8. yıldönümü fener alaylarıyla kutlanırken, İstanbul yakasında da oturanlardan telefonunu kullanma ihtiyacını hissedenler bir acayiplik olduğunu fark ettiler: Karşılarına, yıllardan beri telefonu açar açmaz çıkan matmazeller birden ortadan kaybolmuştu. Kulaklarına onların sesi yerine sürekli bir ıslık sesi geliyordu! Telefonları arıza mı yapmıştı yoksa?..

Sonra akıllarına okudukları gazete haberleri ve yeni dağıtılan rehberler geldi. Telefonlar otomatik olmuştu! Rehbere bakıp, kadranın nasıl kullanılacağını, yani numaranın nasıl çevrileceğini öğrendiler. Sonra da eşi dostu arayıp müjdeyi vermeye ve 'darısı başınıza' demeye başladılar. İşte, İstanbul'da ilk otomatik telefonlar çalışmaya başlamıştı! ■

Devairde teşrinisani mesaisine tevzine pazar günü başlanacaktır. Mahkemei Temyize müracaatte bulunmuştur.

İstanbul Telefon Santralı
29 TEŞRİNİEVVEL 1931 PERŞEMBE GÜNÜ
Saat 22,30 da OTOMATİK olarak
İŞLEMEĞE BAŞLIYACAKTIR
Şimdiki sistemin istimalden kaldırılmasına saat 22,20 de iptidar olunacak ve saat 22,20 ile 22,40 arasında bazı hatlar işlemiyecektir. Saat 22,30 dan sonra, muhterem abonelerin kadrana bağlı sicimi sökülüp atarak telefonun otomatik tarzda kullanılmasına ait talimat dairesinde hareket etmeleri rica olunur.

İstanbul Telefon Santrali'nin otomatik hale geleceğini bildiren gazete ilanı (altta). PTT Müzesi'nde eski telefon cihazlarının sergilendiği bölüm (solda).

Görüntülü telefon

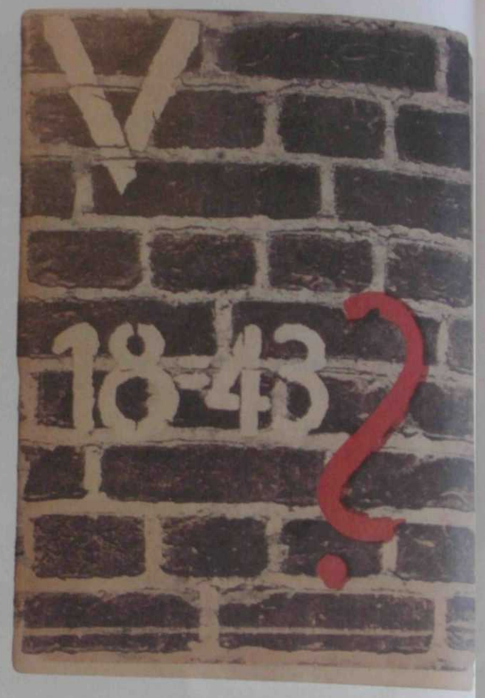
Telefon, 1938'de Türkiye'de henüz gelişme çağını yaşarken, dünyada görüntülü telefon için çalışmalar sürdürülüyordu. 'Modern Türkiye' adlı derginin Mart 1938 tarihli sayısında yayınlanan haberde okura, 'Telefonla görüşürken karşınızdakini göreceksiniz' müjdesi verildikten sonra şöyle deniliyordu:

"Dün, bir mucize sayılan bu iş bugün bir hakikattir. Amerika'da, İngiltere'de yapılan tecrübeler tamamen müsbet netice vermiştir ve 600 kilometreden konuşurken muhatabı görmek imkânı da hasıl olmuştur. Mühendisler, bunu daha pratik şekle sokmak için uğraşıyorlar. Pek yakında evimizde, büromuzda telefon ederken en uzak mesafedeki muhatabımızı yüzündeki işmizazlarıyla {mimikleriyle} birlikte görmek mümkün olacak. Bu da bir gün meselesidir..."

Bir Nazi propagandası örneği

Hitler'in 'Avrupa Birliği'

Almanlar için büyük bir felakete dönüşen 1918 yenilgisinden 25 yıl sonra, Nazi rejiminin, Almanya'yı nasıl bir doruğa eriştirmiş olduğunu anlatmak isteyen propaganda broşürü, bir 'Avrupa Birliği'nden de söz ediyor.

ORHAN KOLOĞLU

Mart ayında Türkiye'de de gösterime giren 'Çöküş' filminde, Hitler'in ve yakın çevresinin son günlerinin, onun özel sekreterinin anılarından yararlanılarak, 'insanî yönleriyle' dile getirilmesi, dünya basınında olduğu kadar, Türkiye'de de epey tartışıldı.

Aynı günlerde, Hitler'in 'Kavgam' kitabının Türkiye'de de 'en çok satan 10 kitap' arasında yer alması, basında bir 'Hitler dalgası'nın esmesine yol açtı. Haftalık aktüalite dergileri Hitler'in portresini kapaklarına oturtup, üstüne 'Führermania!' diye yazdılar.

Hafta sonu eklerinde, 'Hitler yine korkutuyor' diye başlıkların altında, "Ya popüler kültür faşizmi koltuğunun altına aldı ya da faşizm popüler kültürün kalabalıklara hâkimiyetinden yararlanıyor" diye çok oturaklı tahliller yapıldı!..

İnsanlık tarihinin en büyük felaketine sebep olan II. Dünya Savaşı'ndaki oluşumları, dengeleri ve genel durumu, Nazi propaganda örgütlerinin, özellikle Avrupa halklarına, örneğin Fransızlara nasıl sunduğunu kanıtlayan propaganda broşürleri ise, bu tür tumturaklı tahlillere ihtiyaç bırakmaz!

İşte biz de sayfalarımızda, böyle 'sıradan' bir Nazi propaganda belgesini gündeme getirdik... 10,5 santime 15 santim boyutlarında ve Fransızca olarak hazırlanmış 32 sayfalık bu broşürün kapağında, sadece '18/43' ibaresi var: Açıkçası I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 ile, broşürün hazırlandığı 1943 yılının karşılaştırmasını yapma amacı güdüyor broşür...

Yani Almanlar için bir büyük felaket olan 1918 yenilgisinden 25 yıl sonra, Nazi rejiminin onları nasıl bir doruğa eriştirmiş olduğu anlatılmak isteniyor! Oysa Almanya'nın nihaî yenilgisinin ilk işaretleri de 1943'te başlamıştır. Elbette, bu propaganda broşürünün de o yıl hazırlanmış olması, bir rastlantı değildir!

İşin asıl ilginci, bu propaganda çabasının, sadece İngiltere ve Türkiye'nin dışında kaldığı bir 'Avrupa Birliği' çerçevesine oturtularak anlatılmasıdır...

Broşürün karşılıklı sayfalarından birincisinde, 1918'deki durum; ikincisinde ise, 1943'te varılmış olan 'düzey' resimlerle yansıtılıyor. İleri sürülen başlıca tezler şöyle:

- 1918'de Atlantik Okyanusu boyunca duvar yoktu. İngilizlerle Fransızlar işbirliği yapabiliyorlardı... Bugün, kapısı olmayan aşılmaz bir duvar Avrupa kıtasını koruyor.
- Avrupa İngiltere'nin yönetimi altındaydı... Bugün, Avrupa Birliği tam bir savunmaya sahip.
- Fransızlar Almanya'nın en katı düşmanlarıydı... Bugün Bolşevizm'e karşı savaşa iştirak ediyorlar.
- Amerika savaşa yalnızca Avrupa çerçevesinde katılmıştı... Bugün ise, Büyük Okyanus'ta Japonlarla başı belada.
- İngilizler ve ortakları, Selanik ve Dieppe'i ele geçirip eylem merkezi olarak kullanmışlardı... Bugün, iki şehirde de Alman bayrağı dalgalanıyor.
- Eksiğimiz, topçu gücümüzün zaafıydı... Bugün havaya ve denizin ötesine ulaşan toplarımız var.
- Alman birlikleri Ukrayna'da açlıktan ölüyordu.... Bugün Ukrayna'dan hareket

Gerçekler ve sinema
1939'da hazırlanmış bir propaganda afişinde Nazi üniformasıyla Adolf Hitler (solda): Afişin altında 'Tek halk, tek imparatorluk, tek şef!' ibaresi yer alıyor. Alman yönetmen Olivier Hirschbiegel'in filmi 'Çöküş'te ise, insanî duyguları öne çıkartılmış, propaganda afişlerinde yer alandan çok farklı bir Hitler anlatılıyor (altta).

'18-43' adını taşıyan propaganda broşürünün kapağı (sağ üstte). Broşürün iki ayrı sayfasında, 1918'de İngiltere hâkimiyetindeki Avrupa ve 1943'ün 'Avrupa Kıtası Birliği' (sağda). 2005'in Mart ayında, çok satanlar listelerinde yer alması basında yankılanan 'Kavgam' kitabının farklı baskıları (sağda, ortada).

Broşürden sayfalar

"1918'de Almanya'da açlık hüküm sürüyordu" diyen Nazi propaganda broşüründe, 1943'te Avrupa'nın [yani Alman işgali altındaki Avrupa'nın] kendi kendine yettiği söyleniyor (sağda). Broşür, I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın sadece 3 müttefiğinin (Türkiye, Bulgaristan, Avusturya); 1943'te ise 6 müttefiğinin (Japonya, Macaristan, Finlandiya, Romanya, İtalya, Slovakya) bulunduğunu vurguluyor (sağda, ortada). Broşürün bir başka sayfasında, 1918'de Almanya etkin bir kuşatma altındaydı; Alman deniz kuvvetleri Baltık Denizi'nde hapisti deniliyor. Oysa 1943'te bu kez Alman denizaltılarının İngiltere'nin çevresini bütünüyle sardıkları vurgulanıyor (sağda, en altta).

eden 4 binden fazla tren, Alman İmparatorluğu'nu ve ortaklarını yiyecekle besliyor.

• Silah yapımı için Almanya sadece kendi topraklarındaki madenlerden medet umuyordu... Bugün bütün Avrupa kıtasının kaynakları Avrupa'nın özgürlüğü için kullanılıyor.

• Ordu 1918'de savaşıyordu; ama işçiler grev yapıp baltaladılar.... Bugün, toplumsal birlik tam olarak gerçekleşmiştir.

• Bütün Almanya'da 1916'da 55 bin, 1917'de ise 200 bin grevci varken, 1918'de yalnızca Berlin'de sayıları 600 bin idi... Bugün işçiler, zafer için günde 10-12 saat çalışmakta kararlı.

• Bir çocuğun dünyaya gelmesi yeni bir dert sayılıyordu... Bugün mutlulukla karşılanıyor.

• Herkes çıkarcı iş adamları için çalışıyordu... Bugün herkes eşit.

• Savaşı finanse etmek için durmadan istikraz yapılıp borçlanılıyordu... Bugün ise, 1939'dan beri toplanan bağışlar 4.3 milyar Mark'ı aştı.

• Japonya ABD'ye 3.5

milyar Marklık hammadde sağlamıştı... Bugün, ABD ile savaşıyor ve Pasifik'teki bütün hammadde kaynakları kontrolünde.

• Tankı önce İngilizler kullanmıştı. 1918'de onların binlerce tankına karşılık, Almanya'nın sadece 15 tankı vardı... Aldığımız dersle, asıl vurucu gücü tank birliklerimizle [Yıldırım Savaşları kastediliyor] sağladık.

• Alman donanması Kuzey Denizi'nde esir durumundaydı... Bugün Alman denizaltıları İngiliz adasını sarmış bulunuyor ve bütün yaşam gereksinmelerinin ulaşmasını engelliyor.

• 1918'de 16 milyon ton gemi batırılmıştı... Şimdiye kadar, 31 milyon ton batırıldı.

• Öncü hiçbir Alman yoktu, yirmiden fazla parti vardı... Bugün tek bir şef var, Führer.

• İngiltere'de zenginler eğleniyor, halk ıstırap çekiyordu... Bugün de savaşın sıkıntısını sadece İngiliz halkı çekiyor.

Yahudi konusundan ise, broşürün son iki sayfasında tek bir

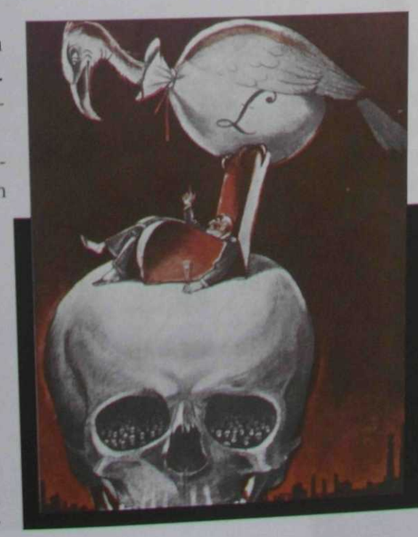

1943'ün gerçekleri

Naziler, Varşova gettosunda Yahudileri 'temizlemekle' meşgulken (en solda), Doğu Cephesi'nde, Sovyetler Birliği'nin karşı saldırısı başlıyor (solda). Bu arada, Amerikan birlikleri de Sicilya'ya çıkarma yapıyor (altta). 1945'te gelecek olan yenilgi, ufukta belirmiş durumda!

kere bahsediliyor: Yahudi sabotajcılar vardı: Rosa Luxembourg, Kari Liebknecht, Emil Barth... Bugün ise, Dr. Goebbels'in demeci, "Tam destekle Führer'i zafere kadar takip etmeye kararlı mısınız ve gerekirse en ağır güçlükleri üstlenmeye hazır mısınız?" şeklinde...

II. Dünya Savaşı'nın dördüncü yılında ve Nazi ordularının Moskova, Leningrad ve Stalingrad'ın kapılarına dayanmış olduğu, 'nihaî zafer'e

Demokrasiyi aşağılama propagandası

Fransızca yayın yapan Alman propaganda dergisi Signal'in 1941 Şubat'ındaki arka kapağında, 'Demokrasi' adlı bir karikatür yer alır: Halk kafatasına hapsedilmiştir; 'zenginler' de, İngiliz sermayesiyle işbirliği içindedir.

'Bolşeviklere karşı Haçlı Seferi' propagandası
1941'de Hitler, 1939'daki müttefiği Sovyetler Birliği'ne saldırıyor ve "Avrupa'yı Bolşevizm'den kurtarmak için" Nazi propaganda makinaları, bütün Avrupa'da bir afiş kampanyası başlatıyordu.

sadece bir adım kaldığına inanıldığı bir aşamada, Alman propagandasının sunduğu gerekçeler işte böyleydi!

Oysa aslında o yıl, yani 1943, Hitler'in yenilgi yılıydı. 2 Şubat'ta Stalingrad önlerinde, Alman 6. Ordu'su teslim olacak; 12 Mayıs'ta Alman ve İtalyan ortak kuvvetleri Tunus'ta teslim bayrağını çekecekler; Kuzey Afrika'da savaş, Müttefik orduların zaferiyle sona erecek; 10 Temmuz'da Müttefikler, Sicilya'ya asker çıkaracaklar; 13 Temmuz'da Doğu Cephesi'nde Sovyet karşı saldırısı başlayacaktı...

1945'teki kayıtsız şartsız teslim günlerine kadar bu yenilgiler zinciri, sürüp gidecek; 1945'te Almanya baştanbaşa harabeye dönecekti. Ama sadece Almanya mı?.. Bütün dünya, Hitler'in "Bin Yıllık Dünya Egemenliği" hayalinden büyük zarar görecekti...

Karşılaştırmalı bilanço şöyledir: 1914-18'de, I. Dünya Savaşı boyunca, silah altına alınan insanlar 65 milyondur. Bunların yüzde 57.5'i yani 37,5 milyonu; ölü, yaralı, kayıp ya da esir olmuştur.

Silahlar için sarf edilen para, 186 milyar dolar, vasıtalı olarak savaşa harcanan kaynaklar ise, 151 milyar dolar civarındadır. Bu arada, o zamanki doların değerinin bugünkünün çok üstünde olduğunu da anımsatalım!

1939-1945 boyunca yani II. Dünya Savaşı bilançosunda ise, siviller de dahil ölü, yaralı, kayıp ve esir sayısı 60 milyonu aşar. Bu savaşın maliyeti de, birinciden 15-20 kat daha yüksektir...

'Bin yıllık' geleceği kendi planına göre kurmayı tasarlarken toplumunun felaketine sebep olan Hitler, bugün Alman tarihçilerinin üzerinde en çok çalışıp eser ürettikleri konu olmaya devam ediyor. Almanya'da, hem Frankfurt Kitap Fuarı'nda hem de değişik kentlerin kitapçılarında yeni yayınlar izlediğinde, Hitler'le ilgili yüzlerce kitabın rafları doldurduğunu görmek mümkün... Son dönemlerde de 'moda', 'Çöküş' filmindeki gibi, Hitler'in kişisel özelliklerine yönelik çalışmalar... ■

1938'den bir propaganda örneği
1938 Mart'ında Avusturya'nın Almanya'ya dahil edilmesi için yapılan seçimlerde kullanılmış bir propaganda afişi *(solda):* 'Büyük Almanya için oy kullanın'. 15 gün sonra Mareşal Goering, Viyana'da Avusturya Hava Kuvvetleri'ni teftiş ederken *(üstte).*

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

II. Elizabeth ve kraliyet ailesi

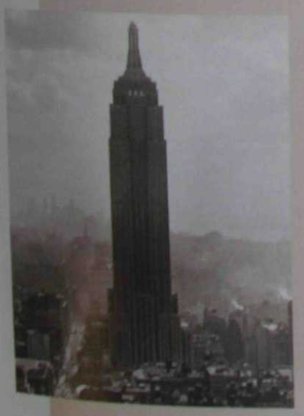
II. Elizabeth, 2 Haziran 1953'te, 'İngiltere Kraliçesi' olarak taç giydi. 1947'de Yunan Kraliyet ailesinden gelen bir İngiliz deniz subayı olan Philip Mountbatten ile evlenen Kraliçe II. Elizabeth, İngiliz halkının gözünde, tıpkı annesi I. Elizabeth gibi büyük bir saygınlığa sahip. Bu yüzden Kraliçe'nin ve kraliyet ailesinin diğer fertlerinin yaşamı sürekli göz önünde bulunuyor ve merak ediliyor. İngiliz basınının büyük ilgi gösterdiği bu aileyle ilgili daha fazla bilgi almak isteyenler için, internetteki kraliyet resmi sitesi 'www.royal.gov.uk' iyi bir kaynak... Kraliçe II. Elizabeth'in yaşamıyla ilgili tüm detayları da 'www.royal.gov.uk/output/Page412.asp' adresinde bulabilirsiniz...

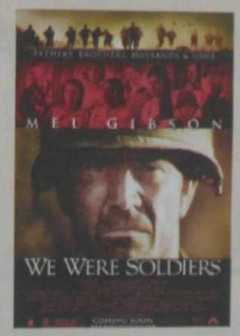

New York'un sembolü Empire State...

Amerikan mimarisinin en önemli eserlerinden biri olan Empire State binası, 1 Mayıs 1931'de, New York'ta açılır. Yapımında 3 bin kişinin çalıştığı 102 katlı bu devasa binanın toplam yüksekliği, 4 bin 486 metredir. Haftada 4 kat yükselerek bir rekora imza atan ve 1954'e kadar dünyanın en yüksek binası olma özelliğini taşıyan Empire State, uzun yıllar boyunca New York'un simgesi olarak kalmıştı. Yapımında yaklaşık 60 bin ton çelik kullanılan ve 1 yıl 45 günde tamamlanan Empire State binası için, toplamda 7 milyon saatlik iş gücü harcanmış. 6 bin 500 pencerenin bulunduğu yapıda, yaklaşık 10 milyon tuğla kullanılmış. Ekspres asansörlerle, 366 metre yüksekliğe 1 dakika içerisinde çıkılabilen binada, zemin kattan 102. kata kadar, toplam bin 860 basamak merdiven bulunuyor. Empire State binasının 'www.esbnyc.com' adresindeki resmî web sitesinde, binanın tarihçesine ve yapım bilgilerine ait pek çok detaya ulaşmak mümkün...

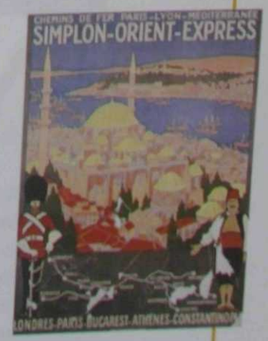

Vietnam ve Hollywood

Yaklaşık 8 yıl devam eden ve dünya kamuoyunun 'çiçek çocukları'yla, 'hippiler'le ve '68 gençliği' ile tanışmasına vesile olan Vietnam Savaşı'nda, süper güç ABD, 17 milyon nüfuslu küçük bir ülkede sıkışıp kalınca, Amerikan halkı federal hükümete başkaldırmıştı. Ayrıca, savaş sırasında ve sonrasında Amerikalı sanatçılar, bu savaş için yazdıkları şarkılar ve çevirdikleri filmlerle dünya üzerinde büyük bir popülariteye sahip olmuşlardı. Hollywood sineması da Vietnam Savaşı'nı pek çok şekilde beyazperdeye yansıtmıştı. Onlarca yapıma imza atan Hollywood sinemasının Vietnam ile ilgili ürünlerini merak ediyorsanız, 'www.geocities.com/warmoviedatabase/mvietnam.html' adresini ziyaret edebilirsiniz.

'Orient Express' ve 'Pera Palas'

'Orient Express' macerası, 5 Haziran 1883'te, 'Orient Express'in Paris'ten İstanbul'a doğru hareket etmesiyle başladı. Hareketten tam beş yıl sonra, 'Orient Express' Sirkeci garının ıslak demir, yanık yağ ve gölge kokan loşluğuna girdiğinde, İstanbul'un kapıları batıya açılmıştı. Gelen yolcuları en iyi şekilde konaklatabilmek için, 1881'de inşasına başlanan Beyoğlu'ndaki Pera Palas oteli de, bu trenle gelen önemli konuklar sayesinde, tarihe tanıklık etmişti. 'Orient Express' ve Pera Palas'ta yaşananları biraz daha detaylı öğrenmek istiyorsanız, Pera Palas Oteli'nin web sitesindeki 'Tarih ve Ünlüler' başlıklı yazıyı okuyabilirsiniz: 'www.perapalas.com/Turkce/otel_tr.htm'

Nazilerin yenilmesinin 60. yıldönümü ülkenin lideri tarafından 'Zafer Günü'

Avrupa 1945:

25 Nisan 1945: Amerikan ve Sovyet kuvvetleri Elbe'de...

7 Mayıs 1945: Rheims'de Almanlar kayıtsız şartsız teslim...

Yıkıntılar Avrupa'sı: Varşova'dan Berlin'e...

Nazi Almanyası'nın yenilgiye uğratılmasının 60. yıldönümü nedeniyle, Mayıs başlarında, Moskova'da düzenlenen tören, dünya liderlerini bir araya getirdi. Kızıl Meydan'da dünya liderlerine seslenen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de, "Artık halklar arasında ne soğuk ne de sıcak savaşın yaşanacağı yeni bir kültürün yaratılması gerekiyor" dedi. Oysa bu tören öncesindeki Avrupa gezisi sırasında, Letonya'nın başkenti Riga'da ABD Başkanı Bush'un, demokrasi, Sovyetler Birliği ve II. Dünya Savaşı konularında yaptığı açıklamalar, çok farklıydı: Savaş sonrası, SSCB'nin "Doğu Avrupa ülkelerini işgal etmesinin tarihte yapılan en büyük yanlışlardan birisi olduğunu" vurgulayan Bush'un sözlerini, Rusya'dan özür talep eden Estonya ve Litvanya'nın da desteklediği mukakkaktı... Bu arada, Putin de "dünyayı faşizmden Sovyetler Birliği kurtardı" diyerek, 8 Mayıs 1945'e kadar, savaş boyunca ölen 40 milyon insanın 27 milyonunun 'Sovyet vatandaşı' olduğunu vurguluyordu... 1945'in

Mayıs 2005'te Moskova'da 50'den fazla olarak kutlandı ama...

Her şey yeniden tartışılacak...

II. Dünya Savaşı'na katılan ülkelerin liderleri Moskova'da, Meçhul Asker Anıtı'nda.

1945'in 60. yılında liderler...

... ve savaş gazileri

60. yıldönümünde, tarihe gömüldüğü zannedilen tartışmalar yeniden alevlenmiş; II. Dünya Savaşı'nın karanlık noktaları yeniden gündeme gelmişti: Örneğin, Çek ve Slovakların savaş sonrasında Alman ve Macar kökenli binlerce Çekoslovakya vatandaşını sınırdışı edilmeleri, vatandaşlık haklarının iptali, mal varlıklarına el konulmasıyla ilgi tartışma, bunlardan sadece birisiydi. Polonya'nın Alman kökenli vatandaşlarını sınırdışı etme kararı da bu dönemin yaralarından birisiydi... Bu arada, özellikle Alman basını, 8 Mayıs'ın İngiliz ve Amerikalılar tarafından abartıldığını; İngilizlerdeki 'yenme' duygusunun Alman halkını 'ebedî suçlu' koltuğuna oturttuğunu vurguluyordu. Kimi Alman yazarlar, 'sokaktaki İngiliz'in Almanları 'vahşi bir halk' olarak gördüklerini yazıyorlardı... Evet; tıpkı I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, anlaşılıyor ki, II. Dünya Savaşı'nın hesaplaşmaları da bitmiş değil! Hiçbir şey 'tarihe gömülmüyor'. İşte biz de bu yüzden 1945 yılını mercek altına aldık; 1945 Avrupa'sını, sayfalarımızda yakından inceledik...

Avrupa 1945: Barış nasıl başladı?

1945, Avrupa'nın tarihteki öncülüğünü kesin olarak yitirdiği yıldır. Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'nın üstünlüğünü sarsmıştı; ikincisi bunu yerle bir etti.

M. Tanju Akad

İzlediğimiz siyah-beyaz haber filmlerinden dolayı zihnimizde gri tonlarla canlanan 1945 yılına girilirken, barışın neredeyse savaş kadar zor olacağı anlaşılıyordu.

Oysa o yıl da, bahar tüm canlılığıyla gelmişti; ama insanlar tarlaları ekip biçmekten çok, hâlâ dağlarda ve ovalarda birbirlerini kovalıyorlardı.

29 Nisan 1945 günü, Müttefik askerleri Nazizmin doğum yeri olan Münih ile faşizmin doğum yeri olan Milano'ya girdiler.

Tesadüf bu ya, yine aynı gün Mussolini'nin cesedi Milano'nun Piazza Loreto'sunda, 17 faşist ile birlikte, bir elektrik direğinden sallandırılacak; Hitler ise, ertesi gün Berlin'de intihar edecekti...

'Bin yıllık III. Reich', 12. yılının üstünden sadece 3 ay geçtikten sonra, alevler içerisinde çökmüştü. Son muharebelerde yüz binlerce kişinin öldüğü Berlin, Avrupa'nın birçok kenti gibi, yıkıntılardan ibaretti. Ama durun!.. Bu yıkıntılar içerisinde dahi, güç için kavga eden Nazi çeteleri vardı:

Goering ne pahasına olursa olsun Hitler'in yerine geçmek istiyor, Hitler'in sağ kolu Bormann onu ve Keitel'i tutuklaması için, devlet başkanlığı sadece sekiz gün sürecek olan Doenitz'e baskı yapıyor ve herkes hâlâ bir şeyler koparmak istiyordu...

Fakat Avrupalıların çoğu için, ana sorun, yollardaki insan selinin nasıl eve döneceği, evi olmayanlara nasıl ev bulunacağı ve gelecek kışın nasıl geçirileceği idi.

Milyonlarca kişi, bombardımanlar altında yakılıp yıkılmış bir Avrupa'nın yollarında oradan oraya savrulurken, saymakla bitmeyecek yığınla sorun da, orta yerde duruyordu:

- İşgal bölgeleri nasıl belirlenecekti?..
- Savaş suçluları nasıl cezalandırılacak; basit işbirlikçilere ne yapılacaktı?..
- Sürgündeki hükümetler nasıl geri dönecek, savaş tazminatı nasıl düzenlenecek, direniş örgütleri nasıl dağıtılacak, silahlar nasıl toplanacak, sivilleşme nasıl sağlanacaktı?..

Komünistler darbe hesabı yaparken, muhafazakâr kesimler de onları etkisizleştirmek için tedbirler alıyorlardı. Yeni hükümetler kuruldukça halkın beslenmesi ve ısıtılması, üretim çarklarının dönmeye başlaması ve istikrar için yeni para birimlerinin geçerli kılınması gerekiyordu.

Geleneksel ekonomik yapı çökmüş olduğu için, birçok yerde sigara, ucuz saatler ve gıda maddeleri, 'temel ödeme aracı' olarak kullanılıyordu. Avrupalılar o günlerde hiç de

3 Mart 1945'te Müttefik kuvvetlerinin generalleri Bradley, Patton ve Montgomery'nin komutasındaki birlikler Köln'e girdiler (solda). Aynı günlerde Kızılordu da Almanya'nın doğusunda ilerliyordu.

Berlin, 1946

Berlin, 1945

Dresden 1946; Almanya, yaralarını sarmaya, yıkıntıları temizlemekle başlıyor.

Köln, 1945

Nuremberg, 1945

Stalin ve Roosevelt, Yalta Konferansı'nda: Stalin, bu konferansta, Yunanistan'ı İngilizlere bırakmıştı (üstte).
1946 İtalya'sında evsiz barksız çocuklar: O günlerde yalnızca İtalya'da değil, bütün Avrupa sokaklarında açlık ve sefaletle mücadele eden çocuklar, sık rastlanan görüntüler arasındaydı (en sağda).
Avrupa halkı savaşın bitişiyle bolluğun geleceğini düşündü; ama karneyle erzak dağıtımı daha uzun süre uygulanacaktı (sağda).

mağrur değillerdi...

1945 yılı Avrupa, belki de dünya tarihindeki en büyük nüfus hareketlerine sahne oldu. Öncelikle Doğu Avrupa Almanları'nın hepsi, çok kısa sürede, yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan sürüldüler.

Ne var ki, Nazi vahşeti Almanlara karşı o derece tepki yaratmıştı ki, kimse onlara aldırmadı. Königsberg ve Doğu Prusya'dan 2 milyondan fazla Alman Kızılordu'nun önünden sürülmüş, geri kalanlar da cebren gönderilmişti.

Keza bir kısmı Polonya'ya bırakılan Alman topraklarında yaşayanlar, Banat'taki yarım milyonun çok üzerindeki 'Swabia Almanı', Macaristan'da yaşayanlar; kısacası, Habsburgların tüm kalıntıları batıya doğru süpürüldü.

'Macaristan Almanları'nın

60 bini daha önce gitmişti. Silah sesleri sona ererken diğerlerine de toparlanıp yola çıkmaları emredildi. Bunların bir kısmı Macar bayrakları ve halk danslarıyla, sonuçsuz kalacak bir geri dönme umudu taşıyarak gittiler...

Tabii bu arada Polonyalılar da yer değiştiriyor, Rusya'ya terk edilen bölgelerin bir kısım halkı, Almanlardan alınan yerlere göçmek zorunda kalıyordu. Onların yerine de Ukraynalılar ve Belaruslar geliyordu.

Sırf Alman ve Polonya halklarının zorunlu göçleri ve onların yerine gelenlerin hareketi 15 milyon kişiyi geçiyordu. Stalin aynı günlerde Kırım Türklerini yurtlarından sürme işini bitirmek üzere idi.

Yine bu arada, Avrupa'da hayatta kalan çok az sayıda Yahudi de yuvalarına geri dönünce, yakınlarının öldüğünü, evlerinin de işgal edilmiş olduğunu öğrendiler. Onlar için batıya veya Filistin'e göç etmekten başka çare kalmamıştı...

Savaşın sonu çoğu ülke için, aynı zamanda işgalin de sonu idi. Bu yüzden, işbirlikçilerin cezalandırılması önemli bir sorun olarak ülkelerin gündemini işgal etmekteydi. Çoğu yerde bunlar, olayların sıcaklığı içerisinde bulundukları yerde öldürüldüler.

İlk dalgayı atlatan işbirlikçiler ise, çoğunlukla herhangi bir ceza görmeden olayı geçiş-

tirdiler: Hatta sonraki yıllarda, Nazilerin işe yarayan kısmı, Müttefikler tarafından komünistlere karşı örgütlendi.

Yine de en azılı Nazilerin bir kısmı yargılandı, bir kısmı ise Güney Amerika'ya kaçtı. Savaş suçu işlediği sabit olmayan ama adı duyulmuş bazı Almanlar ise, İspanya veya Güney Afrika'ya gidip fazla göze çarpmadan yaşamlarını sürdürmeyi tercih ettiler...

1945'in sonlarında, Life dergisi Almanya'daki durum ve savaş suçlularının Nürnberg'deki yargılamaları üzerine izlenimlerini yazmak için, ünlü yazar John Dos Pasos'u göndermişti.

Dos Pasos da üç ay sonra, moralsiz Amerikan askerleriyle dolu bir gemide New York'a dönerken şunları yazmıştı: "Hitler'i süpürdük; ama Avrupalıların çoğu tedavinin hastalıktan daha kötü olduğunu düşünüyor."

Bunda gerçek payı yok değildi. Kuponlu hayat ve karaborsa, artan yokluklarla sürü-

'İşbirlikçiler' sorunu nasıl yaşandı?
Fransa'da, Almanların hemen peşinden, 'yargısız infaz' sonucu öldürülen işbirlikçilerin sayısı için, 10 bin ilâ 55 bin arasında değişen rakamlar dile getirilir. O yıllarda çekilmiş fotoğraf karelerinden hatırda kalanların bir kısmında ise, Alman askerleri ile birlikte oldukları için saçları kazınan ve dayaktan yüzleri dağılmış Fransız kadınları vardır *(üstte).*

yor, hâlâ tüm Avrupa'dan yağmaladıklarını giyen Almanlar dışında, kimse giyecek bulamıyor, umutsuzluk yaygınlaşıyordu.

Amerikalılar bunun so-

Avrupa'nın erzakı tükenmiş, halk karaborsa ile açlık arasında kalmıştı (solda).

nuçlarından ürkerek, komünistleri 'yeniden inşa' sürecinde geriye itmek için, devasa bir yardım kampanyası başlattılar.

Milyonlarca Avrupalı 1945-46 kışını ve bunu izleyen birkaç kışı, bu yardımlarla atlattı. Ama bunlar ancak hayatta kalacak kadardı. Ruhr madenlerinde işçilere yemekleri sadece madene indikleri zaman veriliyordu; ceplerine koyup evlerine götürmesinler diye...

Avrupa'daki Nazi karşıtı direniş hareketlerinin dağıtılması da, hem Amerikan ve İngiliz, hem de Rus işgal bölgelerinde, çok önemli bir başka sorundu... Gerçi Yalta Konferansı'nda Stalin, Yunanistan'ı İngilizlere bırakmıştı; ama onlar, ne olur olmaz diye, Almanların hemen ardından Atina'ya tam teşekküllü bir kolordu çıkardılar, komünistlerin etkin olduğu grupları silahsızlandırırken, aşırı sağcı

Savaş suçları: Çoğu ortaya dökülmedi

Yeni uluslararası savaş suçları hukuku, büyük ölçüde 1945'te başlayacak olan mahkemelerin hazırlık sürecinde gelişti. Bu çalışmalar 'İnsan Hakları Beyannamesi' ile, bundan birkaç yıl sonra formüle edilen Soykırım Antlaşması'nın temellerini oluşturdular. Sonuçta, İtalyan faşistlerinin İtalyan mahkemelerinde, tek ülkede işlenen savaş suçlarının o ülkenin mahkemelerinde ve Nazi liderlerinin de uluslararası bir savaş suçları mahkemesinde yargılanması kararlaştırıldı. Almanlar için kurulan mahkemeler 1945 Ağustos'unda çalışmaya başladı. Nürnberg Mahkemesi'ndeki yargılama *(üstte)* için hazırlıklar 20 Kasım'a kadar sürdü ve bu tarihte başlayan duruşmalar Almanlar tarafından, sadece politik olarak ödenmesi gereken bir bedel olarak görüldü. Alman halkı, toplama kamplarının film ve fotoğraflarının her yerde gösterilmesine ve Müttefiklerin bütün gayretlerine rağmen, 'suçlu' olduklarını inkar etmekte direndiler. Bunun önemli bir nedeni, işgal yönetimlerinin her yerde eski Nazileri kullanmaya başlamalarıydı. Nazilerin büyük kısmı işgal yönetimleri ile işbirliği sayesinde takibattan kurtuldular. Bazı suçlar, örneğin bombardıman ile sivil halkın toplu halde imhası gibi olaylar ise, müttefikler tarafından da yapılmış olduğu için, görmezden gelindi. Almanlar Rotterdam ve Varşova gibi kentleri bombalamışlardı; ama Müttefik uçakları sadece 1945 başındaki Dresden bombardımanında 130 bin, yine aynı yaz Tokyo bombardımanında 150 bir sivil öldürmüşlerdi. Her iki kentte de rakamların bu kadar büyümesinin nedeni, alev fırtınaları yaratan yangın bombalarıydı. Bunları izleyen Hiroşima ve Nagazaki *(altta)* hesaba katılmasa bile, durum değişmezdi. Keza saldırganlık konusu da es geçildi; çünkü SSCB de, Polonya ve Finlandiya'ya aynı biçimde saldırmıştı.

grupları da yeni hükümete soktular.

Sonuç 1949'a kadar süren bir iç savaş oldu. Ancak Avrupa'nın diğer ülkelerinde, iç savaşa gidilmeden, 'ulusal birlik' hükümetleri ile bir geçiş dönemi yaşandı.

Batı ülkelerinde ABD yardımı ile kısa sürede refah artırılıp komünistlerin iktidara ortak olmaları önlenirken, Rus işgali altındaki ülkelerde farklı şeyler oluyordu.

Burada bazı komünistler, daha ilk günlerde fabrika ve topraklara el koymaya kalkışınca, Kızılordu derhal müdahale ederek 'düzeni' sağlamıştı. Ruslar tüm politik faaliyetleri durdurup kendilerine göre yeniden örgütledikten sonra, yukarıdan aşağıya 'devrimlerini' yapacaklar, ancak bunlar ileride kendi rejimleriyle birlikte yıkılacaktı...

Avrupa'nın normal hayata dönmesi için kademeli olarak, yaklaşık 10 yıl geçmesi gerekecekti. Sürekli ekonomik ve politik kaosun yarattığı gerilim, eski sosyal düzen ile birlikte, Avrupalının hayata bakışında çok radikal değişimler

Roma'da sigara karaborsası (en solda): Amerikan askerlerinin beslediği sigara karaborsası, 1945 ve sonrasında Roma sokaklarının olağan manzaraları arasındaydı... Amerikalıların Marshall Yardımı, Cherbourg Limanı'nda: Fransa'nın yeniden inşası için, ABD'nin yolladığı 20'şer tonluk 2 bin 500 vagonun ilki (üstte).

yarattı...

1945'den sonra Avrupa halkları, inanç ve ideolojilerden hızla uzaklaşırken, bu görüşler kısa bir süre için bağımsızlığını yeni kazanan eski sömürgelerde müşteri buldular.

Bir ara, 'Üçüncü Dünya'cılık akımları parlar gibi oldu. Fakat 'Soğuk Savaş' döneminin ardından, Sovyetler Birliği'nin de çöküşüyle birlikte, dünya enerji tüketiminin yaklaşık yarısını tek başına yapan ve dünyadaki askerî harcamaların yine yaklaşık yarısını gerçekleştiren ABD öne çıktı.

Zaten daha 1945'ten hemen sonra, İngiltere ve Fransa, tek başlarına askerî müdahale oyununu oynayamayacaklarını anlayıp bu rolü ABD'ye bırakmışlardı.

Almanya'nın yenilmesinde başrolü oynayan ABD ve SSCB, dünyanın yeniden şekillenmesinde de esas rolü oynayacaklardı. Nitekim, 4 - 12 Şubat 1945'te yapılan Yalta Konferansı ile 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 arasında yapılan Potsdam Antlaşmaları, bu iki ülkenin hâkimiyetinde geçti.

Bu konferanslarda galipler bir 'yeni dünya düzeni' belirleyip işgal sorunlarını çözdüler. Churchill ikinci konferansa katılamadı; çünkü bu arada seçimleri yitirmişti. Hayal kırıklığı içerisinde 'geri çekilip' Britanya İmparatorluğu'nun tasfiyesini izlemeye başladı.

Esasen Britanya, malî olarak iflas etmiş ve tüm denizaşırı varlıkları savaş borçlarına karşı ABD'ye devredilmişti. Bunlarla birlikte İngiltere'nin -ve kısa süre sonra Fransa'nın- politik 'sorumlulukları', yani uluslararası ticaret düzeninin sürdürülmesi de ABD'ye geçiyordu.

Savaşın son günlerinde ölen Roosevelt'in yerine geçerek Potsdam'a gelen Truman, kendisini devasa sorunların içerisinde buldu. Churchill'in yerine gelen Atlee ise onu izlemekten başka bir şey yapamazdı.

İngiltere girerek ABD'nin Avrupa'daki 'stratejik müttefiki' rolünü benimseyecekti. Bu arada Almanya da, NATO şemsiyesi altına girince tekrar güç kazanacak ve daha sonraları da, Avrupa Birliği'nin bütçesini sağlayarak etkisini artıracaktı.

Stalin'in Sovyetler Birliği ise, o günlerde bir süper güç haline gelmeye çalışıyordu. Ama 1914'ten 1945'e kadar nüfusunun dörtte birini yitiren bu ülke bir de 'Soğuk Savaş'ın güç oyunları için uzay ve silahlanma yarışına girince, her alanda çöküşe geçti. ■

Amerikan bandralı bir yük gemisi Havre limanına yardım getiriyor (altta).

ATATÜRK KİTAPLIĞI

Süleymaniye'nin sırları

Mimar Sinan'ın yaşantısına ve eserlerine dair birçok ayrıntıyı, 'Sinan Ağa'nın yakın dostu, dönemin şair ve ediplerinden Mustafa Saî Çelebi'ye anlattıklarından öğreniyoruz. Mustafa Saî'nin satırları arasında, Süleymaniye Cami'nin sırlarını da bulabiliyoruz.

İLLÜSTRASYON: GÖKCAN ABLAK

Süleymaniye'nin sırları

Mimar Sinan'ın yaşantısına ve eserlerine dair birçok ayrıntıyı, 'Sinan Ağa'nın yakın dostu, dönemin şair ve ediplerinden Mustafa Saî Çelebi'ye anlattıklarından öğreniyoruz. Mustafa Saî'nin satırları arasında, Süleymaniye Cami'nin sırlarını da bulabiliyoruz.

ATATÜRK KİTAPLIĞI

İLLÜSTRASYON: GÖKÇAN ABLAK

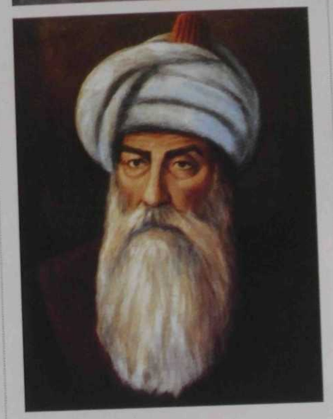
ERKAN BORA

Kanunî'nin mimarbaşı 'Sinan Ağa' birgün, dostlarından ve devrinin şair ve ediplerinden Mustafa Saî Çelebi'ye gelerek, "Çok kocadım. İsterim ki, öldükten sonra adım unutulmasın. Hizmetlerim anılıp hayırla anılayım. Anlatacağım hatıralarımı nazım ve nesir diliyle yazar mısın?" der.

Bunun üzerine Çelebi, Mimar Sinan'ın anlattıklarını yazmaya başlar ve küçük bir kitap ortaya çıkar. Saî Mustafa Çelebi'nin Mimar Sinan'ın ağzından kaleme aldığı, "Tezkiretü'l Bünyan" ve "Tezkiretü'l Ebniye" adını verdiği ve günümüzde 'Yapılar Kitabı' adı altında toplanarak yayımlanan bu eseri, büyük ustanın yaşam öyküsünü, eserlerinin envanterini ve kendi dönemine ait gözlemlerini içermektedir.

Mimar Sinan'ın yaşantısına dair birçok ayrıntıyı, eserlerini, döneminin insanları hakkındaki düşüncelerini bu kitap ile, Sinan'ın kendi ağzından öğrendiğimiz gibi, Süleymaniye Cami'nin sırlarını da belli ölçülerde, bu kitapta bulabiliyoruz.

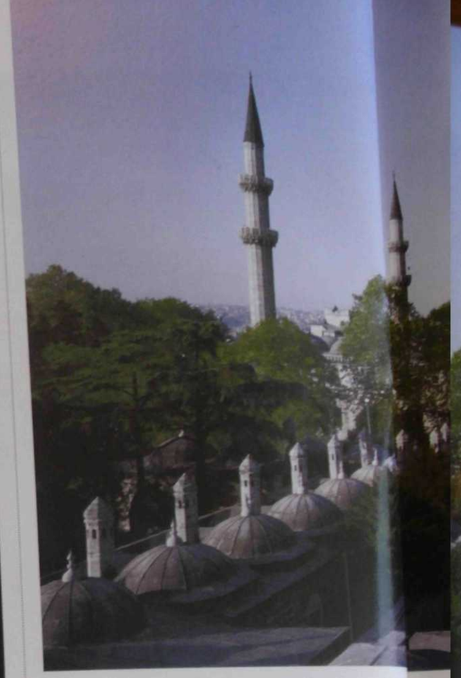

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'ndan iki portre: Feyhaman Duran'ın 1944 tarihli 'Kanunî Sultan Süleyman'ı (sağ üstte) ve Ressam Emin Bey'in 'Mimar Sinan'ı (sağda). Haliç sırtlarından Süleymaniye (altta). Süleymaniye'nin, külliye medreselerinden görüntüsü (üstte, en sağda).

Mustafa Saî Çelebi'nin 'Yapılar Kitabı'ndaki anlatım tarzına uyarak, ama konuya

da Süleymaniye'den başlayarak girelim dedik...

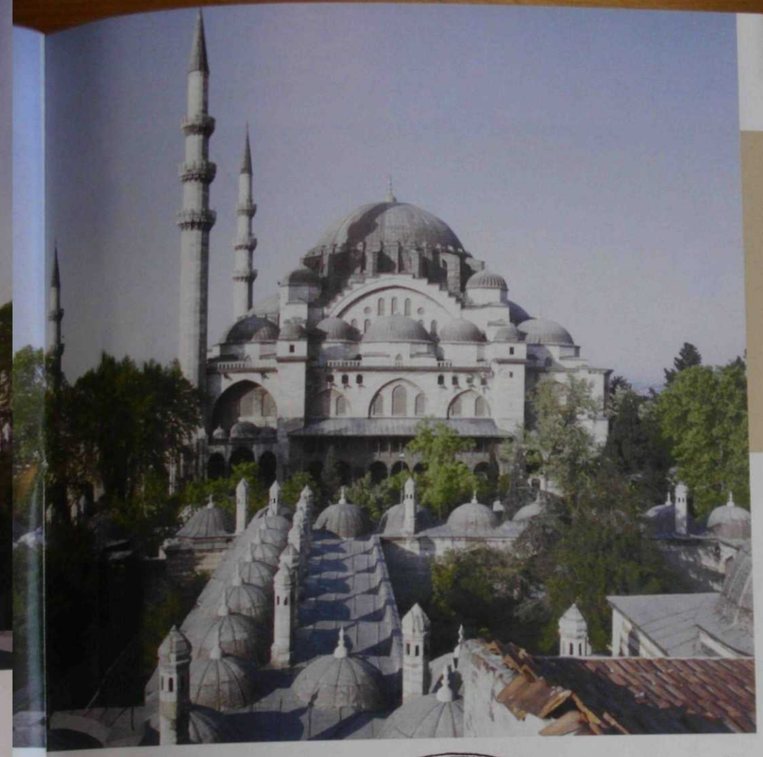
'YAPILAR KİTABI'NDA ANLATILANLAR...

Bir sabah, Sultan Süleyman Han, Sinan'ı huzura çağırır ve bir cami yaptırmak istediğini ve onu bu işe memur tayin ettiğini söyler.

Bir rivayete göre, caminin yeri konusunda kararsız olan padişah, bir gece istihareye yatar. Hz. Muhammed gelir ve Kanunî'yi, caminin bugün yer aldığı boş araziye götürür ve oraya yapılmasını buyurarak binanın tarifini verir.

Padişah sabah Sinan'ı çağırır ve caminin yapılmasını istediği araziye giderek, "Mimarbaşı, işte ben camimi buraya yaptırmak istiyorum" der.

Mimarbaşı, "Evet Sultanım" diye cevap verir ve caminin tarifini aynen padişahın rüyasında gördüğü gibi yapar. Sinan'ın "Mimarbaşı, haberli gibi konuşursun" sözüne cevabı şöyle olur; "Evet Sultanım, Efendimiz (s.a.v.) size ta-

rif ederken ben de arkanızdaydım"...

Neyse, caminin ilk taşı 13 Haziran 1550'de, yani Sinan tam 60 yaşındayken konulur ve kurbanlar kesilerek fakir fukaraya sonsuz ihsanlar bahşedilir. Evliya Çelebi'ye göre, temelin kazılıp hazırlanması işi en az üç yıl sürmüştür.

DÖRT MERMER SÜTUN

Sinan'ın Süleymaniye'de kullandığı dört büyük mermer sütunun her biri bir diyardan gelir; biri Baalbek harabelerinden, biri İskenderiye'den getirtilir. Sütunlardan biri Bizans zamanında dikilmiş olan Kıztaşı olup, sonuncusu ise Topkapı Sarayı'ndan sökülür.

'Büyük Kalyon' denilen

sütunlar, binlerce acemioğlanın emeği ile, insan gövdesi kalınlığında hatlar ve kadırga direkleri kullanılarak yerlerine dikilir ve sağlamlaştırılır.

Gerekli olan mermerler Marmara Adası'ndan, Arabistan'dan ve başka diyarlardan getirtilir.

Maliyet: 3 bin 200 kg altın

Süleymaniye Camii ve imareti inşaatı toplam 53.782.980 akçe ya da 896.383 Floriye, yani 3200 kg altına mal olmuştu. Yerasimos'un belirttiğine göre bu toplam, o döneme en yakın olan 1527-1528 yılı bütçesine göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplam gelirlerinin onda birine denk düşüyor ve inşaatın on yıl sürdüğü hesaba katılırsa, bütçe payının yüzde 1'ine karşılık geliyordu.

Kubbeyi ve üstteki kâgir örtüyü taşıyan dört büyük fil ayağı payenin her biri, 8 bin ton yükü temele iletmektedir. Mimar Sinan bunları Cihanyar-ı Güzin'e (dinin dört direği); Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye armağan olarak sunar.

Kapılar abanoz ağacından yapılır ve değerli sedefkârlar tarafından işlenir. Devrin büyük sanatkârı 'Sarhoş İbrahim' yapının, güneşin ve mevsimlerin ışıklarıyla renk değiştiren ve iç mekâna her an başka manzaralar veren renkli camlarını nakış gibi işler.

Nihayet caminin azametli kubbesi kapatılır. Karahisarî, kubbeye emsalsiz bir hatla bir

'Mimarbaşı Sinan Ağa'nın mührü (solda). Caminin kubbesinde yer alan ve ünlü hattat Ahmet Karahisarî'nin imzasını taşıyan celî yazı (sol altta). Süleymaniye'nin kubbesini taşıyan dört büyük mermer sütundan ikisi (altta).

FOTOĞRAF: ORHAN DURGUT

Helikopterden çekilmiş bir fotoğrafta, Süleymaniye, külliyesi ve çevresiyle birlikte (üstte). Süleymaniye'de Kanunî türbesinin içi (sağda): İznik çinileri ilk kez Süleymaniye Külliyesi'nde kullanılmıştır. Camide pek fazla yer almayan çiniler, türbede daha yaygın bir biçimde kullanılmıştır.

ayet-i kerime yazar ve kubbeler, güzellik denizinin kabarcıkları gibi süslenir. Tüm kitabeler, en büyük sanatkârlara yazdırılıp oydurulur...

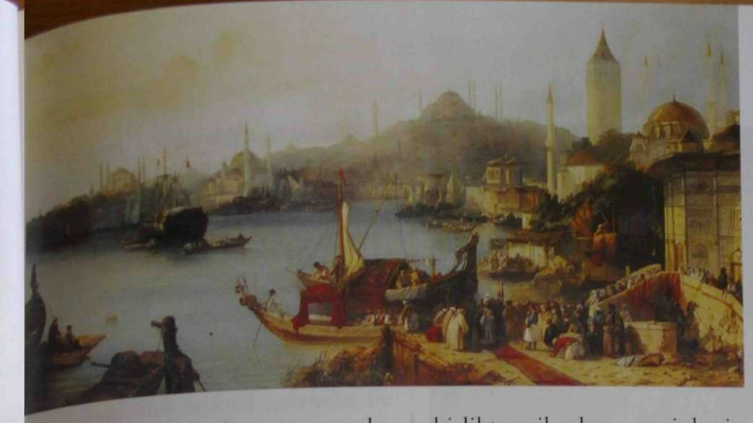
NARGİLENİN SIRRI

Mimar Sinan, Süleymaniye Cami'nde akustik sorununu da mükemmel bir biçimde halletmiştir. Bu konuda yine rivayete dayanan hoş bir hikâye vardır: Cami inşa edilirken, Sinan'ın mihrapta nargile içtiği söylentisi yayılır. Söylenti padişaha kadar varır. Kanunî, bu söylenenlere inanmak istemese de bir gün ansızın inşaata baskın yapar. Bakar ki, Sinan gerçekten mihrapta nargile tokurdatıyor.

"Mimarbaşı, camide nargile içilir mi, sen bu işi yapmazdın, nedir bunun hikmeti" diye sorar.

Sinan şöyle cevap verir: "Sultanım, dikkat edin nargilemde tömbeki, tütün yoktur. Sadece suyun fokurdamasından meydana gelen sesin cami içerisinde dağılımını kontrol ediyorum. Buradaki suyun sesi caminin her tarafına eşit yayılırsa, yarın burada Kuran okuyacak olan hocanın sesi de 60-70 metreye kadar toplanan cemaat tarafından duyulacaktır. İşte bu yüzden, akustiği kontrol ediyorum."

Caminin inşası sırasında, özellikle Ferhad Paşa sarayı gibi başka yapıların inşası ile de uğraşan Sinan, bu yüzden padişaha şikayet edilir; üstüne üstlük, kubbenin çökme tehlikesi olduğu, bu yüzden de Sinan'ın iskeleleri bir türlü kaldırmadığı söylentileri dolaşır.

Durumdan habersiz olan Koca Mimar, mermercilerle birlikte mihrabın ve minberin yapımıyla ilgilenirken 'Saadetli Padişah' çıkagelir. Sinan ellerini kavuşturarak edeple selamlayıp huzura durur.

Kanunî, öfkesini belli ederek "Neden benim camimle uğraşmayıp önemsiz işlerle zaman geçirirsin?Bu bina ne zaman tamam olur, tez haber ver yoksa sen bilirsin" diye buyurur.

Bu ağır hitap karşısında dili tutulan Sinan, "Saadetli Padişahın devletinde inşallah iki ayda tamamlanır" der.

Bu cevaba padişah ve maiyeti şaşırır, hatta maiyetinden birisi onu himaye etmek için tekrar sorar; "Mimar Ağa, Saadetli Padişah ne buyurur işitir misin? Bu binanın kapısı ne zaman kapanacak şekilde tamam olur?". Sinan sözünden dönmez; "İki ay tamam olunca bu bina da tamam olur" cevabını verir.

Dört minarede yaşayan simgesel anlamlar...

Süleymaniye'nin dört minaresi İstanbul'da yaşamış dört büyük hükümdarı; Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ı ya da camiyi yaptıranın İstanbul'un fethinden sonraki dördüncü padişah olduğunu temsil eder... İki uzun minaredeki üçer, iki kısa minaredeki ikişer şerefeleriyle toplam on şerefe de, o devre kadar hüküm sürmüş on padişahı ya da camiyi yaptıran Kanunî'nin onuncu padişah olduğunu temsil eder... Minarelerin uzun ve kısa düzenlenişi, ana kütleyle beraber yapıya modüler sistemde piramidal bir görünüm kazandırır. Uzaktan bakıldığında, birbiri üzerinde göklere yükselen bir merdiven gibi duran bu orantı ustalığı, Hıristiyan öğretide, "Yakub'un Merdiveni" ile anlam bulur.

Kanunî, maiyetini tanık tutarak Sinan'a döner ve "İki ay olunca tamam olmazsa seninle görüşürüz" der ve sarayına doğru yola çıkar. Birkaç yıllık işin iki ayda tamamlanmasını imkânsız gören padişah, Hazinedarbaşı'na ve maiyetine, mimarın tekrar ne zaman yapıyı bitireceğinin sorulması için saraya çağrılmasını buyursa da, aynı cevap alınır.

Şehirde ne kadar sanatkâr ve usta varsa toplanır, gece gündüz demeden çalışmaya konulur, bir saat dahi boş geçirilmez. Bir hafta sonra Kanunî tekrar inşaatı ziyaret eder ve Sinan'a sözünde kararlı olup olmadığını sorar. Si-

Süleymaniye Külliyesi'nde avlu revakları (sol üstte ve en solda). Süleymaniye'de, avlunun yan girişi (solda). Belçikalı ressam Jacob Jacobs'un 1842 tarihli tablosunda Süleymaniye, dönemin İstanbul silüeti içinde haşmetle yükselir (solda, en üstte).

Kandillerin isi de bir sır

Caminin içinde yanan yaklaşık 250-300 kadar kandilin isi, yukarıdaki bir akımla kapı üstündeki dört pencereden iş odasına çekilirdi. Kitap yazımında ve hattatlıkta kullanılan mürekkebin en güzeli, bu isten elde edilirdi. Halen Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut bazı kitaplar, bu isle yapılan mürekkeple yazılmıştır.

nan iki ay sonra caminin tamamlanacağını tekrarlar.

Gerçekten de iki ay sonra yapıda bitmedik köşe kalmaz. 15 Ekim 1557'de cümle kapısı ve diğer kapılar kapatılır, padişahın ellerine anahtarları teslim edilir.

KAPIYI KİM AÇACAK?

Kanunî, maiyetindeki bir zata dönüp, "Caminin kapısını açmaya en layık olan kimdir?" diye sorar. "Buna en layık kulunuz emektar Mimar Ağa'dır" cevabını alır. Caminin kapısına gelen Kanunî, orada toplanan kalabalığın huzurunda, Mimar Sinan'ı yanına çağırır ve şöyle der:

"Bu bina eylediğin Tanrı evini sıdk-u safa ve dua ile yine senin açman uygundur."

Kanunî, dua ederek anahtarı Mimar Sinan'a verir, o da "Ya Fettâh" diyerek kapıyı açar. Padişahın tarif edilemez iltifat ve iyiliklerine nail olmuştur artık. Böylece, gelecek çağlara bir devrin şan ve şöhretini, sanat ve politik kudretini ulaştıracak olan mabedin kapıları açılır. Bu sırada Sinan 67, Kanuni de 62 yaşlarındadır...

Mimar Sinan'ın 'çıraklık eseri' İstanbul Şehzade Camii (1548) ile 'ustalık eseri' Edirne Selimiye Camii (1566-1574) arasındaki bir dönemde inşa edilmiş olan Süleymaniye (1550-1557), yapıların yerleştirilmesindeki ustalığın yanında, gerek ekonomik ve kültürel işlevleriyle, gerekse sanatla politik gücün birleşimini temsil edişiyle, Türkiye için büyük ve önemli bir geçmişi hatırlatmaktadır...

TEK KÜTLELİ MABET

Bunun yanı sıra, Süleymaniye'nin kendine has sırları da vardır. Stefanos Yerasimos'un, 'Süleymaniye' adlı eserinde (Yapı Kredi Yayınları, Mart 2002, İstanbul) vurguladığı gibi, İustinianos İmparatorluğu'nun takipçisi bir imparatorluğun hayal gücünün ürünü olmasıyla birlikte, Süleymaniye Camii, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun bir asırdır yeniden keşfetmeye uğraştığı 'tek kütleli mabet' örneği ile, büyük bir kubbenin sırlarına yolculuk etme sürecinin son aşamalarından biri olmuştur.

Gerçekten de, Ulya Vogt-Göknil'in 'Mimar Sinan' adlı kitabında da değindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu, 'Muhteşem Süleyman' çağında, İustinianos devri Roma İmparatorluğu ile karşılaştırılabilecek bir büyüklük ve güce erişmiş; özellikle -Mimar Sinan'ın deyimiyle- kendisinin ve Osmanlı mimarlığının 'kalfalık eseri' olan Süleymaniye Camii ile, elindeki insan gücü ve ekonomik kudret sayesinde açıkça, ama basit bir taklitle yetinmeyerek onu aşmak amacında bir 'meydan okuma' işine kalkışır.

İşte belki de, Süleymaniye'nin en büyük sırrı budur!

Ama, caminin, ayrıntıya inildikçe insanı etkileyen başka özellikleri de vardır...

MİNAREDEKİ MÜCEVHERLER

Caminin temelleri atıldıktan sonra, temelin iyice oturması ve sonradan bir çöküntü olmaması için, inşaata bir yıl ara verilir.

Ağır masraflar yüzünden caminin yapımına ara verildiğini zanneden İran Şahı Tahmasp Han, inşaatın devamı için, kıymetli mal yüklü bir kervanı ve içi değerli taşlarla, mücevherlerle dolu bir kutuyla, bu hediyeleri göndermesinin sebebini açıklayan bir mektubu Kanunî'ye yollar.

Bu mektuba ve üsluba sinirlenen padişah, malları elçinin gözleri önünde bahşiş olarak dağıtır ve kutuyu Sinan'a vererek içindeki mücevherleri yapının taşlarına karıştırmasını buyurur.

Mimar Sinan, değerli mücevherleri minarelerden birinin taşları arasına maharetle yerleştirir.

Güneş ışığında pırıl pırıl parladığı için bu minareye 'Cevahir Minaresi' adı verilir. Evliya Çelebi zamanla sıcaktan bozulduğunu ve taşların pırıltısının kaybolduğunu belirtir...

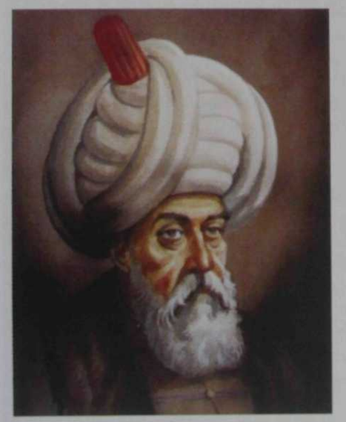
Süleymaniye: İstanbul'un gelinliği

Söylenceye göre Sinan, Süleymaniye'de, bir yerden başlayarak caminin iç mekânını 99 adımda döner. Bu da, Tanrı'nın 99 güzel ismine tekabül etmektedir. Mehmet Coral'ın Mimar Sinan'ı anlattığı 'Işıkla Yazılsın Sonsuza Adım' adlı kitabında da (Doğan Kitap, Kasım 2001, İstanbul) belirtildiğine göre, Sinan, Saî Çelebi'ye bunu anlatırken, birkaç kez yapıldığında sema gibi insanın kendinden çıktığını belirtir. Yine aynı kitaptaki bir benzetme ilgi çekicidir; "Rumların Konstantiniyye için bir benzetmesi vardır. Dünya yüzündeki tüm kentlerin kraliçesi derler onun için. Süleymaniye Camii de bu ölümsüz kentin üzerine giydirilmiş bir gelinlik gibi duracaktır bittiğinde."

Kendi ağzından...

'Sinan Ağa'nın hayat hikâyesi

Yavuz Sultan Selim zamanında bir 'devşirme' olarak İstanbul'a getirilen Sinan, daha o zamanlar mimarlığa özenir; bağ ve bahçelerde su yolları yapmak, kemerler inşa etmek isterdi...

ERKAN BORA

Mimar Sinan'ın hayat hikâyesini kendi ağzından kaleme alan Mustafa Saî Çelebi'nin "Tezkiretü'l Bünyan" ve "Tezkiretü'l Ebniye" adlı eserlerinde, Sinan'ın nereden devşirildiği, nasıl yetiştiği ve mimarlığa nasıl başladığı adım adım anlatılır.

Anadolu coğrafyasına irili ufaklı pek çok eser kazandıran 'Koca Sinan'ın düşünce ve çalışmalarını, Mustafa Saî Çelebi sayesinde, kendi ağzından öğrenebiliyoruz.

'Koca Sinan', muhtemelen 1490'da Kayseri merkez kazasına bağlı Kesi nahiyesinin Ağırnas köyünde doğar.

Zeki, çevik, genç ve dinamik olduğu için, Yavuz Sultan

'Sinan Ağa' (üstte, Münif Fehim'in çizgileriyle), **gençliğinde hem Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim'in yanında, hem de Mohaç'ta** (altta; Hünername'den bir minyatürde), **Kanunî'nin yanında yer alır.**

Şehzade Cami

Kanunî, 1541 yılında Macaristan üzerine sefere çıkar. Stefanos Yerasimos'un da belirttiği gibi, bazı kaynaklara göre, kendi adına bir cami yaptırma kararını da işte bu sırada verir. II. Bayezid Camisi ile Fatih Camisi arasında bulunan mevkie yapılacak olan caminin ilk taşı, Haziran 1543'te konulur. Ancak 6 Kasım 1543'te, Kanunî'nin oğlu Şehzade Sultan Mehmed vefat eder. Sefer dönüşü oğlunun öldüğünü işiten Kanunî, Şehzade Mehmed'in mezarının, yapımı sürmekte olan bu caminin arkasına konulmasına karar verir. İlginçtir ki, eldeki kaynakların çoğu, artık 'Şehzade Camii' olarak anılan bu yapının *(üstte)* inşası kararını, şehzadenin hatırasını kutsamak isteği ile ilişkilendirir. Cami, Ağustos 1548'de açılır. İstanbul'da inşa ettiği bu ilk büyük camide, merkezi simetrik bir plan tipi deneyen Sinan, Osmanlı mimarisinin en belirgin özelliklerini yeni bir form içinde gerçekleştirmeyi ve Bizans mimarisinden alınan öğeleri kendi düşünceleri doğrultusunda kullanmayı başarır. Sinan, bu caminin cephelerinde *(altta, Şehzade Cami'nin ön cephesi)* Türk mimarisi için yepyeni bir konu ortaya koyar: Ritm...

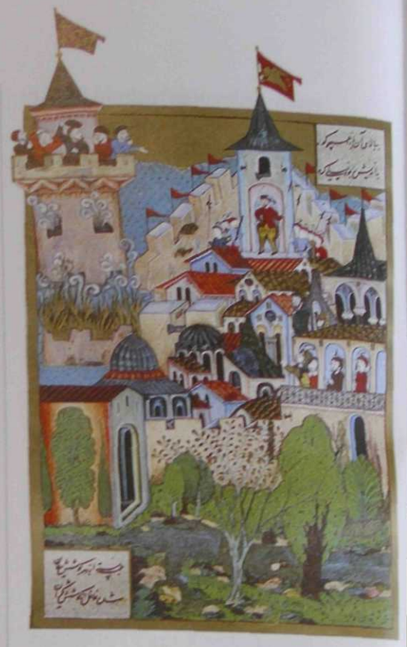
Selim zamanında 'devşirme' seçilir ve İstanbul'a getirilir. Daha o zamanlar mimarlığa özenir; bağ ve bahçelerde su yolları yapmak, kemerler inşa etmek ister.

Devrinin mahir ustalarının yanında han, çeşme ve türbe inşaatlarında çalışır. 1514'te Çaldıran, 1517'de Mısır seferlerine katılır. Kanunî döneminde yeniçeri yapılır ve 1521'de Belgrad, 1522'de Rodos seferlerinde bulunarak atlı sekban olur. 1526'da katıldığı Mohaç Meydan Muharebesi'nden sonra, adım adım yükselir. 1532'de Alman, 1534'te Tebriz ve Bağdat seferlerinden dönüşte 'Haseki' rütbesi alır.

Genç Kanunî (sağda) döneminde yeniçeriliğe geçen Sinan Ağa, Belgrad'da (sağ üstte) bulunduğu gibi, Rodos Seferi'nde de yer alır.

Bağdat seferi sırasında Van Gölü kenarına gelindiğinde karşı kıyıdaki düşmanın durumunu gözleyebilmek için, üç kadırga yapar ve bunlara toplar yerleştirir. Damad Lütfi Paşa'nın emriyle bu kadırgalara kaptan tayin edilir, gölün karşı kıyısına yaklaşarak düşmanı gözler ve durumu yine Lütfi Paşa'ya bildirerek pek çok iltifatlarına nail olur.

Kanunî'nin Karaboğdan (Moldovya) seferinde, Prut Nehri kenarına gelindiğinde, askerlerin geçişi için bir köprü inşa etmek lazım gelir. Köprü yapımı için ne kadar uğraşıldıysa başarılı olunamaz, yapılan bütün köprüler çöker; çünkü nehrin kıyısı kildir ve kazık çakılması bir türlü mümkün olmaz. Bu acizlik karşısında Lütfi Paşa, Sultan'ın huzuruna çıkarak köprü inşasında Subaşı Sinan'ın muvaffak olacağına güvendiğini bildirir.

Padişahın emriyle Sinan, Prut suyu üzerine büyük ve yüksek bir köprü inşa eder; padişah ve ordu karşı kıyıya rahatça geçerler. Koca Sinan, 1538 yılında inşa ettiği bu köprü ile, yani ancak 48 yaşındayken, Kanunî'nin dikkatini çekmeyi başarır.

Bir süre sonra, Hassa mimarbaşısı (bir çeşit 'Bayındırlık Bakanı'; ama kabine üyesi değildir) Acem Ali bu sıralarda ölünce, yerine kim getirilsin diye endişe edilirken, Sadrazam Lütfi Paşa bu makama Haseki Sinan Subaşı'nı getirmek gerektiğini beyan eder.

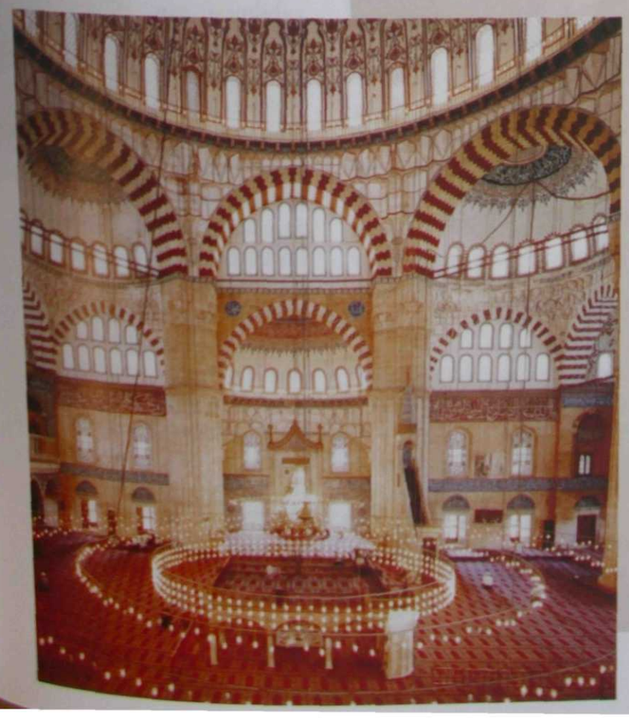
Bunun üzerine kendisini çağırıp "Padişah hazretleri seni mimarbaşı yapmayı kararlaştırdı, kabul ediyor musun?" diye soran Yeniçeri Ağası'na, bunca yıl emek sarf ettiği asker ocağından ayrılmanın elemli bir hadise olmasına rağmen, kabul ettiği yanıtını verir.

Bu tarihte Sinan, şimdi albaya tekabül eden rütbede bir subaydı ve 50 yaşındaydı. Ölümüne kadar, 48 yıl aralıksız mimarbaşılık makamını koruyarak rekor kırmış olan Mimar Sinan, 1588'de, yani 98 yaşında vefat ettiğinde, ardında dört yüze yakın eser bırakmıştır. ■

Rüzgârda misali olmayan cami

Sultan II. Selim *(sağ altta),* Edirne'yi çok severdi. Bu yüzden Sinan'a burada büyük bir cami yapmasını buyurdu, öyle ki "rüzgârda misali olmaya"... Mimar Sinan, camiyi inşa eder ve dört köşesine üçer şerefeli birer minare oturtur. İki minaresine, çıkanların birbirini görmedikleri üçer merdiven yerleştirir; ilk merdiven birinci şerefeye, ikincisi ilk iki şerefeye, üçüncüsü ise, her üç şerefeye çıkar. Edirne'de daha önceki en büyük yapı Üç Şerefeli Cami'dir. Artık boyutları ile ilk sıraya oturan Selimiye Cami'nin *(üstte)* minareleri hem nazik olmuş, hem de bu kadar ince minarede üç yol yapmanın müşkülatını göstermiştir. Ayrıca Sinan, kubbesini de Ayasofya'nın eliptik kubbesinden biraz daha büyük ve derin inşa etmiştir. İç mekânda düzgün bir sekizgen olarak dizilmiş fil ayakları tarafından taşınır *(solda).*

Mekanik dikiş 250 yaşında...

Dikiş makineleri nasıl geliştirildi?

ABD-Minnesota'da çekilmiş 1890 tarihli fotoğrafta, bir terzi dükkânında dikiş diken kadınlar (üstte).

Sanayi Devrimi'nin ardından, pek çok alanda el emeğinin yerini makineler alırken, dikiş dikme konusunda da hemen hemen aynı gelişmeler yaşanacaktı. Alınan ilk patentte, ortada sadece iğne vardı; ancak elbette gerisi gelecekti...

FATİH TOPTAN

Giyinmek için dikiş dikmek, bugün bildiğimiz halinden farklı da olsa, insanoğlunun en eski uğraşlarından biridir. Dikiş işinde önceleri, elbette ki, çağın imkânlarının izin verdiği ölçüde 'ilkel' araç ve gereçler kullanılır. Dikiş dikmenin temel araçlarından biri olan delikli iğneler, 15. Yüzyıl'da yaygınlaşmaya başlar. 18. Yüzyıl'ın sonlarına gelindiğindeyse, iplik bükme ve dokuma makinelerinde sanayileşme yaşansa da, dikiş hâlâ elde yapılmaktadır.

Sanayi Devrimi'nin yaşandığı ve el emeğinin yerini makinelerin almaya başladığı yıllarda, dikiş dikme konusunda da makinelerden faydalanmanın yolları aranmaya başlanır. Charles Weisenthal'ın 1755 yılında aldığı patent, dikiş makineleriyle ilişkilendirilebilecek ilk patent olarak gösterilir.

Weisenthal'ın açtığı yolda ilerleyen mucitlerin, ortaya işlevsel bir dikiş makinesi koyabilmesi için ise henüz vakit vardır...

Mekanik dikişin kayıtlara düşen öyküsü, bundan 250 yıl önce, İngiltere'de yaşayan bir Alman göçmeni, mekaniker C. Weisenthal'ın, 1755'te, 'mekanik dikişte kullanılabilecek bir iğne'ye aldığı patentle başlar. Ancak, Weisenthal patentinde, makinenin geri kalan kısmından söz etmez. Bu işi, 35 yıl boyunca hiç kimse üzerine almaz. 1790'da iş, İngiliz mucit ve marangoz Thomas Saint'e düşer.

Thomas Saint, bütün bir dikiş makinesi için patent alan ilk kişi olarak tarihe geçer. Bu sebeple, deri dikmek için tasarladığı bu makine, pek çok kaynakta ilk dikiş makinesi olarak gösterilir. Ne var ki Saint, bu makineyi hayata geçirmez. Zaten sonraki yıllarda, makinenin patent çizimlerinden yola çıkılarak yapılan röprodüksiyonunun da çalışmadığı görülür.

1928'de eğirme tekerleği ve elektrikli dikiş makinesi kullanan kadınlar (en solda). Yüzyıl başından bir fotoğrafta, bir giyim fabrikasında dikiş makinesi kullanan işçiler (solda). Fransız terzi Barthélemy Thimonnier (sol altta).

Takip eden yıllarda, dikiş makinesi üzerine çalışmalar devam eder. Ancak, 1830'a kadar ortaya başarılı bir sonuç koyulamaz. Bu tarihte, Fransız terzi Barthélemy Thimonnier, ilk işlevsel dikiş makinesini yapmayı başarır. Başarır başarmasına ama, bu başarısı, başına olmadık işler de açar... Thimonnier, gün boyu dikişle uğraşırken, makineleşmenin hızla yaşandığı bir dönemde neden dikiş dikmeyi de makinelerin yapmadığını düşünmüş ve dikiş işini mekanik olarak yapan bir makinenin arayışına girmiş olmalı.... Thimonnier, aradığı kaynağı bulur ve Fransız ordusuna seri şekilde üniforma dikmek için bir anlaşma imzalar. Bir grup dikiş makinesi yapmak için kolları sıvar. Yine bir temmuz gününde, 17 Temmuz 1830'da, tek iplikle zincir dikişi diken makinesine patent alır...

Patenti aldıktan sonraki yıllarda, Thimonnier işi büyütür ve 80 makinenin çalıştığı bir imalathaneye sahip olur. Ancak, Thimonnier'nin bu başarısı, el dikişi ile ekmeğinin kazanan terzileri tedirgin etmektedir. Böyle giderse işlerinden olmaktan korkan Parisli terziler, bir gece Thimonnier'nin imalathanesini basar ve makineleri imha eder. Thimonnier, canını kurtarmak için kaçar...

'Mekanik dikiş'in, Thimonnier'nin makinesinde vücut bulan bu gelişiminde gelinen nokta, elle dikme işleminin mekanik hale getirilmesidir. Bundan sonraki gelişmeler ise, teknik olarak bunun ötesine geçecek ve bununla birlikte, büyük ticarî başarı kazanacaktır. Bu süreçte, el dikişinden geçinen işçiler, dikiş makinesine karşı savaşmaktan vazgeçip işlerini dikiş makinesine göre yeniden düzenlerken; kavga başka bir alana, bu yenilikten pay kazanmak isteyen girişimcilere sıçrayacaktır. Bu teknik ve ticarî başarılar ise daha çok Atlantik'in diğer tarafından gelecektir...

1834'te, New York'tan

'New Home', 'Mine D'Or' ve 'Singer' dikiş makinelerine ait ilanlar (sol sayfada ve solda). 1905 tarihli fotoğrafta, Singer dikiş makinesiyle kot pantalon diken bir kadın (altta).

Singer dikiş makinesi kullanan bir fabrika işçisi (sağda). **1940'lı yılların başında, ABD'nin Georgia eyaletinde, dikiş makinesi kullanımını öğrenen çocuklar** (altta). **Berlin 1937: Nazi gençleri dikiş makinelerinde çalışıyor** (sağ altta).

Walter Hunt, Amerika'daki ilk başarılı dikiş makinesini üretmeyi başarsa da buna patent almaz. Konuyla ilgilenen tarihçiler, eğer Hunt makinesine patent alsaydı, Elias Howe ile Isaac Singer arasındaki patent anlaşmazlığında, Elias Howe'un konumunu yitireceğini ve Isaac Singer'in kazanabileceğini belirtir. Bu konuya girmeden önce Howe'un makinesine bakalım...

Elias Howe (sağda) **ve 1860 tarihli bir ilanda Howe, dikiş makinesiyle** (en sağda). **Isaac Singer** (sağ üstte).

ABD'de, bir pamuk makineleri fabrikasında çalışan teknisyen Elias Howe, öncekilerden daha gelişmiş bir dikiş makinesi üzerine çalışmalarını tamamlayarak, makinesine 1846'da patent alır. Bu aynı zamanda, dikiş makinesi üzerine verilen ilk Amerikan patentidir. Howe'un makinesinde, iki iplikle çapraz dikiş dikilir. İpliklerden biri mekiğin içine yerleştirilir; diğeri ise eğri bir iğneden geçirilir. İğne, bir yay boyunca hareket ederek ipliği kumaşın içinden geçirir, bir kızak üzerinde ileri geri hareket eden bir mekiğin taşıdığı ikinci bir iplikle düğümler.

Howe, böylesi başarılı bir makineyi geliştirip patentini alsa da maddi destek bulamaz. Aradığı desteği bulmak umuduyla ailesiyle birlikte İngiltere'ye gider. İngiltere'de makinesinin haklarını satar ancak, bir süre sonra tekrar maddi sıkıntılar yaşamaya başlar. Makinesini tanıtmak için yaptığı çalışmalar sonuç vermeyince, önce ailesini ABD'ye geri gönderir ve ardından kendisi de geri döner.

ABD'ye döndüğünde, pek çok üreticinin, izin almadan onun makinesine benzer makineleri ürettiğini görür. Bunlardan birisi de, adı neredeyse dikiş makinesiyle özdeşleşen Isaac M. Singer'dir. Howe, patentini korumak için peş peşe davalar açar. Bu davalardan en çok ilgi çekeni de kuşkusuz, bu alandaki en büyük üretici olan Singer'e karşı açtığı davadır.

Singer, dikiş makinesinin gelişiminde en büyük rolü oynayan kişi değildir belki; ancak kuşkusuz, bu makineyi en iyi pazarlayan odur. New Yorklu avukat Edward B. Clark ile birlikte 1851'de kurdukları 'I. M. Singer & Company' adlı şirkette ürettiği dikiş makinelerinde getirdiği yenilikler, bundan sonra

yapılacak makineler için temel oluşturur. Makinelerinde, kumaşın kolayca yönlendirilebilmesini sağlayan ve dikişte büyük kolaylık getiren, tüm iğne ünitesini taşıyan yatay bir yüzey bulunur. Makinelerin ayakla çalışabilmesi, ev kullanımında getirdiği rahatlığın yanında, atölye kullanımında da verimi artırır.

Bu teknik yeniliklerin yanında, taksitli satış uygulaması gibi pazarlama yöntemleriyle, kısa zamanda büyük bir başarıya ulaşırlar. Ticarî başarı yakalayan ve toplu üretime geçen ilk dikiş makinesini üreten Singer, 1860'a gelindiğinde, dünyanın bir numaralı dikiş makinesi markası olur. Satış ve üretim arttıkça, makinelerin fiyatları da düşer ve Singer'in sloganı olan 'her evde bir dikiş makinesi'ne daha da yaklaşılır.

Singer, dikiş makinelerine getirdiği yenilikler için çok sayıda patent almaktadır; ancak öte yandan, makinelerini kendi makinesinden yola çıkarak ürettiği iddiasıyla karşısına çıkan Howe da mahkemede hakkını aramaktadır. Singer, davayı kaybetmemek için, Walter Hunt ile işbirliği yaparak, Hunt'ın makinesine 20 yıl sonra patent almanın yollarını dahi arar. Ancak başarılı olamaz ve Elias Howe, açtığı davayı 1854'te kazanır.

Howe'un patenti, dikiş makineleri için temel olarak kabul edilir ve tüm dikiş makinesi üreticilerinin her bir makine için Howe'a 25 Dolar patent ücreti ödemesi kararlaştırılır. Howe böylece, tanıtımı için yaptığı onca çalışmaya rağmen başarıyı yakalayamadığı dikiş makinesinden, farklı bir yolla ciddi bir gelir elde eder. Patentinin süresinin dolduğu yıl olan 1867'de, zengin bir adam olarak yaşama veda eder.

Dikiş makinelerinin yaygınlaşmasıyla, elbise dikimi, terzilerden atölyelere ve fabrikalara kaymaya başlar ve yeni bir endüstri oluşur. 1900'lerin başlarında, elektrikle çalışan dikiş makineleri geliştirilir. Bu yüzyıl boyunca, özellikle sanayide kullanılmak üzere ileri elektronik modeller geliştirilir.

Ev kullanımında ise önceleri genç kızların çeyizlerinin vazgeçilmez parçalarından biri olan dikiş makineleri, bugün hazır giyim sektörünün geldiği nokta ve kadının değişen sosyal statüsü nedeniyle, evlerdeki eski önemini yitirse de, en azından günün ihtiyaçlarına cevap veren modelleriyle pek çok evdeki yerini koruyor... ■

Dikiş makinesi Türkiye'de...

Türkiye'de ilk dikiş makinesi, Osmanlı döneminde, 1886'da, Singer tarafından satıldı. Türkiye'deki ilk mağazasını 1904'te açan Singer'in, Doğruyol'da (bugünkü İstiklal Caddesi), Galatasaray Lisesi'nin karşısında açtığı mağaza, markanın Türkiye'deki genel merkezi oldu. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine 'Hürriyet' adlı özel bir model de üreten Singer, Türkiye'de bayilik açan ve fatura kesen ilk yabancı şirketti. 'Doğrudan pazarlama' ve 'izinli pazarlama' gibi daha önce kullanılmamış pazarlama tekniklerini kullanan Singer; 1930'lardan itibaren, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de biçki-dikiş kursları düzenlemeye başladı *(üstte ve en üstte; 1930'larda 'Türk Kadınları Biçki Yurdu' adlı kuruluşla işbirliği yapan Singer, biçki-dikiş kursları açmış, kursu bitirenlere verilen diplomayı, dönemin ünlü afiş ressamı İhap Hulusi hazırlamıştı).*

Elias Howe'un 1845'te geliştirdiği mekanik dikiş makinesi (solda, en üstte). **Singer'e ait Fransızca bir ilan** (solda, ortada). **II. Dünya Savaşı yıllarında, Singer dikiş makineleriyle paraşüt diken kadınlar** (solda).

"DNA'nın karanlıkta kalmış kadını"

Rosalind Franklin

DNA'nın yapı çözümünde önemli bir rol oynayan Rosalind Franklin (üstte), yaşasaydı bu ay 85. doğum gününü kutluyor olacaktı.

DNA'nın yapı çözümünde önemli bir rol oynasa da, adı geri planda kalan ve henüz 37 yaşındayken yaşama veda eden Franklin, eğer yaşasaydı bu ay 85. doğum gününü kutluyor olacaktı ve belki de hakkı teslim edilecekti...

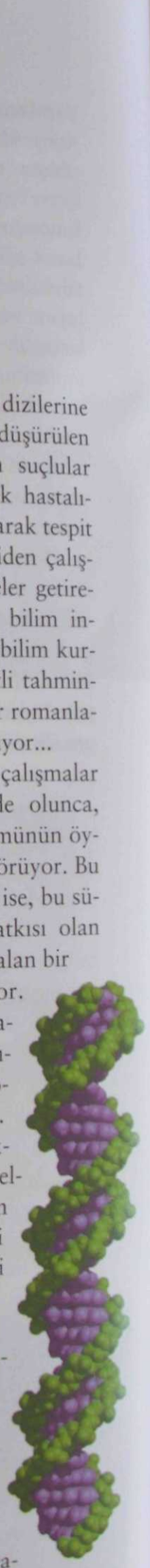
FATİH TOPTAN

"Watson ve Crick'in DNA'yı çözümlemesi, tüm biyolojik sonuçları ile birlikte yüzyılımızın en büyük bilimsel olaylarından biridir. Bu buluş şaşılacak kadar çok sayıda bilimsel araştırmaya yol açmış, biyokimya bilimini tamamen dönüştüren bir patlamaya neden olmuştur..."

Bu sözler, DNA'nın yapı çözümünde, en ön planda olan iki kişiden birinin, James D. Watson'ın DNA yapı çözümünün öyküsünü anlattığı 'İkili Sarmal' adlı kitabının (TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları) önsözünü yazan, o dönemde Watson ve Crick'in de çalışmalarını yürüttüğü ünlü Cavendish Laboratuarı'nın yöneticisi olan, bilim insanı Sir Lawrance Bragg'a ait...

Özellikle 1990'lardan sonra sıkça gündeme gelen DNA çalışmaları oldukça ilgi çekiyor. Bugün, DNA dizilerine göre, olay yerinde düşürülen tek bir saç telinden suçlular tespit ediliyor, birçok hastalığın varlığı genetik olarak tespit edilebiliyor... Süre giden çalışmaların gelecekte neler getirebileceği konusunda, bilim insanlarının yanı sıra, bilim kurgu yazarları da çeşitli tahminler yapıyor ve bunlar romanlara, filmlere konu oluyor...

DNA ile ilgili çalışmalar bu kadar gündemde olunca, DNA'nın yapı çözümünün öyküsü de çokça ilgi görüyor. Bu öykü okunduğunda ise, bu sürece çok önemli katkısı olan ancak geri planda kalan bir kişi dikkati çekiyor. Bu isim, eğer yaşasaydı bu ay 85. yaşına girecek olan Rosalind Franklin'dir...

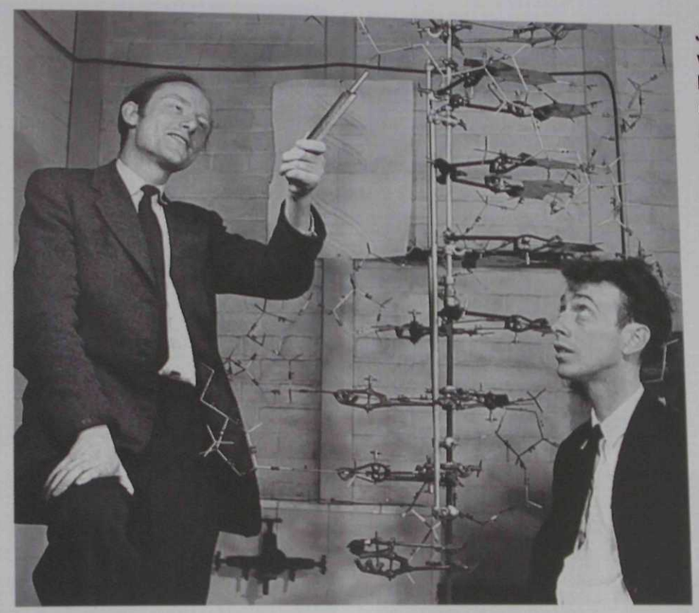

Rosalind Franklin eğer yaşasaydı, belki de hakkı teslim edilecek, çeşitli ödüllere, hatta belki de ölmüş bir kişiye verilmeyen Nobel Ödülü'ne sahip olacak ve büyük katkıda bulunduğu çalışmaların geldiğini noktayı görüp kendisiyle gurur duyacaktı. Ancak o, belki de çalışmaları sırasında sık sık maruz kaldığı x-ışınları sebebiyle yakalandığı rahim kanseri sonucu çok genç bir yaşta, 37 yaşında yaşama veda etti...

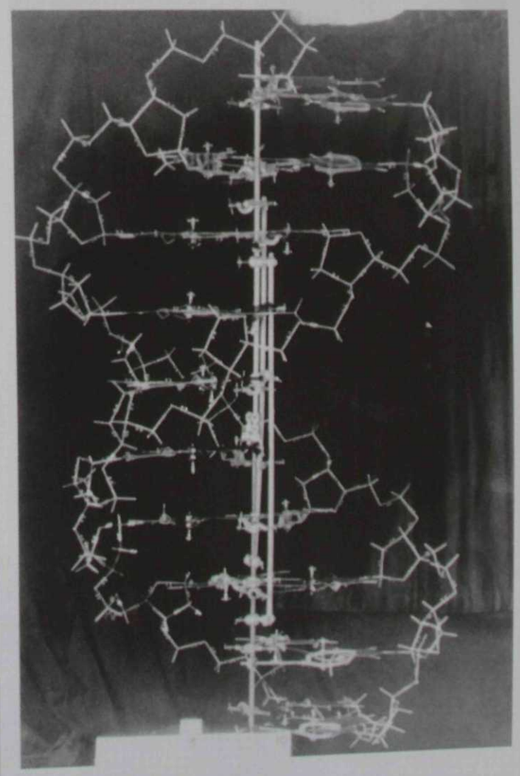
Rosalind Elsie Franklin, 25 Temmuz 1920'de, Londra'da doğar. Çağdaşlarına göre iyi bir öğrenim görme şansına erişen Franklin, 15 yaşındayken bir bilim insanı olmaya karar verir. Ne var ki babası, kadınların yüksek öğrenim görmelerine karşıdır. Sonraları babası yumuşar ve Franklin, 1938'de Cambridge'deki Newnham College'a kaydını yaptırır.

1941'de Newnham College'dan mezun olan Franklin, bir yıl sonra, İngiliz Kömür Kullanımı Araştırma Derneği'nde, karbon ve grafit mikroyapıları ile ilgili çalışmalar yapar. Doktora çalışmasını da bu çalışmalar üzerine temellendirir ve 1945'te Cambridge'den, fiziko-kimya dalında doktora derecesi alır.

1947'de, aldığı bir burs ile Paris'e gider ve 'Laboratoire Central des Services Chimiques de L'Etat'da üç yıl çalışır. Burada, DNA'nın yapı çözümüne giden yolu kısaltan fotoğrafları çekebilmesi sağlayan x-ışını kırılımı tekniğini öğrenir. 1951'de İngiltere'ye geri döner ve Londra'daki King's College'de, John Randall'ın laboratuarında çalışmaya başlar. Maurice Wilkins ile yolları burada kesişir. Franklin ve Wilkins, ayrı gruplarla ve ayrı projelerde çalışsa da, her ikisi de DNA ile ilgilenmektedir...

James D. Watson ve Francis Crick, bir DNA modelinin önünde (solda). İkilinin 1953'te hazırladığı orijinal DNA modeli (altta).

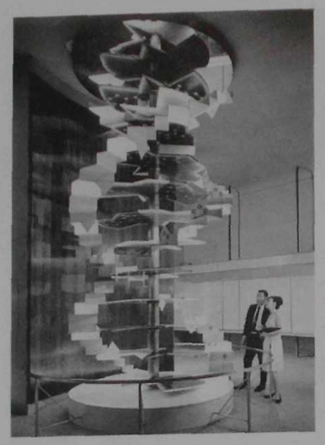

'B Yapısı'nın fotoğrafı...
Rosalind Franklin'in 'B Yapısı'na ait x-ışını kırılımının fotoğrafı *(üstte)*. Kendisi de DNA yapısı üzerine çalışan Watson, bu fotoğrafı görünce, kafasındaki eksik taşlar yerine oturur. Yaşadığı bu 'şoku', 'İkili Sarmal' adlı kitabında şu cümleyle ifade eder: "Resmi görür görmez ağzım açık kaldı; nabzım hızla atmaya başladı."

Watson, o dönemde Francis Crick'in de DNA'ya ilgi duyduğunu, ancak, henüz bu çalışmaya hazır olmadığını belirtir. Watson ayrıca, o dönemde, İngiltere'de, DNA konusundaki çalışmaların Maurice Wilkins'in kişisel alanı olarak kabul edildiğini ve bu duruma, diğer ülkelerin aksine İngiltere'de dikkat edildiğini yazar. Kendisini ise DNA konusundaki çalışmalara ilk heveslendirenin, 1951'de, Napoli'deki bir bilimsel toplantıda karşılaştığı Wilkins olduğunu belirtir. Watson, o sıralarda doktora sonrası bir bursla Kophenag'da bulunmaktadır.

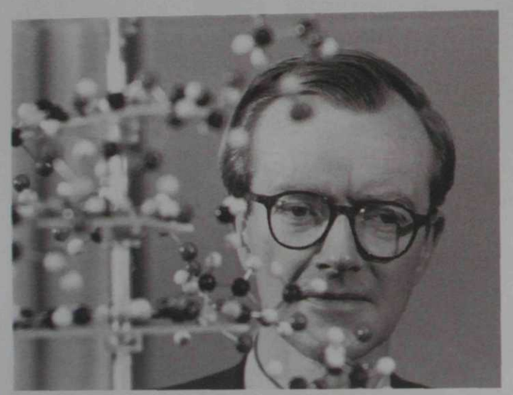
Watson, bu konuda çalışmalarını sürdürebilmek için bursunun Cambridge'de devamı için girişimlerde bulunur. Cambridge'te de, DNA'ya olan ilgisini gizlemek için tütün mozaik virüsü konusunda çalışmaya başlar. Çünkü, tütün mozaik virüsünün nükleik asit unsuru DNA değil, nükleik asidin ikinci bir şekli olan RNA'dır...

Rosalind Franklin, DNA

1964 tarihli bir fotoğrafta, New York'taki Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenen dev DNA modeli (sağda). 1962'de Cambridge'te çekilmiş bir fotoğrafta, James Watson bir DNA modeliyle (en sağda).

konusunda çalışmakta ısrarlıdır. 1951 ile 1953 yılları arasında, artık ustalaştığı x-ışını kırılımı tekniğiyle pek çok DNA fotoğrafı çeker. Çektiği bu fotoğraflarla Franklin, DNA'nın yapı çözümünde büyük bir aşama kaydetmiştir. Bu dönemde, Watson, Franklin'in laboratuarına uğrar. Watson, DNA'nın sarmal yapıda olduğunu savunmaktadır ve bu konuda Franklin ile tartışırlar. Ardından, Franklin odayı terk eder ve o sırada Wilkins gelir.

Wilkins, Watson ile konuşması sırasında, yaz ortalarından o yana, Franklin'in yeni bir üç boyutlu DNA biçimi için kanıtı olduğundan söz eder. Watson'ın bunun biçiminin neye benzediğini sorması üzerine Wilkins, sonraları çok tartışılacak olan hareketi yapar ve Watson'a, 'B Yapısı' adını verdikleri yeni fotoğrafı, Franklin'in haberi olmadan gösterir. Watson fotoğrafı görünce, kafasındaki eksik taşlar yerine oturur. Yaşadığı bu 'şoku', 'İkili Sarmal' kitabında şu cümleyle ifade eder: "Resmi görür görmez ağzım açık kaldı; nabzım hızla atmaya başladı."

Fotoğrafı gördükten sonra, Watson'un kafasındaki karanlık noktalar aydınlanır. Öyle ki, kendi tabiriyle, 'artık bir kuş gözlemcisi bile DNA'yı çözebilir' durumdadır. Gördüklerini Crick'e anlatır ve birlikte bir DNA modeli inşa ederler. Watson, sonucu şöyle aktarır: "DNA'nın yapısı çözümlenmişti ve sonuç son derece heyecan vericiydi. Pauling'in ismi nasıl α sarmalının yanı sıra geçiyorsa, bizim isimlerimiz de ikili sarmalla birlikte anılacaktı."

Fazla zaman geçmeden, bu keşfi bilim dünyasına duyuracak olan makale, ünlü bilim dergisi 'Nature'da yayımlanır. Bu kısa makalenin ne derece önemli olduğunu, Watson o zamanlarda da gayet iyi bilmektedir. Makalenin dergiye gönderilişini şöyle anlatır: "Yazı, Mart'ın son hafta sonunda daktilo edilmeye hazırdı. Cavendish'deki sekreterimizi bulamayınca bu ufak iş kızkardeşime verildi. Elizabeth'i bir Cumartesi öğleden sonrasını bu şekilde geçirmeye ikna etmek hiç zor olmadı. Kendisine Darwin'in kitabından bu yana biyolojideki belki en büyük olaya katkıda bulunacağını söyledik. Elizabeth, 'Deoksiriboz nükleik asit (DNA) tuzu için bir yapı önermek isteriz. Bu yapının biyolojik öneme sahip yeni özellikleri vardır' diye başlayan 900 kelimelik makaleyi yazarken Francis'le ben de başında dikiliyorduk. Yazı, Salı günü Bragg'ın ofisine gönderildi, 2 Nisan Çarşamba günü de Nature editörlerine gitti."

Makale, 25 Nisan 1953'te yayımlanır. Watson ve Crick'in ünleri yayılırken, Franklin Birkbeck College'da çalışmalarına devam eder.

Maurice Wilkins (üstte). James Watson ve Francis Crick 1953'te bir arada (sağda).

'İnsan Genom Projesi' ve Dolly

1990'da başlayan 'İnsan Genom Projesi' ve 1997'de, ilk kez bir memeli canlının, koyun Dolly'nin kopyalanması gibi gelişmeler geniş ses getirir. 1997'de Ian Wilmut *(üstte; Dolly ile)* ve ekibinin, 'Dolly' adlı koyunu kopyalamaları kamuoyunun ilgisini çeker ve DNA, geniş kitlelerin ilgisini çekmeye başlar. Böyle olunca, DNA'nın yapı çözüm öyküsü de, pek çok kişi tarafından tekrar okunur.

DNA üzerine çalışmalarına devam ederken, bir yandan da virüs araştırmaları grubunda çalışır. 1953 ile 1958 yılları arasında, virüsler üzerine önemli bulgular da içeren 17 makalesi yayımlanır.

1956'da rahim kanserine yakalandığı anlaşılır. Belki de, x-ışınlarıyla bu kadar fazla haşır neşir olduğu için kansere yakalanmıştır. Ancak, o çalışmalarına devam eder. Son aylarında polio virüsleri üzerinde çalışır. 16 Nisan 1958'de, henüz 37 yaşındayken öldüğünde, son makalesi Faraday Society tarafından incelenmektedir...

Rosalind Franklin bu kadar erken yaşta yaşamını yitirmeseydi, kuşkusuz önemli işler yapacaktı. Ve belki de, DNA'nın yapısının çözümlenmesindeki önemli katkıları, yaşarken teslim edilecekti. Ölümünden birkaç yıl sonra, 1962'de, Watson, Crick ve Wilkins Nobel Ödülü'nü alırlar. Nobel Ödülü, üç kişiden fazlasına ya da ölümünden sonra bir kimseye verilmiyordu. Franklin yaşasaydı ne olurdu, bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz...

Nobel komitesinin bu durumda yapacağı bir şey olmayacağı söylenebilir; ancak, DNA'nın yapı çözümünde emek veren diğer bilim insanlarının da, Franklin'in hakkının verilmesi konusunda pek bir şey yapmadıkları ortada...

Watson, yukarıda da alıntılar yaptığımız kitabında, Franklin'den pek de iyi bir şekilde söz etmez. Burada Franklin, huysuz, inatçı ve dar görüşlü bir araştırmacı olarak anlatılır. Kendisinden, Wilkins'in asistanı olarak söz edilir; halbuki, ikisi de, eşit konumda, doktora sonrası araştırmacılardır. Watson kitabında ayrıca, Rosalind Franklin'den hep 'Rosy' diye söz eder. Oysa, Franklin'in bu şekilde anılmaktan hiç hoşlanmadığı belirtilir...

Zaten, Watson'da, kitabında Franklin'den kötü söz ettiğinin farkındadır. Kitabın 'sonsöz'ünde, Franklin hakkındaki, kitabın önceki sayfalarına da yansıyan ilk izlenimlerinin genellikle yanlış olduğunu belirtir...

'İnsan Genom Projesi' ve ilk kez bir memeli canlının, koyun Dolly'nin kopyalanması gibi gelişmeler geniş ses getirir. DNA, geniş kitlelerin ilgisini çekmeye başlar. Böyle olunca, DNA'nın yapı çözüm öyküsü de, pek çok kişi tarafından tekrar okunur. Rosalind Franklin, DNA çalışmalarıyla ilgili olarak yaşarken ödüllendirilmese de, sanırız, bugün DNA'nın öyküsünü okuyanlar, kendi zihinlerinde onu gereken yere koyacaklardır... ■

Nobel Ödülü töreni, 1962: Stockholm'deki seremonide soldan sağa; Prof. Maurice H. Wilkins, Dr. Max Perutz, Dr. Francis Crick, yazar John Steinbeck, Prof. James D. Watson ve Dr. John Kendrew bir arada (solda).

Dört mevsim dondurma...

Roma İmparatoru Neron'dan bu yana, yaz aylarının vazgeçilmez lezzeti dondurma artık bir 'dört mevsim' yiyeceği; ama geçmişi ve folklorik ayrıntılarıyla, şüphe yok ki, daha çok yine yaz aylarında aklımıza düşüyor!

1900'lü yılların başında İstanbul'da, mahalle aralarında dondurma satan bir seyyar satıcı.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Genç, yaşlı hemen herkesin severek yediği, şarkılara konu olan dondurmadan söz edeceğiz bu yazıda. Yaz aylarının -ki artık kış aylarının da- vazgeçilmez yiyeceklerinden biri olan dondurmanın tarihi, yaklaşık 3 bin yıl önce Çin'de karla, buzla meyve sularının karıştırılmasıyla başlar.

Büyük İskender'in Asya seferi sırasında dondurulmuş bal, süt ve meyve suyu karışımını tükettiğini; Romalıların derin kuyularda sakladıkları buzlarla yazın soğuk içecekler yaptıklarını; hatta Roma İmparatoru Neron'un çeşnicibaşçısının verdiği buzla karışık bu meyve karışımını çok sevdiğini ve köleleri tepelere kar toplamaya gönderdiğini biliyoruz.

'Sorbe' diye adlandırılan bu buzlu karışım ilk kez Çinlilerce hazırlamış. Çinlilerden Perslere ve Araplara geçmiş. Araplarla ilişki içinde olan İtalyanlar tarafından Avrupa'ya taşınan bu yiyecek, kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmış.

Araştırmalar, donmuş sütten yapılan bu serinletici yiyeceğin, 1292'de Asya'dan dönen Marco Polo tarafından Venedik ve kuzey İtalya'ya taşındığını gösterir.

1660'ta Sicilyalı Procopio Coltelli, Paris'te, dondurma satılan ilk kafeyi, 'Café Procope'u açar. 1700'lü yılların başlarında ise, dondurma İngiliz kolonileri tarafından Amerika'ya taşınır.

Özellikle Amerika'da çok tutulan dondurma, ev yapımı üretimden kurtularak teknolojinin gelişimine paralel olarak endüstrileşir. İlk dondurma tesisi Baltimore'da 1851'de Jacob Fussell tarafından açılır. 19. Yüzyıl'ın sonunda, artık modern tesislerde üretilen ve halkın severek tükettiği bir yiyecek olmuştur dondurma...

Ülkemizde ise, kesin olmamakla birlikte, dondurmanın geçmişi, yaklaşık yüz yıl kadar önce başlar. Türkiye'de dondurma yapımına ilişkin ilk bilgi, 1856'da Ali Eşref Dede'nin 'Yemek Risalesi' adlı yazma eserinde 'Süt Dondurması' başlığı altında yer alır. Dondurmanın ilkin İstanbul'da satılmaya başlandığı ve buradan Anadolu'ya yayıldığı düşünülür.

Cumhuriyet'ten sonra ise, dondurma evlerde ve küçük imalathanelerde üretilir. 1957'de ülkemizin ilk modern dondurma tesisi açılır: Atatürk Orman Çiftliği Pastörize Süt ve Mamulleri Fabrikası...

Sanayileşme yolunda 80'li yıllara dek önemli adımlar atan dondurma sektörü, Türkiye'de, özellikle 90'larda yapılan atılımlarla dikkat çeker...

Dondurmadan söz ederken, konuyu Reşad Ekrem Koçu'nun 1959 tarihli 'İstanbul Ansiklopedisi'nin 'Dondurmacılar' maddesinden bir bölümle noktalıyalım:

"... Hidrellez günü mutlaka dondurmacılar ortaya çıkarlar: Ayaklarda sakız gibi patiskadan mamul kolalı şalvar, temiz çorap, sıfır kalıp siyah daha doğrusu morumsu fes üstünde ya bir ipekli mendil veyahut kefiye, askıya bardaklar, tabaklar billûr gibi dizilmiş, tepsiler parlatılmış -icabında tepsi ile verilir- ekserisi iki arkadaş çıkarlar, seslenirler: Sakız gibi kaymaklım... Vişneli limonlu kaymakları var!.." ■

Sakız kıvamında 'Maraş Dondurması'

Ülkemizde yapılan dondurmalar süt bazlıdır; ünlü 'Maraş Dondurması' da keçi sütünden yapılır. Ahir Dağı'nın eteklerinde otlayan keçilerin yedikleri keven, kekik, reyhan otu ve çeşitli çiçeklerin bu dondurmaya ayrı bir tat kazandırdığı bilinir.

İlk külah, gözlemeden...

Dondurma külahı ya da İngilizce'den dilimize geçen 'kornet', ilk kez Amerika'da, New Jersey'de bir İtalyan göçmeni olan Italo Marchiony tarafından yapılır. Ve 13 Aralık 1903'te Marchiony adına patenti tescil edilir. Ancak bu buluş önceleri pek rağbet görmez. Ertesi yıl, Amerika'da 1904'te düzenlenen St. Louis Dünya Fuarı'nda görülür dondurma külahı... Dondurma satıcısı Charles Menches, kağıt tabakları bittiğinde tezgâhındaki dondurmaları nasıl satacağını düşünürken, yanındaki tezgahta gözleme satan Suriyeli Ernest Hamwi'den gözleme alarak içine dondurma koyup satmayı dener: Böylece o yıl fuarın gözdesi haline gelen dondurma külahı ya da kornet, gündelik hayatımıza girer.

1900'lerin başında Amerika'da dondurma yenen bir bar (solda, en üstte). **1930'lu yılların bir Yedigün kapağında dondurma** (sol üstte). **Yüz yıl önce Amerika'da, evlerde ya da küçük atölyelerde dondurma yapımında kullanılan kovalar** (en solda).

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Aşk her şeyden üstün müdür?

Meşhur sevdalı hükümdarlar...

'Tarihin kayıt ettiği sevdalı hükümdarlar'ı, Mayıs 1928 tarihli 82. sayasında okurlarına tanıtan 'Büyük Gazete', 'Aşk her şeyden üstün müdür?' sorusunun yanıtını arıyor...

Belçika Kralı, Rus Çarı, Romanya Prensi ve Portekiz Kralı sevgilileriyle birlikte (sağda)...

"Bin bir tecrübeden sonra ortaya çıkan ata sözlerinde ne kadar büyük hikmetler vardır değil mi?

İşte her gün dilimizden düşmeyen birkaç tanesi: 'Aşk her şeyden üstündür'. Bu örnekler acaba doğru mu? Zaman, hatta tarih, bunların doğru olduğunu muhtelif suretle isbât etmiştir.

Genç ve hayatı tanımayan tecrübesiz yavrular için aşk, oldukça büyük bir felakettir.

Tecrübe görmüş, binlerce kadın kalbini anlamış, yaşını başını almış adamlar için aşk, nihayet bir vâsıtadan ibârettir zannedilir. Oysa, böyle değilmiş...

Evvelâ tarih, sonra yaşadığımız hayattaki binlerce misâl, bunun hiç de doğru olmadığını, aşkın her şeyden üstün olduğunu, devirler yarattığını, kadın parmağının hükümdarları bir esir gibi kullandığını yüzlerce defa isbât etmiştir.

İşte tarihin kayıt ettiği sevdalı hükümdarlar... Fakat, çok gariptir ki; bütün sevdalıları birer dansözden

başka bir şey değildir. Acaba yüksek kafa olarak tanıyacağımız bir hükümetin, devletin idâre hâkiminin zevki, bir dansözün hareketleri önünde alçalıyor mu? Yoksa dansözler, sihirli hareketleri ile erkekleri, bâhusûs hükümdarları daha mı çabuk aldatıyorlar? Bunu, biz bilmiyoruz...

Yalnız ortada olan bir hakîkat vardır ki; 20. Asır'da tarihe sevdalı hükümdarların kayıt ettiği ve 20. Asır'da da aşkın her şeyden üstün düsturunun hükümdarları olduğudur."

(Büyük Gazete, No.82, Mayıs 1928, S.18)

- Eğer aşkımı kabul etmezseniz...
- Kendinizi denize mi atacaksınız?
- Hayır... Arkadaşınız Leyla'nın kollarına!..
(Akbaba, No.493/1927, S.3)

Cazband şefi Cemil Bey'in mesajı

Okurlarımızdan ve Bükreş Elçiliği kâtiplerinden Fahri Bey, bir Türk gencinin muvaffâkiyetini gösteren bu resmi ve aşağıdaki malumatı gönderiyor.

Memnûniyetle yayımlıyoruz:

Resimde işâretli zât, Cemil Bey isminde, Üsküdarlı bir Türk gencidir. Son zamanlara kadar Bükreş'in en lüks lokali olan Alkazar Barı'nın Cazband Şefi idi. Bir haftadan beri matinelerde Bükreşlileri hoplatan, çıldırtan cazbandı idâre etmektedir. Cemil Bey, meşrûtiyete kadar İstanbul'da müezzin olarak bulunmuş ve daha sonra mûsiki çalışmış ve gayretle bugün kendisini mesûd eden kudret-i sanatkarâneyi kazanmıştır.

(Haftalık Mecmua, No.69/1926, S.2)

Cavid Bey'in muvaffâkiyeti...

Geçen ay, spor hayatımızda pek mühim bir hâdise oldu. Türk gençleri İstanbul'daki bütün bisikletçiler arsında başarılar kazandılar. Haziran'ın 26. Cuma günü, Şişli ile Trabya arasında bir bisiklet yarışı tertîb oldu. Buna Türk, Rum, Ermeni bir çok genç girdi. İstanbul bisiklet meraklıları arasında pek tanınan Aşvet Efendi de iştirâk etti; fakat, müsâbakada bir çok kaza oldu. Cevad Bey önde, Taceddin Bey arkasında yarış devam ederken, Şişli önlerinde Cavit'in bisiklet zinciri kırıldı. Taceddin Bey birinciliği kazandı.

Ertesi hafta, Cumhuriyet gazetesi tarafından bir yarış tertîb edildi. Bu yarışa, Rumların meşhûr bisikletçisi Soridis ve Türklerden Cavid ile kardeşi Galip, Taceddin ve Sabahaddin beyler dâhil oldu. Yarış kazasız ikmâl etti. Cavid Bey, Şişli-Tarabya mesafesini, bir saat üç dakika elli saniyede kat ederek yeni bir rekor tesis etmiş oldu.

Karşıyakalılar bisiklete karşı öteden beri büyük bir alâka gösterirler. Son senelere kadar yapılan yarışlarda birincilik, ikincilik, hatta üçüncülük hep Rum ve Ermeni gençler tarafından kazanılırdı. Son iki sene zarfında, Türk gençleri büyük bir terâkki gösterdiler. Gençlerimizin bu muvaffâkiyeti, tebriklerle ve takdîrlerle yâda lâyıktır. *(solda; İstanbul Şampiyonu Cavid Bey ve kardeşi Galib Bey) (Aylık Mecmua, No.4/1926, S.16)*

Her ay
tarihle yüz yüze...

Popüler Tarih'e abone olun,

~~48~~ yerine sadece
44 YTL ödeyin...

+bonus card ile 2 taksit olanağı!

HEMEN ARAYIN!

Abone Hattı
0 800 219 20 24

ABONE FORMU Popüler Tarih dergisi piyasa satış fiyatı 4 YTL'dir (4.000.000 TL). Lütfen bu formu büyük harflerle doldurup 0212 440 23 73'e faksla yınız.

ADI ve SOYADI: _____

TELEFON: (0____) _____ EV: ❑ İŞ: ❑ CEP TELEFONU: (0____) _____ E-mail: _____ @ _____

Dergilerimiz ağırlıklı olarak haftaiçi mesai saatlerinde dağıtıldığından, şahsınıza teslimat için iş yeri adresinizi vermeniz halinde, dergileriniz daha çabuk elinize geçecektir.

Dergiyi teslim almak istediğiniz adres: _____

POSTA KODU: _____ İLÇE: _____ İL: _____

ÖDEME ŞEKLİ:

❑ Lütfen kredi kartımdan 44 YTL (44.000.000 TL) tahsil ediniz.

Mastercard ❑ Visa ❑ Garanti Bankası Bonus Card ❑

NO: ❑❑❑❑ ❑❑❑❑ ❑❑❑❑ ❑❑❑❑ Son Kullanma Tarihi: ❑❑ / ❑❑

Kredi kartınızın arkasındaki yetkili imza boşluğunda yer alan numaraların son üç rakamı: ❑❑❑

❑ Banka hesabınıza yatırdım. Makbuz ilişiktedir.

Hesap numaralarımız: Eko A.Ş., Garanti Bankası Bahçekapı Şb. Hesap No: 6200917-0
Eko A.Ş., Türkiye İş Bankası Cağaloğlu Şb. Hesap No: 22687
Eko A.Ş., Tekstil Bank Güneşli Şb. Hesap No: 00315454

İmza: _____

Abonelik fiyatlarımız, yurtiçi ve 1 yıl (12 sayı) için geçerlidir. Aboneliğinizin hemen başlayabilmesi ve çıkacak ilk sayıyı size gönderebilmemiz için belgelerinizin en geç her ayın 20'sine kadar elimize ulaşması gerekmektedir.

◆ Hazırlayan: Necati Güngör

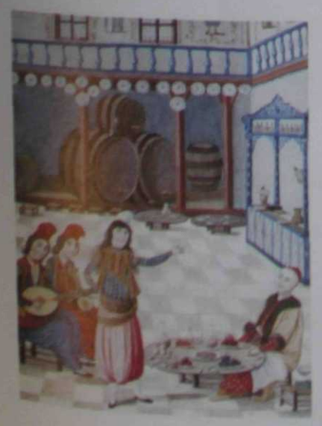
Günlük hayatta kimi sözcükleri, deyimleri kullanır geçeriz. Sözcüklerin gerçek anlamları biraz garip gelse de bize, niye öyle denildiği konusunda kafa yormaya, küçük çaplı bir araştırma yapmaya zamanımız olmaz. 'Sözüngelişi' adı altındaki bu sayfanın amacı, işte o küçük araştırma görevini üstlenmek olacak. Geçmişten gelen bu söz ve deyimlerin, Popüler Tarih okurlarının ilgisini çekeceğinden kuşkumuz yok. Okurlarımız bunları biliyor da olabilir; bizim sözümüz henüz bilmiyor olanlara...

ÇİLİNGİR SOFRASI

Çilingir kime denilir? Anahtar, kilit gibi demirciliğin özel ve ince işleriyle uğraşan kimseye. Çilingirin sofrasının bir özelliği var mı? Öyleyse niye böyle diyegelmişiz? Bu işte bir yanlışlık olmalı.

Yanlışlık şurda: "Çeşnigir" sözcüğünün, halk dilinde "çilingir" biçimine dönüşmüş olması...

Farsçadan gelme bir sözcük; kökeni, *çâşnî-gîr*. Eskiden saraylarda yemeğin tadına tuzuna, çeşnisine bakan sofra görevlisi: Küçük tabaklarda her yemekten örnekler konulan bir tepsi düzenlenir, buna da "çeşnigir sofrası" denilirdi. İşte "çilingir sofrası"nın kökeni...

'BİR HOŞ OLDUM'

Beklenmedik, çarpıcı bir olay, bir görüntü, bir söz karşısında yaşanan şaşkınlığı anlatmak için kullandığımız bir sözdür. Hatta halk ağzında "bihoş oldum" biçiminde kullanımı da yaygındır. Aslı, "bîhuş oldum"dur. Anlamıysa, aklım başımdan gitti, demek...

'GÖZDEN SÜRME ÇEKMEK'

(Ya da sürmeyi gözden çekmek.) Hırsızlıkta çok usta olmak...

Buradaki '*göz*' de, '*sürme*' de bilinen anlamlarında kullanılmaz. Yani, 'göz'ün görme organıyla; 'sürme'nin de makyaj malzemesi sürmeyle bir ilgisi yok!

Eski İstanbul'da kayık yapım yerlerine "göz" denilirdi. Kayık yapımında kullanılan ahşap malzemeye de "sürme" adı verilirdi. Sürme, düzgün kurusun diye, gözlerde bekletilirdi. Bazı kimseler de kurumaya bırakılan, ama göz önünde tutulan o değerli ahşap malzemeyi ustaca çalarlardı. Bu nedenle "aşırma" işinin ustalarına, "sürmeyi gözden kapar" denilmiş...

BİTPAZARI

Eski eşya alınıp satılan yerlere bitpazarı denildiği bilinir. İnsanın kafasında uyandırdığı ilk çağrışım şu: Bitlenmiş eşyaların alınıp satıldığı çarşı. Kullanılmış, eskimiş, yıpranmış, kirlenmiş, bu yüzden de bit düşmüş eşya... Oysa eski zaman yazarları, bu sözcüğü, "batpazarı" biçiminde yazarlardı. "Bat" Arapça bir sözcük. Anlamı da, zayıf, ahmak, sarhoş... demek. İlk bakışta, "bat" sözcüğü, halk ağzında "bit" biçimine dönüşmüş gibi

görünüyor. Ancak o nokta kuşkulu. Çünkü, ünlü sözlükçü Şemsettin Sami'ye göre, eski yazarlar, "bit" gibi iğrenti uyandıran bir hayvancığın adını kullanmayı "müeddep" bulmadıkları için bu sözcükten kaçınarak, onun yerine Arapça "bat"ı icat etmişler. ■

1775'te Lexington'da başlayan çatışmalar, hem Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başladığını tüm dünyaya duyuruyor, hem de 1951'de yaratılan 'Çelik Blek'in serüvenlerinin arka planını oluşturuyordu.

Tarih sayfalarından çizgi roman karelerine

Çelik Blek'in gerçek serüveni

Türkiye'de, 'Teksas' olarak tanınan ilk çizgi romanlardan 'Çelik Blek', 4 Temmuz 1776'da başlayan Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın geri planının anlatıldığı gayri resmî bir tarih kitabı olarak da değerlendirilebilir.

GÜNEŞ ATAY

Aile büyüklerimizin 'Teksas, Tommiks' olarak basite indirgediği ve çoğu zaman okunmasını yasak ettiği çizgi roman, sanat dallarının birleştiği görsel bir şölendir. Özellikle tarih yaprakları, çizgi romanlar için kıymetli bir kaynaktır. Siyah beyaz karelerde ve renkli fırça darbelerinde bize aktarılan, çoğu zaman tarihin tozlu sayfalarından alınmış gerçekliklerdir...

Türkiye'de ilk yayımlanan çizgi romanlardan biri olan Çelik Blek de, okuyucuya Amerikan Bağımsızlık Savaşı tarihinin anlatıldığı gayri resmî bir tarih kitabıdır. 1955'te İtalya'da yayımlanmaya başlayan ve orijinal adı 'Il Grand Blek' olan Çelik Blek, senarist

Pietro Sartoris, başçizer Giovanni Sinchetto ve ikinci çizer Dario Guzzon'un ortaya çıkardığı bir çizgi romandı. 'Tommiks' karakterini 1951'de yaratan ve kendilerini 'esseGesse' olarak adlandıran bu üçlünün ortaya çıkardığı Çelik Blek, Türkiye'de 1956'da yayın hayatına başlamış ve ülkemizde Samim Utku'nun koyduğu adla 'Teksas' olarak tanınmıştı...

Teksas'ın yaşamı ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda oynadığı rol, bize dünya tarihinin gelişim sürecini etkileyen önemli bir dönemi yansıtır. Resimli kareleri ve konuşma balonları ile o dönemin Avrupa toplumunu ve düşünce yapısını okuyucuya sunan Teksas, ABD'nin kuruluş sürecini de tarihî gerçekleriyle gözler önüne serer...

Yannick Leroc, 27 Kasım 1749'da Fransız şehri Saint Malo'da nüfuzlu bir Fransız ailesinin oğlu olarak doğdu. Daha küçük yaşlarda, adalete olan bağlılığı ve haksızlıklara tahammül edemeyen yapısı nedeniyle, birçok kere Kral tarafından cezalandırıldı. Bu cezalarının affedilmesi ümidiyle bir gemide tayfa olarak çalışmaya başlayan Leroc, çeşitli maceralardan sonra geminin kaptanlığına getirilerek Fransızlar adına İngiliz gemileriyle savaşmaya başladı. Bunun karşılığında, Fransız Kralı'nın ona amirallik rütbesi ve toprak vermesi, Leroc'un Fransız aristokrasisine girmesini sağladı.

Kuzey Amerika'ya doğru yola çıkan Leroc, oradaki yaşamı kendine uygun bularak, İngiliz kolonilerinde yeni filizlenen özgürlük hareketine ilgi duymaya başladı. İşte Çelik Blek ya da Türkiye'deki adıyla Teksas efsanesi, böylece doğmuş oldu. Asîlikleri yüzünden cezalandırılan ve sonra da toprakla ödüllendirilip aristokrasi unvanları bahşedilen Yannick Leroc, artık bir bağımsızlık savaşçısıydı...

Kuzey Amerika'daki 13 İngiliz kolonisinin birleşerek bağımsızlık mücadelesine başladığı sürecin miladı, 'Yedi Yıl Savaşları'dır (solda).

Aslına bakılırsa, Teksas'ın bu yeni topraklara gelişini etkileyen düşünceler, tarih sayfalarında yer alan Kuzey Amerika'ya göçün sebeplerini oluşturur. Teksas'ın geçmişi, Avrupa tarihini sarsan savaşların ve aristokrasinin baskısı ve haksızlıkları nedeniyle, Kuzey Amerika'ya göç eden Batı Avrupalı insanın, genel olarak da İngilizlerin geçmişidir. Diğer bir deyişle Çelik Blek, ABD'yi kuran Avrupalı insan tipidir. Kralın ve asillerin devlet yönetim anlayışından ve baskısından bıkmış, savaşlardan bu-

THE
PENNSYLVANIA JOURNAL;
AND
WEEKLY ADVERTISER.
EXPIRING: In Hopes of a Refurrection to Life again.

Koloni halkının 'pul vergisi'ne tepkisi

İngiltere, 'Yedi Yıl Savaşları'nın ardından, zararlarını karşılamak ve Kuzey Amerika'da bulunan ordunun maliyetini azaltmak amacıyla 'pul vergisi'ni devreye soktuğunda, koloni halkı İngiliz mallarını boykot etmeye başladı *(en üstte; New York caddelerinde vergiyi protesto edenler, üstte; 31 Ekim 1765 tarihini taşıyan ve pul vergisi karşıtı makalelerle karikatürler içeren 'Pennsylvania Journal').*

tiği, tarih sayfalarında cevabını bulur.

Kuzey Amerika'daki 13 İngiliz kolonisinin birleşerek bağımsızlık mücadelesine başladığı sürecin miladı, Yeni Dünya Amerika kıtasının kaderini belirleyecek Yedi Yıl Savaşları'dır. 1756'da başlayıp 1763'te biten bu savaş, Fransa ve İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki egemenlik mücadelesine son verdi ve İngiltere bu savaştan kesin bir zaferle çıktı. Amerika kıtasının doğu kıyılarında kurulmuş olan İngiliz kolonileri, Fransız tehlikesini bertaraf edebilmek için İngiltere ile birleşip Fransızlara ve Kızılderililere karşı savaştılar.

Ancak bu işbirliği ve güven hissi, anavatan İngiltere tarafında uygulanan yeni vergi politikası nedeniyle sürekli olamadı.

İngiltere, hem savaş zararlarını karşılamak hem de Kuzey Amerika'da bulunan ordunun maliyetini azaltmak amacıyla koloni halkına yeni vergi yükümlülükleri getirdi. 1765'te, İngiliz Parlamentosu'nun kabul ettiği Pul Vergisi (Stamp Act), Koloni halkı tarafından tepkiyle karşılandı. Bu karara tepki olarak koloniler, İngiliz mallarını boykot etmeye başlayınca, yeni vergi geri çekildi.

1767 yılında kabul edilen Townshend Vergisi, halktan daha büyük bir tepki aldı. Bu haksız uygulamanın devamı karşısında, Koloni halkları içinde bazı politik gruplar oluştu ve İngiliz hükümetine karşı eylemlere giriştiler. Özgürlük Çocukları (Sons Of Liberty) başta olmak üzere bu gruplar, vergi toplanmış, adalet ve eşitliğe inanan özgür insanları ve ekonomik olarak da Batı Avrupa'nın orta sınıfını temsil eder Teksas. Bu sınıf, ABD'nin bağımsızlığına giden yolda İngiltere'ye karşı ayaklanmış ve 13 İngiliz kolonisini anavatan İngiltere'den ayırıp bağımsızlığını ilan etmişti. İşte bu topluluğun çizgi roman yapraklarındaki temsilcisi Teksas, Massachusets ve başkenti Boston'da bu hareketin lideri olmuş ve 'kırmızı ceketli' İngiliz askerlerine karşı mücadele etmişti....

Teksas'ın serüvenlerinin ana konusu, haksızlıklara uğrayan koloni halkının, zalim İngiliz Valisi ve emrindeki askerlere karşı korunması ve özgür bir ülkenin kurulması için İngiliz ve Kızılderililere karşı verilen mücadeledir. İngilizlerin neden bu kadar zalim olduğu, Teksas'ın önüne çıkan tüm İngiliz askerlerine ve yandaşlarına neden büyük bir öfkeyle korkunç gücünü gösterdiği ve koloni halkının neden isyan etmiş olduğu, tarihin bu sayfalarında cevabını bulur.

yan gümrük görevlilerine zarar vermeye ve İngiliz askerleriyle çatışmaya başladılar. Buna karşı İngiliz hükümeti Boston'a bir askerî güç yerleştirdi. 1770'te ilişkiler iyice gerildi. Boston'da protesto gösterileri yapan Koloni halkının üzerine ateş açan askerler 5 kişiyi öldürdüler. 'Boston Katliamı' olarak tarihe geçen bu olaydan üç yıl sonra, 1773'te, 'Çay Vergisi' uygulanmaya başlandı. Bu yasayla, çay ticareti Doğu-Hint Şirketine verilirken, halka daha büyük bir malî ağırlık yükleniyordu. Bu kararın hemen ertesinde, bir grup koloni vatandaşı Mohawk yerlilerinin kıyafetlerini giyerek, bir gemi dolusu çayı Boston limanından denize döktüler. 16 Aralık 1773'te gerçekleşen ve tarihe 'Boston Çay Partisi' olarak geçen bu olay sonrası zarara uğrayan İngiliz hükümeti, daha sert önlemlere başvurdu. Bunların sonucu olarak, 19 Nisan 1775'te Lexington ve Concord şehirlerinde başlayan çatışmalar, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başladığını tüm dünyaya duyuran ateş sesleri olarak tarihe geçti...

Teksas'ın serüvenlerinin arka planı, işte bu tarihî gerçekleri yansıtır. Boston Limanı'nın kapatılması olayı da Teksas'ın maceralarına yansır; limanın kapatılmasıyla, limanda demirleyen cephane dolu gemileri, arkadaşları Oklitüs ve Rodin'in yardımıyla havaya uçurur. Bir Teksas okuru, Teksas'ın 'Kırmızı Ceketli İngiliz'ler'le çatışmalarının nedenleri, tarihin bu sayfalarında açıkça görebilir...

ATATÜRK KİTAPLIĞI

İNGİLİZ-KIZILDERİLİ İŞBİRLİĞİ

Teksas'ın serüvenlerinde dikkati çeken en önemli nokta, kahramanımızın düşmanlarının ortaklığıdır. İngiltere Krallığı dışında, Çelik Blek'in mücadele ettiği gruplar, birbirleriyle gizli ya da açık anlaşmalar yaparak vatanseverlerle savaşan, Kızılderililer ve Kral yanlısı Amerikalılardır. Kolonilerdeki Kral yanlısı Amerikalılar, İngiliz askerî valilerle işbirliği yaparak Kızılderililere silah sağlar.

Amerika yerlilerinin kolonilerin bağımsız mücadelesindeki rolü, Anavatan İngiltere ile ortaya çıkan çatışma çerçevesinde, İngiliz koloni halkının bilinçaltına yerleşmiş merkezî bir roldür. Yedi Yıl Savaşları'nın Fransız yenilgisiyle bitmesi, Amerika yerli-

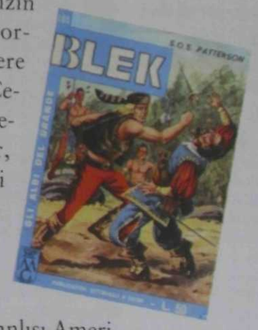

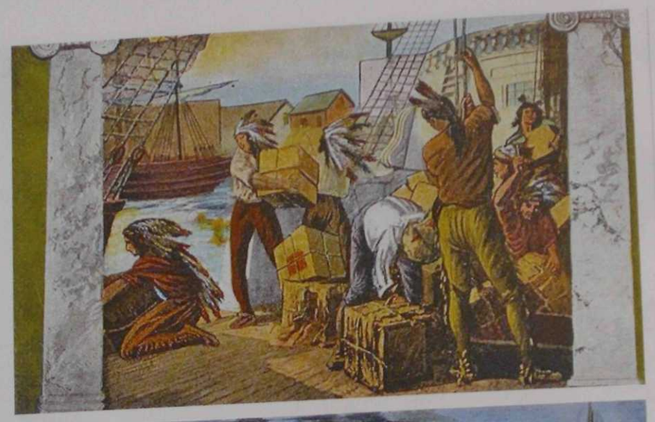

1770'te, İngiliz hükümetiyle koloni halkı arasındaki ilişkiler iyice gerildi. Boston'da protesto gösterileri yapan koloni halkının üzerine ateş açan askerler 5 kişiyi öldürdüler (altta).

'Boston Katliamı' olarak tarihe geçen bu olayın yaşandığı meydanın bugünkü görüntüsü (sol altta).

İngiltere Parlamentosunun koloni halkına dayattığı vergilere karşı koloni halkı içinde bazı politik gruplar oluştu. 'Özgürlük Çocukları' (solda) **bunlardan biriydi.**

1773'te uygulamaya konulan 'Çay Vergisi', koloni halkını büyük bir malî krize sürükleyecek; halk, Mohawk yerlilerinin kıyafetlerini giyerek bir gemi dolusu çayı Boston Limanı'ndan denize dökecekti (sağda ve sağ altta).

lerinin, bir Avrupalı gücü diğer bir güce karşı dengeleme politikasına bir son verdi. Diğer taraftan Amerikan Bağımsızlık Savaşı başladığında, hem vatanseverler olarak anılan İngiliz kolonileri hem de İngiltere Krallığı, yerlilerin savaşa karışmasını istemediler. Ancak 1774-1775 yılları arasında vatansever komutan George Washington, Stockbridge, Pasomaquoddy, St. John ve Penobscot gibi bazı doğu kabilelerinden savaşçıları ordusuna dahil edince, İngiliz komutan General Gage de Kızılderilileri bu savaşta kullanmaya karar verdi.

George Washington (sağda). Mohawk yerlisi Joseph Brant (sağ üstte).

Her iki taraf, resmî olmasa da gizliden gizliye, kuzeyin en güçlü milleti Irokeleri kendi taraflarında savaşmaya ikna etmeye çalıştılar. Temmuz 1776'da, İngilizlerle iyi ilişkiler içinde olan Mohawk yerlisi Joseph Brant, altı Iroke kabilesinin dördünü Amerikalı vatanseverlere karşı savaşmaya ikna etti. Sadece Oneida ve Tuscarora kabileleri bu anlaşmayı kabul etmediler. Irokelerin savaş kararı, Temmuz 1777'de, Irandeko'da büyük miktarda rom ve değerli eşya karşılığında alındı. Bu karar altı Iroke kabilesinin bir konfederasyon altında oluşturduğu birliği ve daha önce sözü edilen tarafsızlığı ortadan kaldırdı. 6 Ağustos 1777'de gerçekleşen Oriskany Savaşı, Iroke Konfederasyonu'nun resmî olarak dağıldığı ve 'beyazlarla' mücadelelerinde artık bir birlik kuramayacaklarını teyit etti. Zira Oneida ve Tuscaroralar, Amerikalı General Nicholas Herkimer tarafında yer alarak, İngilizlerle işbirliği yapan diğer dört kabileye karşı savaşa girmişti.

Kuzeydeki kabileler savaşa girdikten sonra, savaşan tarafların dikkati güneydoğunun iç kesimlerindeki kabilelere yöneldi. Bu bölgedeki Cherokee, Choctaw ve Creek yerlileri kuzeydekilerden çok daha güçlüydüler. Vatansever Amerikalıların 1775 Temmuz'unda yaptıkları ilk kongrede, İngiltere Krallığının 'superintendent' olarak atadığı görevlilere benzer görevliler atanmıştı. Yerliler ile Amerikan hükümeti arasındaki ilişkileri düzenleyen bu görevliler, güneydoğu yerlilerini tarafsız kalmaya yöneltmeye çalıştılar.

Nisan 1776'da Cherokee temsilcilerinin katıldığı bir konferansta, koloni temsilcileri yerlileri, İngilizlerin silah gücü ve argümanlarına güvenmemelerini öğütlediler. Ancak Mayıs 1776'da, Shawnee, Delaware ve Mohawk yerlilerinden oluşan bir delege, Cherokeeleri Amerikalılara karşı savaş baltasını çıkarmaya ikna etti. Böylece Amerikan Bağımsızlık Savaşı tarihinde, bir iki kabile hariç tüm Amerika yerlileri vatanseverlere karşı İngiliz Krallığı tarafında savaşa girmiş oldu. 1781'de savaşın Amerikalılar lehine dönmesiyle, Cherokeeler ve diğer yerli kabileler, kaybeden taraf olarak anlaşma masasına oturmak durumunda kaldılar. Creekler, İngilizlerin tarafında kaldılar; hatta son İngiliz askerleri St. Augustine'den 1783'te çekilmeye başladıklarında, Creekler onlara eşlik ederek ülkelerinden ayrılabileceklerini belirttiler. Bu kabile, yenildiği düşmanının yüzüne bakamayacak kadar onurlu olduğu için böyle bir davranışta bulundu...

Diğer taraftan anlaşma masasında Amerikalılar, kaybeden tarafı tutmakla Kızılderililerin tüm haklarını kaybettiklerini savunuyorlardı. Dolayısıyla, Kızılderili halkı fethedilmiş bir halktı. Ancak, Anayasa'nın ilanıyla devlet, Kızılderililer için, resmi bir onur ve iyi niyet politikası oluşturmak istedi ve onların elinden hak ve mülkiyetlerinin alınmayacağını belirtti. Tabii ki resmî kanallardan yapılan bu beyan, Amerikalıların bilinçaltına yerleşmiş Kızılderili düşmanlığını ve Kızılderililerin Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda, İngilizlerle işbirliği yaptığı gerçeğini değiştirmeye yetmedi. Daha sonra ABD ordusu ve Kızılderililer arasında gerçekleşecek tüm çarpışmaların temelinde, bilinçaltına yerleşmiş olan devrim mücadelesi hatıraları vardır...

Amerika'nın ilk bayrağı ve Blek

Blek'te okurlara sunulan en önemli görsel tarih parçası, ABD'nin ilk bayrağı olarak kabul edilen Betsy Ross bayrağının vatanseverlerin elinde dalgalanmasıdır. 'Yaşasın Blek' nidaları arasında dalgalanan bu bayrak, ABD tarihinin ilk bayrağıdır. Bu bayrak, Betsy Ross adlı Philadelphialı bir terzi tarafından dikildiğinden bu adla anılır. Hikayeye göre, General Washington ve 1775'te bağımsızlık mücadelesi kararı alan hükümeti ilan eden Kongre'nin iki üyesi, Ross'u ziyaret eder ve bayrağın tasarımını gösterirler *(üstte; Betsy Ross ve General Washington)*. Betsy Ross da, altı köşeli tasarlanan yıldızları beş köşeli hale getirerek bayrağı diker. Bu ilk bayrak, sol üst köşede mavi fon üzerinde çember oluşturacak şekilde dizilmiş 13 adet beyaz yıldız ile yatay sıralanmış beyaz ve kırmızı çizgilerden oluşuyordu. George Washington'un yorumuna göre, yıldızlar gökten, kırmızı renk anavatan İngiltere'den alınmıştı ve beyaz renk, anavatandan ayrılığı temsil ediyordu.

da bu ilişkiler açıkça gösterilir. Birçok macerada Teksas, İngiliz silahları kullanan Uthe yerlileri ile savaşır. Bununla birlikte, Karaayak kabilesi, Teksas'ın ve vatanseverlerin yanında da yer alır. 'Portland Valisi' adlı macerada Teksas, Iroke, Mohawk ve Karaayak yerlilerinin, İngilizlere karşı mücadelede vatanseverlerle birlikte savaşacaklarını belirtir. Kendisini ve vatansever Amerika halkını, Kızılderililer gibi o toprakların parçası olarak gören Teksas, bu düşüncesinde maalesef yanılır. Tarih sayfalarından da gördüğümüz üzere Iroke ve Mohawklar, İngilizlerin yanında yer alırlar... ■

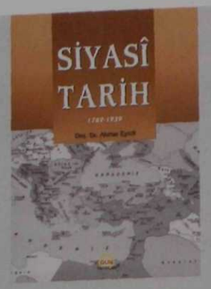

Teksas'ın maceralarında

19 Nisan 1775'de Lexington ve Concord şehirlerinde başlayan çatışmalar, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başladığını tüm dünyaya duyuran ateş sesleri olarak tarihe geçti (solda).

Anadolu Uygarlıkları
[Son bulgular ışığında]
Marc Desti
Dost Yayınları, Kültür Kitaplığı,
Nisan 2005, Ankara

Siyasî Tarih (1769-1939)
Doç. Dr. Ahmet Eyicil
Gün Yayınları,
Mayıs 2005,
Ankara

Dünyada Türk İmgesi
[Bahçeşehir Üni. I. Tarih Sempozyumu]
Kitap Yayınevi,
Mart 2005,
İstanbul

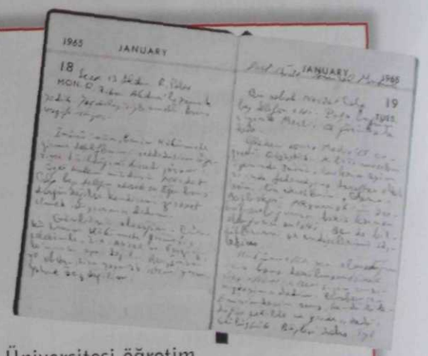
Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye
E. Fuat Keyman
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
Mayıs 2005

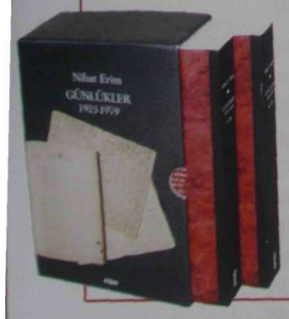
Osman Bölükbaşı
Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası
Deniz Bölükbaşı
Doğan Kitap, Mayıs 2005, İstanbul

Nihat Erim'in günlükleri: 1940'lardan 70'lere

Nihat Erim, "12 Mart'ın Başbakanı" diye tanınır; nitekim, Erim'in 1925-1979 arası tutmuş olduğu 'günlükler' iki cilt halinde, Yapı Kredi Yayınları arasında piyasaya çıktığında, gündelik basındaki yazılar, hep bu ibareyle tanıttılar Erim'i ve kitabı... Zaten Erim, Temmuz 1980'de de, "12 Mart'ın Başbakanı" olması nedeniyle maruz kaldığı bir silahlı saldırı sonucu, İstanbul'da öldürülmüştü... Ancak daha 1945 yılında, parlak bir kamu hukuku profesörü olarak siyasete atılan ve 'İnönü ekolü' içinde yetişen Erim, Demokrat Parti'ye karşı CHP muhalefeti içinde yer almasına rağmen, Başbakan Menderes tarafından 'Kıbrıs Cumhuriyeti' anayasasının yapımına katılmakla görevlendirilmişti... Daha önceleri de, Dışişleri Bakanlığı'nın hukuk danışmanı idi... Nitekim, Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Ahmet Demirel'in yayına hazırladığı günlüklerde, 1940 sonlarının, 50'lerin ve 60'ların çok önemli olaylarına ışık tutan, ipucu veren anlatımlar yer alıyor. Bu çerçevede, Erim'in günlükleri, araştırmacılar için altın değerinde.

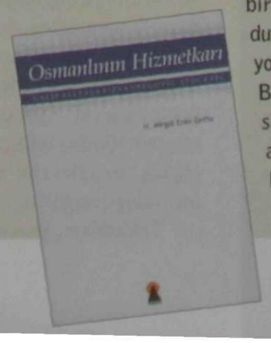

Hersek valisi Galip Ali Paşa'nın öyküsü

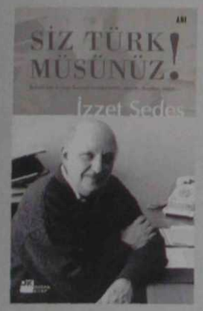
H. Mirgül Eren Griffe, 1833 ile 1851 arası Hersek valisi olan Ali Paşa'nın ailesinden ve Türkiye Bosna-Hersek Dostluk Derneği'nin aktif yöneticilerinden. Ama bununla da kalmıyor ve aslında eczacılık eğitimi almış olmasına rağmen, Fransız vatandaşı eşinin de teşvik ve yardımlarıyla, ailesinin, bir zamanların Osmanlı ülkesi Bosna-Hersek'in köklü ailesi Rızvanbegoviçlerin geçmişini araştırıyor... Griffe, üç yıl boyunca çalışıyor ve 'Galip Ali Paşa Rızvanbegoviç - Stoçeviç' alt başlığını taşıyan 'Osmanlının Hizmetkârı' kitabını tamamlıyor... Bu kitap ne bir akademik çalışma, ne günün modasına uygun 'bir tarih romanı' ne de bir aile öyküsü... Aslında, hepsini de aynı anda kucaklamak istemiş! Ama esas olarak, Balkanlar ile, Bona-Hersek ile ilgilenen -araştırmacı ya da meraklı- herkesin mutlaka okuması gereken bir 'hesaplaşma' kitabı: 1851'de Osmanlı'nın kötü yönetimi sonucu haksız yere katledilen Hersek valisi Galip Ali Paşa'nın anısına bir 'hesaplaşma'... Fakat duygusal ve 'şahsî' bir tavır yok kitapta... Osmanlı'nın Balkanlar'daki kültürel ve siyasî varlığını benimseyen; ama dönemin padişahlarının hatalarını da ortaya koyan eleştirel bir tavır söz konusu.

Bin Renk Bir Ömür
Sefire Emine Esenbel'in Anıları
Osman Öndeş
Remzi Kitabevi,
Ağustos 2004,
İstanbul

Siz Türk müsünüz!
Babıâli'den Avrupa Konseyi'ne
İzzet Sedes
Doğan Kitap, Nisan 2005, İstanbul

Bir Yalnız Diva:
Suna Korat
Deniz Banoğlu
Doğan Kitap,
Aralık 2004,
İstanbul

Ermeni Diasporası gerçeği

Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda doktora programını yürüten Hüseyin Çakıllıkoyak'ın tezi, bildiğim ve öğrendiğim kadarıyla, kendi alanında bir ilk: Çakıllıkoyak'ın, hocası Musa Taşdelen'in teşvikiyle ele aldığı konu, "Diaspora'da Ermeni Kimliği" (Yeditepe Yayınları, Mayıs 2005, İstanbul). Araştırmanın amacı, Osmanlı ve daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti toprakları dışına çıkmış Diaspora Ermenilerinin davranış biçimlerini incelemek. Paris ve Halep kentleri seçilerek yapılan ve masa başı araştırmalarının yanı sıra, görüşmelerle anketlere de dayanan çalışma, sosyolojik araştırma metodolojisine dayanıyor.

Murat Belge'den başucu kitabı

Prof. Murat Belge, tarih formasyonu almış bir akademisyen değil; ama kabul etmek gerekir ki, yıllardır, tarih disiplininin farklı alanlarında, yazılar üretiyor, dikkat çekici çalışmalar yapıyor. Belge'nin İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları arasında yer alan "Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür" adlı kapsamlı yapıtı, bunun son örneği. Osmanlı tarihinin 'klasik' dönemini ele alan Belge, bunu, kendine has yaklaşımıyla gerçekleştiriyor ve hem üniversitelerin 'tarih bölümü' öğrencilerine hem de meraklılara sesleniyor. Ayrıca Belge, karşılaştırmalı kronoloji bölümüyle yapıtını zenginleştiriyor.

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

"Tarihi sevdiren adam"dan 'Bizans Karşısında Türkler'

Ahmet Refik Altınay, Osmanlı'nın son zamanları ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşamıştır (1880-1937). Bir nedeni de bu olsa gerek, Ahmet Refik eserlerinde, ağır bir anlatım dilinin egemen olduğu Osmanlı tarih yazıcılığından çok farklı bir dil kullanır. Böylece, her kesim tarafından kolay anlaşılır. Bu yüzden de 'tarihi sevdiren adam' diye anılır.

İslâm Ansiklopedisi'ndeki 'Ahmet Refik Altınay' maddesini kaleme almış olan Abdülkadir Özcan, Altınay'ın bu özelliğini, veciz bir biçimde aktarır: "... bizde eski tarihçiliğin son, modern tarihçiliğin ilk, popüler tarihçiliğin ise en iyi temsilcisidir." Ayrıca Özcan bu yargılarına şu önemli tespiti de ekler: "Ahmet Refik, tarihî konuları halkın seviyesine indirirken, gerçeği tahrif etmemeye gayret göstermiştir."

İşte, Popüler Tarih dergisi olarak bizim de düsturumuzu oluşturan bu özellikleri kendinde barındıran Ahmet Refik'in önemli bir yapıtı, şu sıralar, Doç. Dr. Fahameddin Başar tarafından yayına hazırlanıp, Kitabevi Yayınları arasında basıldı. Yapıtın adı, "Bizans Karşısında Türkler"... Kitabı yayına hazırlayan Fahameddin Başar, "Ahmet Refik'in o güzel, sade ve akıcı üslûbunu bozmamaya çalıştık ve sadeleştirme yaparken, mümkün olduğu kadar, yazarın ifadelerini korumaya özen gösterdik" diyor.

Altınay "Bizans Karşısında Türkler" kitabını yazarken, Türk ve Bizans kroniklerinin yanı sıra, İbn Battûta, Evliya Çelebi, Schiltberger ve Bertrandon de la Broquière gibi gezginlerin yapıtlarından da yararlanmış. Altınay, "İnönü'de Türkler", "Türkler ve Bizans", "Bursa'dan Güzelcehisar'a", "Bayezid Bey ve Oğulları", "Bizans'ın Son Seneleri" ve "Bizans'ta Türkler" başlıklarını verdiği ve yedi bölüme ayırdığı kitabında, İstanbul'un fethini en ince ayrıntılarına kadar anlatırken, daha öncesine, Osmanlı'nın Bizans ile kurduğu ilişkilere de geniş yer ayırıyor.

Aslında Ahmet Refik Altınay'ın "Bizans Karşısında Türkler" kitabının içinde yer aldığı 'Geçmiş Asırlarda Türkler'

Persepolis'ten İstanbul'a, çağlar boyunca...

Ortadoğu'nun ve Anadolu'nun sarayları

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesindeki 'Tarih Araştırma Merkezi'nin her yıl düzenlediği seminerin bu yılki başlığı, 'Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilâtı' idi. Sunulan bildiriler de, Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasındaki saray yaşamını kucaklıyordu.

LÜTFÜ TINÇ

Geçen yılın Kasım ayında vizyona giren Oliver Stone'un 'Büyük İskender' filmindeki görkemli canlandırma çalışmalarından biri de, Persepolis Sarayı'nı temsil ediyordu (üstte).

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesindeki Tarih Araştırma Merkezi, 1985'ten bu yana sürdürdüğü ve geleneksel olarak, her yıl mayıs ayının üçüncü haftası gerçekleştirdiği seminerlerine bu yıl, bir yenisini daha ekledi.

'Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilâtı' başlığını taşıyan seminer, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Genel Kurul Salonu'nda, 23 Mayıs 2005 günü gerçekleştirildi.

Seminerin açılış konuşmalarını, Tarih Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Feridun M. Emecen ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Korkut Tuna yaptılar...

Gün boyunca dört oturumla sürdürülen seminere, farklı üniversitelerden akademisyenler katıldılar ve 13 bildiri sunuldu. Bildirilerin sunumu, kronolojik akışa uygun olarak sıralanmış ve çoğu sunum, slayt gösterimiyle zenginleştirilmişti.

Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasındaki saray hayatıyla saray teşkilâtlarının ele alınıp işlendiği seminerde, farklı bildirilerle konu yelpazesi, Pers saraylarından İstanbul'daki

Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Korkut Tuna [sağda] ve 'Tarih Araştırma Merkezi'nin müdürü Prof. Dr. Feridun M. Emecen [solda].

Osmanlı saraylarına kadar yayılıyordu...

Birinci oturumun ilk bildirisi, Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar'ın 'M.Ö. 5 ve 4. Yüzyıllarda Pers Sarayı' adlı çalışmasıydı. Sayar bildirisinde, antik dünyanın en büyük devletlerinden birini kurmuş olan Pers İmparatorluğu'nun ilk başkentlerinden Pazargad'da ve daha sonraları Persepolis'te inşa edilmiş sarayların karşılaştırmasını yaparak, bu sarayların işlevlerini ve mimarî özelliklerini öne çıkardı.

Ayrıca Sayar'ın bildirisi, kendi dönemlerinde 'dünyanın en eski süper gücünü temsil eden' Pers İmparatorluğu'nun Pers saraylarına yansıyan haşmetini ele alıyor ve bu süper gücün Anadolu ile ilişkilerini inceliyordu.

İkinci bildiri, Yrd. Doç. Dr. Şevket Dönmez'e aitti. 'Anadolu ve Önasya Bit-Hilanileri' adlı çalışmasında Dönmez önce, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye kökenli bir yapı türü olan 'bit-hilani' [ya da sadece 'hilani'] tarzını anlatıyor; bunların başlı başına bir yapı olmayıp bir kompleksin parçalarını oluşturduklarını, çoğu zaman da, saray ve tapınaklarda önemli mêkanları teşkil ettiklerini dile getiriyordu.

Prof. Dr. M. Taner Tarhan'ın yönettiği birinci oturumun üçüncü bildirisi ise, Arş. Gör. Gürkan Ergin'e aitti. Ergin de, "Anadolu'nun Antik Sarayları" başlıklı bildirisinde, Mezopotamya'ya özgü bit-hilani tarzından söz ediliyordu.

Ancak Tarhan, Pers egemenliği sırasında (M.Ö. 550-323) Anadolu'da satraplara ait sarayların bulunduğunu Herodotos ve Ksenophon'dan öğrenebildiğimizi ve bunların planlarının hem Mezopotamya hem de Anadolu özellikleri taşıdıklarını vurguluyordu. Örneğin Tarhan, Larissa satrap sarayındaki süslemelerin, Anadolu ve Yunan mimarî öğelerini de taşıdığını ifade ediyordu.

Semineri izleyen öğretim üyelerinden Prof. Dr. A. Özaydın ve Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu, seminere bir bildiri ile katılan Prof. Dr. Işın Demirkent ile birlikte (sol üstte). Dr. Casim Avcı bildirisini okurken (solda). Oturum başkanlarından Prof. Dr. Ali İhsan Gencer ve bildirisini okuyan Dr. Birsel Küçüksipahioğlu seminerin ikinci oturumunda (üstte).

Asıl görkemli sarayların ise, monarşinin yükselişiyle Helenistik dönemde ortaya çıktığını belirten Tarhan, Büyük İskender ile birlikte Babil'in, Persepolis'in ve Susa'nın saraylarını gören Selekos'un, Dicle yakınında, krallığına yaraşır görkemli bir saray inşa ettirdiğini de anlatıyordu.

Birinci oturumun son bildirisi de, Farshid Iravani Ghadim'in 'İran ve Anadolu Apadanaları' idi. Bildirisinde, İran kökenli bir yapı türü olan 'apadana'nın eski İran dilinde 'çok direkli çadır' anlamına geldiğini aktaran Ghadim'in

Kserkses Kapısı'ndan Persepolis'in görüntüsü (solda).

Pers kralı I. Darius'un Persepolis'teki sarayının bugünkü görüntüsü (en üstte). **Darius'un taht odasına çıkan merdivenler** (üstte).

anlatımına göre, Önasya mimarlık tarihinde 'apadana', çatısı sütunlar tarafından taşınan toplantı veya kabul salonlarına verilen isimdi.

Bu tür toplantı salonlarına Anadolu mimarisinde de rastlandığını vurgulayan Ghadim, Boğazköy-Büyükkale'deki D yapısını örnek göstererek, Hitit mimarlığında da bu tür yapılara rastlandığını ortaya koyuyordu...

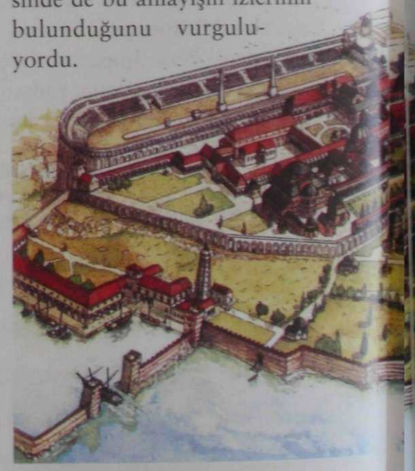
Prof. Dr. Ali İhsan Gencer başkanlığındaki ikinci oturumun 'Kudüs Haçlı Krallığında Devlet İdaresi' adlı ilk bildirisi, Prof. Dr. Işın Demirkent'e aitti. Bildirisinde, Filistin bölgesinde kurulmuş olan Kudüs Haçlı Krallığı'nın devlet idaresini aktaran Demirkent, I. Haçlı Seferi'nin ardından, Kudüs'ün zaptıyla kurulan ve varlığını yaklaşık 200 yıl boyunca sürdüren bu krallığın, hem devlet idaresi hem de saray yaşamı açısından, Avrupa düzeninin bir benzeri olduğunu vurguluyordu.

Ancak Demirkent, Kudüs Haçlı Krallığı'nın gerek idarî yapı, gerekse de saray yaşamı açısından, zaman içinde, bölgenin birçok kültür özelliğini de benimsediğini anlatıyordu.

Bu oturumun ikinci bildirisi ise, 'Tarihî Kaynaklar Işığında Mega Plation' başlığını taşıyordu ve Doç. Dr. Asnu-Bilban Yalçın'a aitti. Yalçın, İstanbul'un gelişimiyle paralel bir yapılanma gösteren 'Mega Palation'un yani Bizans Büyük Sarayı'nın tarihsel, kurumsal ve mimarî gelişimini aktarırken, "Kendini Roma kültür ve geleneklerine bağlayan Bizans devletinde, saray da bu geleneklere bağlı bir oluşum göstermiştir" diyordu.

Bugün için, Büyük Saray'ın rekonstrüksiyonuna yardımcı olabilecek arkeolojik verilere sahip olunmadığını; bu yüzden, böylesi bir rekonstrüksiyon için ancak tarihî kaynakların ve özellikle de kroniklerin aktardıkları bilgilerden faydalanıldığını vurgulayan Yalçın, gezgin ve elçilerin de bu yolda önemli bilgiler aktardıklarını dile getiriyordu.

İkinci oturumun üçüncü bildirisi de, "Bizans Sarayında Yabancı Elçilerin Kabulü" başlığı altında, Dr. Birsel Küçüksipahioğlu tarafından hazırlanmıştı. Bizans İmparatorluğu'nun, 'son günlerine kadar' kendisini Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak gördüğünü ve buna bağlı olarak, Bizans imparatorlarının da kendilerini her zaman 'Roma İmparatoru' olarak kabul ettiklerini anlatan Küçüksipahioğlu, dönemin diplomasisinde de bu anlayışın izlerinin bulunduğunu vurguluyordu.

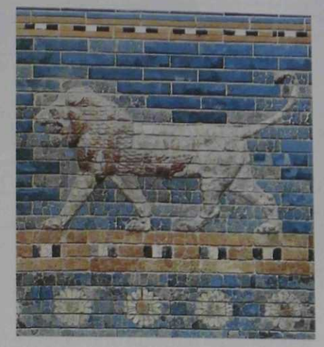

Kısa bir süre önce, Türkiye'de de gösterime giren 'Cennetin Kralığı' filminde, Tiberias rolündeki Jeremy Irons, Kudüs Sarayı'nda (sağda).

İmparatorluğun diplomasi geleneklerini aktardıktan sonra da Küçüksipahioğlu bildirisinde, Bizans'a gelen elçi ve misafirlere uygulanan teşrifatı anlatıyordu: "Bizans'a gelen elçiler genelde, İstanbul'un kapılarından herhangi birinde, limanda veya Kadıköy'de (Khalkedon) ilgili devlet görevlileri tarafından karşılanırdı. Ama Bizans için önem arz eden ciddi durumlarda elçiler imparatorluğun sınırlarında da karşılanabilirdi. Mesela 547 yılında İstanbul'a gelen Sâsânî elçisi, ta güneydeki sınır ucunda, Dârâ'da, 'Magister Officiorum' tarafından karşılanmış ve İstanbul'a getirilmişti."

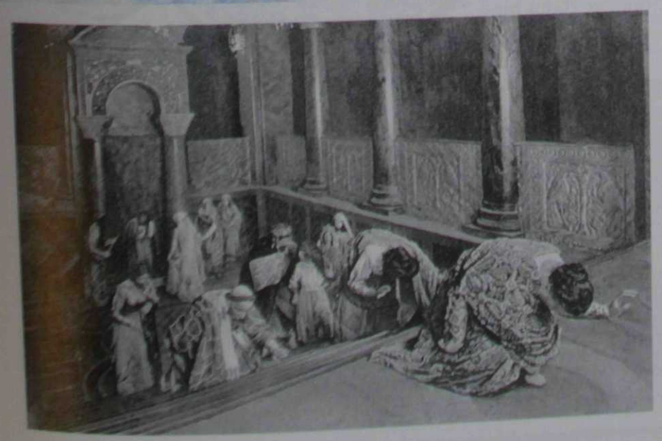
Elçilerin saraydaki kabulünü ise, Küçüksipahioğlu

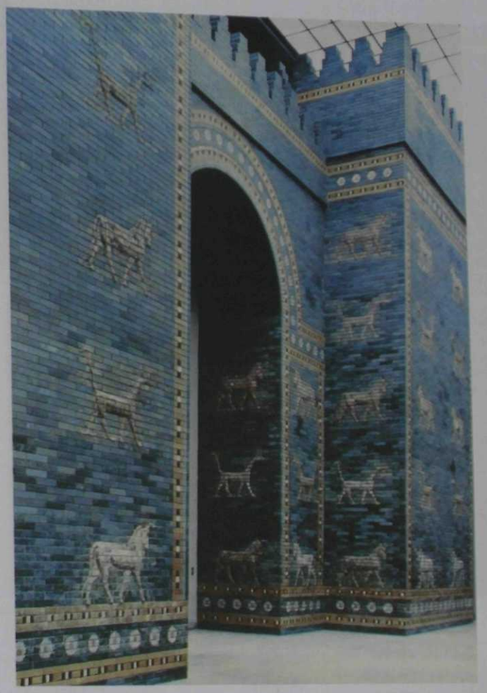

şöyle anlatıyordu: "Yabancı elçilerin veya özel misafirlerin kabulü ilk başlarda, yaz aylarında 'Mega Konsistorion' diye adlandırılan 'Büyük Salon'da; kış aylarında ise, 'Mikro Konsistorion' diye adlandırılan 'Küçük Salon'da yapılırdı."

Elçilerin imparator huzuruna nasıl çıkarıldıklarını da aktaran Küçüksipahioğlu bildirisinde, uzun koridorlardan geçirilerek salona getirilen elçilerin, "altından yapılmış sunî aslanların kükreyişleri ve altın kuşların ötüşleri arasında" yerlere kapanarak, salonun oldukça yüksek bir bölümünde, merdivenler üstündeki tahtına oturmuş imparatora yaklaşmalarını da anlatıyordu...

Seminerin öğleden sonraki ilk oturumunda ise, Prof. Dr. Erdoğan Merçil oturum başkanıydı ve ilk bildiri de, Dr.

Casim Avcı'nın "Arap-İslâm Kaynaklarında Bizans Sarayı'nın Tasviri" başlıklı çalışmasıydı.

Bizans sarayının, çevresinin ve saray hayatının Müslüman Arap yazarların yapıtlarına nasıl yansıdığını araştırmış olan Avcı, muhtemelen 9. Yüzyıl sonları veya 10. Yüzyıl başlarında esir alınarak Filistin'den İstanbul'a getirilen Harun bin Yahya'nın, coğrafya bilgini İbn Rüste kanalıyla aktarılan anlatımlarına da bildirisinde yer veriyordu:

"Harun bin Yahya'nın tasvirine göre, Büyük Saray şehrin ortasında yer alır. Sarayın etrafı tamamen duvarla çevrili olup bir kenarı kıyıdadır. Duvarın demir kanatlı üç kapısı vardır. Girişlerde, altın yaldızlı mızrak ve kalkanlarla nöbet tutan muhafızlar bulunmaktadır."

Casim Avcı'nın ardından, Yrd. Doç. Dr. Sadi S. Kucur'un "Vekîl-i Hâsslık ve Selçuklu Saraylarında Üstâdü'd-

Babil'de Ishtar Kapısı (üstte) **ve Babil Sarayı'nın taht salonundan 'aslanlı' bir ayrıntı** (sol üstte).

Bizans Büyük Sarayı'nın rekonstrüksüyonu (solda, ortada). **Büyük Saray'ın giysi salonunu görüntüleyen bir canlandırma** (solda): **Üst düzey görevliler, kendilerine imparator tarafından sunulan giysileri giyip, salonla taht arasındaki merdivenlerden çıkarak imparatorun önünde diz çöküyorlar.**

Matrakçı Nasuh'un bir minyatüründe, bugün 'Eski Saray' adıyla anılan İstanbul'daki ilk sarayın konumu (üstte).

Dârlık" başlığını taşıyan bildirisi, esas olarak, "üstâdü'ddârlık" diye adlandırılan ve Selçuklu saraylarına muhtemelen Abbâsîlerden intikal etmiş bir saray memuriyetini anlatıyordu.

Kucur bildirisinde, daha ziyade sarayın muhtelif ihtiyaçlarını temin eden üstâdü'ddârlığın, Selçukluların çağdaşı Hârizmşahlarda, Eyyûbîlerde ve daha sonra da Memlûklerde aynı unvanla devam ettiğini de vurguluyordu.

Üçüncü oturumun son bildirisi de, Arş. Gör. Meryem Gürbüz'ün "Hârizmşahlarda Bazı Saray Âdetleri" adlı çalışmasıydı. Gürbüz, Selçuklu devletinin içinden çıkarak, 1092-1231 yılları arasında Orta Asya ve Kuzey İran'a hükmeden bu Türk hanedanının saray gele-

Konya Sarayı kalıntılarında 1941 yılında bulunan ve 12. Yüzyıl'a tarihlenen Selçuklu duvar çinileri (sağ üstte ve sağda). Charles Texier'nin kitabındaki bir gravürde, 19. Yüzyıl Konya'sında, Alâaddin tepesindeki Konya Sarayı kalıntıları ve Alâaddin Cami (en sağda).

neklerinin de, doğal olarak, Selçuklu izleri taşıdığını vurguluyordu.

Ancak bu âdetlerin uygulanışının Selçuklu sarayına kıyasla daha gösterişli ve tantanalı olduğunu belirten Gürbüz, bu konuda ilginç örnekler de veriyordu:

"Bilindiği üzere, hâkimiyet sembolü olarak sarayda hükümdar namına nevbet çalınırdı. Hârizmşâhlarda da devam eden bu âdete göre, önceleri sultanlar için günde beş kez çalınan nevbet, Sultan Alâaddin Muhammed devrinde değiştirildi. Sultan, gücünün büyüklüğüne o kadar inanıyordu ki, bunun ilânı anlamına gelen nevbetini de en güçlüye yakışır şekilde düzenlemeye karar verdi. (...) Bu nevbet, son derece kıymetli mücevherlerle süslenmiş yirmi yedi davulla icrâ olunuyordu. Bu davullara, daha doğrusu köslere eşlik eden tokmaklar da aynı şekilde özenle hazırlanmış, altın, inci ve daha bir-

çok değerli taşlarla bezenmişti."

Seminerin, Prof. Dr. Özcan Mert başkanlığındaki dördüncü ve son oturumu, Doç. Dr. Hayrunnisa Alan'ın "Timurlularda Hükümdar ve Ailesi" başlıklı bildirisiyle başlıyordu.

Alan bildirisinde, konar-göçer geleneklerle yerleşik hayatın iç içe olduğu bir döneme denk düşen Timurlu devleti hükümdarlarının hem şehirlerdeki saraylarında hem de çadırlarda sürdürdükleri gündelik yaşamı, hanedanın 'Muizzü'l ensab' adlı şeceresinden hareketle anlatıyordu.

Oturumun ikinci bildirisi, "Memlûk Sultanlarının İhsan ve İn'amlarına Dair" başlığını taşıyordu ve Dr. Altan Çetin'e aitti.

Çetin bildirisinde, Türk-İslâm tarihinin önemli devrelerinden birini oluşturan Memlûkler dönemi (1250-

Anadolu Selçuklu döneminin erken tarihli sivil mimarlık örneği Konya Sarayı'nın 13 ve 14. Yüzyıl'a tarihlenen alçı kabartmaları (solda).

1517) sultanlarının bağış ve armağanlarını anlatıyordu: Mısır'da, Kahire'deki saraylarının yani 'Kalat el-Cebel'in mekânlarında yaşantılarını sürdüren Memlûk sultanlarının çevrelerindeki insanlara verdikleri değerli elbise ve kemerler kadar, atlar da ünlü idi. Ama bu sultanların saraylarında kurdurdukları ve 'simât' adı verilen ziyafet sofraları, hepsinden ünlüydü.

Altan Çetin'in belirttiğine göre, eldeki kaynaklar, bu ziyafet sofraları ve Memlûk sultanlarının sarayındaki yemek kültürü hakkında bugüne, oldukça geniş bilgiler ulaştırıyordu.

Seminerin son bildirisini de, Yrd. Doç Dr. Zeynep T. Ertuğ sundu. Ertuğ'un bildirisinin başlığı "Osmanlı Sarayının Törenlere Göre kullanımı" idi ve Bursa'daki ilk Osmanlı sarayından başlayarak, Edirne ve Manisa saraylarının anlatıldığı sunumda, İstanbul sarayları da, gerek mimarî gerekse teşrifat bakımından, etraflı bir biçimde aktarılıyordu...

Bildiri sunumlarının ardından yapılan değerlendirme konuşmalarında ise, Prof. Dr. Mubahhat Kütükoğlu ve 'Tarih Araştırma Merkezi'nin müdürü Prof. Dr. Feridun M. Emecen, bütün zorluklara rağmen, seminer geleneklerini önümüzdeki yıllarda da sürdürmek gerektiğini vurguladılar. Ayrıca geçen yıl gerçekleştirilen 'Denizcilik Semineri' kitabının şu sıralar 'Globus' Dünya Basımevi tarafından yayımlandığını belirterek, "Rahmetli Nezih Demirkent'in 1997'de başlattığı bu desteğe" eşi Işın Demirkent nezdinde teşekkür ettiler. ■

Allianpi'da asfaltın 8 metre altında, 1800 yıllık uykusundan uyandırılan Venüs/Nymphe, restore ediliyor.

2005 kazı sezonu başlarken...

Arkeologların yaz harekâtı

Yeni sezon kazı çalışmalarının hazırlıklarını tamamlayarak Anadolu'nun dört bir yanına dağılan arkeologlar, kavurucu sıcağın altında görevlerini yapmaya çalışırken, kazıların malî sorunlarıyla da uğraşıyor...

Erkan Ildız

Haziran ayı başında, Akdeniz Üniversitesi kampüsünde düzenlenen 27. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda bir araya gelen yüzlerce yerli ve yabancı arkeolog, bir sezon boyunca yürüttükleri çalışmaları meslektaşlarına sundular.

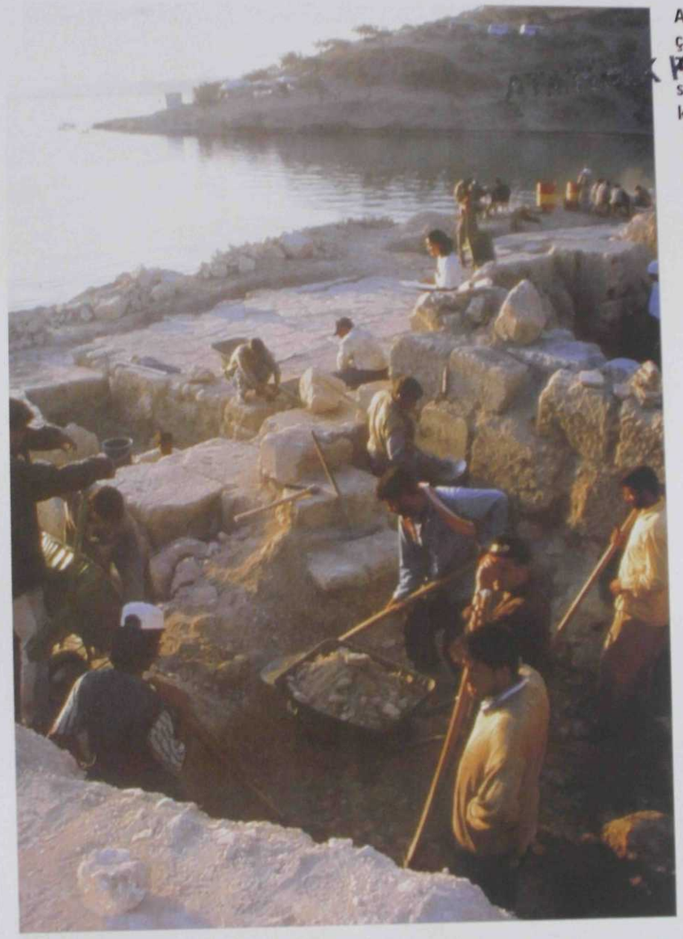
Toplantı sonrası, üniversitelerine dönen arkeologlar, bu yaz başlayacakları yeni sezon kazı çalışmalarının son hazırlıklarını tamamlayarak Anadolu'nun dört bir yanına dağılıyorlar. Kazıların çoğu sonbahar başlarına kadar yürütülüyor; ama kasım ayı sonlarına kadar devam eden kazılar da bulunuyor. Bunun yanında, Cumhuriyet döneminde başlayıp 70 yıldır sürdürülen kazılar olduğu gibi, Osmanlı döneminden günümüze, 100 yılı aşkın bir süredir devam edenler de mevcut...

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2004 sezonu verilerine göre, Türkiye'nin 51 ilinde 210 ayrı alanda kazı çalışması yapılıyor. Kazılar, Paleolitik dönemden Osmanlı dönemine, Anadolu'daki yaşamın pek çok evresine ait uygarlıkları kapsıyor. Kazı ve araştırmalar, Azerbaycan ve diğer Türk cumhuriyetlerinde devam ettiği gibi, Moğolistan'da da 'Türk Anıtları Projesi' kapsamında çeşitli kazılar sürdürülüyor.

Anadolu'daki kazılar, Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilen yabancı ekipler, yerli ekipler, müze müdürlükleri ve müze müdürlüklerinin izniyle çalışan ekipler tarafından sürdürülüyor. Bu kazılar, 164'ü Türk, 46'sı yabancı olmak üzere, toplam 210 ekip tarafından yürütülüyor. Ekiplerde, kazı alanının niteliğine göre 20 ila 250 arkeolog, uzman, öğrenci ve işçi görev yapıyor. Bu rakamların, 2005 sezonunda artarak ya da azalarak değişmesi bekleniyor...

Bu hesapla, mevcudu 5 bini aşan bir arkeolog ordusu, yaz aylarında insanlarımız deniz kenarlarında ya da yaylalarda tatil yaparken, Anadolu'nun en ücra köşelerinde, kuş uçmaz kervan geçmez yörelerde, toz-toprak içinde, kavurucu yaz güneşinde kazılar yaparak tarihin karanlıklarına ışık tutmaya çalışıyor...

Ancak bu gönüllü kültür ordusunun yaz harekâtı pek kolay yürütülmüyor. Yaşanan sorunların başında, Kültür ve

Allianoi'daki kazı çalışmalarına Kınalıada Köyü sakinleri de katılıyor (solda).

Geçtiğimiz yıllarda gerçekleştirilen Zeugma kazılarında arkeolog ve işçiler (solda).

Çanakkale'deki Troya kazı alanlarından biri (sağda). Zeugma'daki bir kazı alanı (en sağda). Uzmanlar, Zeugma'da ortaya çıkarılan mozaikleri temizliyor (sağda, ortada). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu (altta).

Turizm Bakanlığı'nın bu işe ayırdığı ödeneğin yetersizliği geliyor. Kazılara ayrılan ödenek yetersiz olduğu gibi, bürokratik süreçlerin zamanlamasının yol açtığı gecikmeler nedeniyle, bazı kazıların ödeneği kazı sezonu sonuna doğru çıkıyor ve ödenek kullanılamadan ya da kısmen kullanılarak kalan para bakanlığa iade ediliyor. Bu nedenle sponsor bulmak, yerli kazı heyeti başkanlarının önemli uğraşlarından biri haline geliyor.

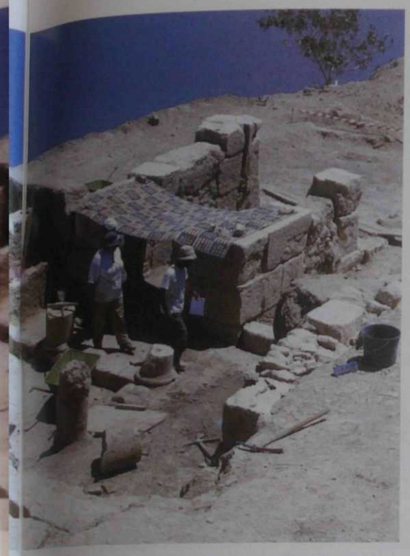
Perge Kazı Heyeti Başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, bu durumu şöyle ifade ediyor:

"Sponsor sağlamak, uzun yılardan beri bütün arkeologların ve kazı başkanlarının başlı başına bir görevi haline geldi. Kültür Bakanlığı'nın tahsisatı ve üniversitelerin araştırma fonlarından aldığımız paralarla bu çalışmaları yürütmemiz mümkün değil. Türkiye'de bir eski eseri ortaya çıkartmak, arkeolojik kazı yapmak ve bunların korunması için para bulmak çok zor. Özellikle koruma işlemleri çok büyük paralar gerektiriyor. Buna karşın, sponsorlardan sağlanan serbest para ile çalışarak hem çok daha fazla iş çıkartıyoruz, hem de işi çok daha ucuza mâl ediyoruz. Bu tip yardımların devamı çok önemli. Bunun dışında ufak tefek destekler sağlıyoruz; benim kazı başkanı olarak kazı öncesi çalışmalarımın büyük bir kısmını bu tür çalışmalar kapsıyor. Bazı müesseselerden, kuruluşlardan para istemek çok zor oluyor; buna karşın öğrencilerimizin ihtiyaçlarını karşılamak üzere zeytinyağından pirince ya da tuvalet kağıdından sabuna kadar, her türlü ihtiyaç için yardım aramaktayız. Bunların hepsi, bizim bütçemize katkıda bulunuyor."

Metropolis'te bir uzman, Metropolisli kahraman Apollonios'un yaşamına ait yazıtı inceliyor (sağda).

Bazı kazılar, kurumsal firma desteği sağlayarak çalışmalarını rahat bir şekilde sürdürürken, bazıları da yaratıcı kampanyalarla bir nebze de olsa sorunlarına katkı sağlamayı başarıyor. Örneğin Perge Kazı Heyeti başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun Kültür Araştırmaları Vakfı etkinliği olarak yürüttüğü 'Bir Sütun da Sen Dik!' kampanyası kamuoyundan çok olumlu tepkiler aldı ve Perge'de 16 adet sütun

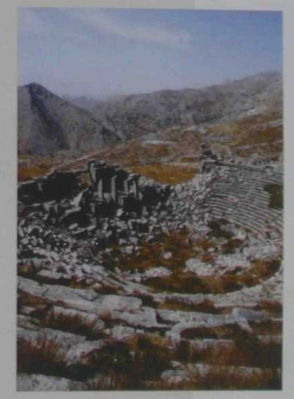

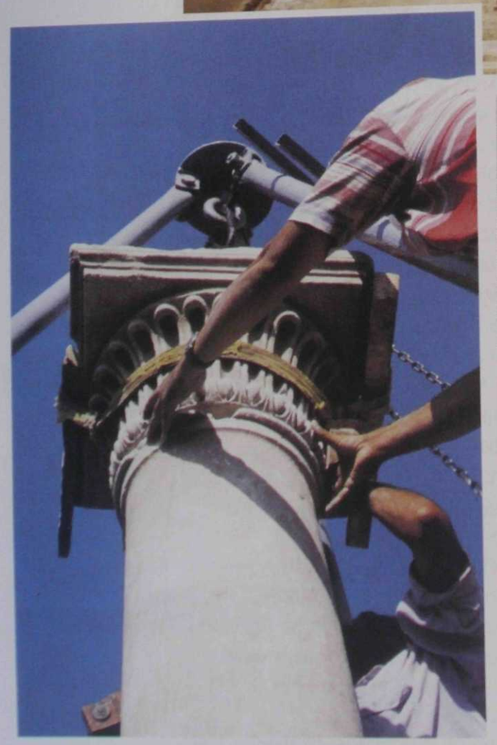
Anadolu'da yürütülen bazı kazılar

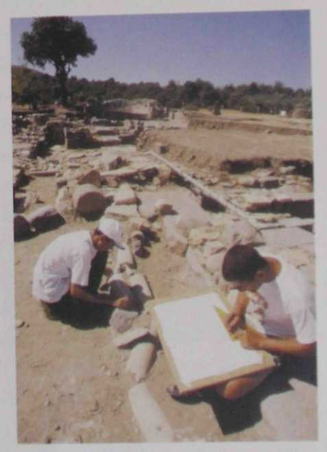
Adana Kadirli ilçesi Karatepe; Adıyaman merkez Perre Antik Kenti Nekropol Alanı; Ankara Polatlı ilçesi Gordion ve Küçük Tümülüs; Antalya Kale ilçesi Aziz Nikolaos, Finike ilçesi Arykanda *(üstte)* ve Limiyra, Kaş ilçesi Patara ve Xanthos; Aydın'ın Didim ilçesi Miletos ve Didyma, Söke ilçesi Priene, Karacasu ilçesi Aphrodisias; Batman Hasankeyf ilçesi Hasankeyf Örenyeri; Balıkesir Marmara Çamaltıburnu Batığı Sualtı, Edremit ilçesi Antandros Antik Kenti; Burdur Bucak ilçesi İncirhan Kervansarayı, Karamanlı ilçesi Çeştepe Tümülüsü, Ağlasun ilçesi Sagalassos *(sağda);* Çanakkale Merkez Troya, Behramkale'de Assos, Gökçeada'da Yeni Bademli Höyük; Çorum Boğazkale ilçesinde Boğazköy, Alaca ilçesi Alacahöyük, Ortaköy ilçesi Ortaköy, Sungurlu ilçesi Hüseyin Dede Tepesi; Denizli Pamukkale'de Hierapolis, merkez Tümülüs Kazısı, Hierapolis Antik Kenti Kuzey Nekroploü, Sanhduka Mezar, Hierapolis Antik Kenti Roma Hamamı, Laodikya Antik kenti, Çal ilçesi Apollon Lermenos Tapınağı; Erzurum Merkez Aziziye Tabyaları; Gaziantep Karkamış ilçesi Şaraga Höyük, Nizip ilçesi Aşağıbayındır Köyü, Zeugma-4 Lejyon Kampı, Şehit Kamil ilçesi Zümrütevler, Doliche Antik Kenti, merkez Yamaçtepe; İçel merkez Soloi-Pompeipolis ve Yumuktepe, Tarsus ilçesi Polatlı Köyü ve Cumhuriyet Alanı, Erdemli ilçesi Tapureli Örenyeri ve Elaiussa Sebasta; İstanbul Fatih ilçesi Tekfur Sarayı; Kastamonu Merkez Mahmutbey Cami güney ve batısındaki hamamlar; Konya Beyşehir ilçesi Eflatunpınar Hitit Anıtı ve Kubad-Abad, Çumra ilçesi Çatalhöyük *(solda),* Meram ilçesi Kilistra Antik Kenti, Karapınar ilçesi Oymalı- Akören Köyleri Yeraltı Şehri; Muğla Yatağan ilçesi Stratonikeia, Kutsal Yol, Lagina, Datça ilçesi Emecik Tapınağı, Knidos ve Burgaz, Fethiye ilçesi Gemiler Adası ve Letoon; İzmir merkez Bayraklı, Bergama ilçesi Yontanlı Baraj Gölü Alanı, Dikili ilçesi Kuşaklı Tepe, Urla ilçesi Klazomenai, Limantepe, Menemen ilçesi Panaztepe, Torbalı ilçesi Metropolis...

Allianoi kazı alanının güneyden genel görünüşü (sağda). Allianoi'da bir sütunun onarılışı (altta). Allianoi için çalışan arkeologlar (sağda, ortada), sponsor desteğinin kesilmesi nedeniyle malî sorunlarla karşı karşıya...

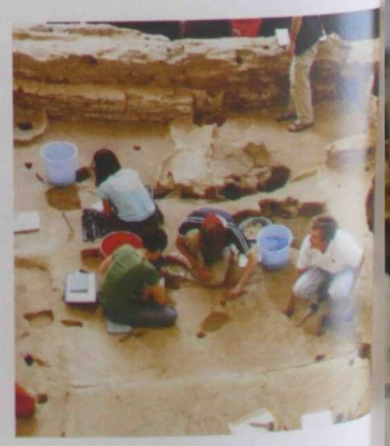

bu şekilde ayağa kaldırıldı. Bu kampanya, bu yıl ayrıca TÜREB tarafından da ödüllendirildi...

Bu çerçevede, halen sürmekte olan ve kurumsal destek sağlamış bulunan kazılar ve sponsor firmalar şöyle sıralanıyor: Antandros (Akbank), Apollon Smintheus Tapınağı (Efes Pilsen), Aphrodisias (Geyre Vakfı), Assos (Efes Pilsen), Çatalhöyük (Ana sponsorlar Koçbank ve Boeing; uzun süreli sponsorlar Shell, Thames Water, IBM; diğer sponsorlar Visa, Merko, British Airways, Glaxo-Wellcome, Koç Sistem, Meptur, Pepsi, Arup, Eczacıbaşı ve Fiat), Efes (14 ayrı Avusturya şirketi), Hattuşa (JTI), Metropolis (Philip Morris-Sabancı), Nemrut (Akbank-ENKA) ve Troya (Siemens- ABB)...

Daha önce kurumsal destek sağlanmış olan bazı kazılarda, bu destek sona erdiğinde ciddi sıkıntılar yaşanıyor. Daha önce Philip Morris-Sabancı ortaklığı tarafından desteklenen Allianoi kazıları, son yıllarda bu firmanın desteğini alamayınca oldukça sıkıntılı dönemler yaşadı. Hatta geçen yıl, devletten alınan ödenek de ancak kazı sezonu sonunda gelince, hiçbir çalışma yapılamadı. Kazı ekibinin ihtiyaçları bu yıl 'Allianoi Girişim Grubu' adlı sivil inisiyatif tarafından temin edilmeye çalışılıyor...

Arkeoloji gündemi şu sıralarda, Bergama yakınlarındaki Allianoi Antik Kenti'nin, bölgede yapımı sürdürülen Yortanlı Baraji'nın gölet suları altında kalıp kalmayacağını tartışıyor. Çünkü Kasım 2005'te su tutulmasının planlandığı baraj, projede bir değişikliğe gidilmediği taktirde, Allianoi Antik Kenti'ni yutacak. Konuya gayet duyarlı yaklaşan kamuoyunda, Allianoi'nun yeni bir Zeugma olmaması için etkin çalışmalar yürütülüyor. Bu çalışmaların başını çeken ise, 2004 Eylül'ünde kurulan 'Allianoi Girişim Grubu' adlı sivil inisiyatif... Bu arada, 20 Nisan 2005'te, İzmir Koruma Bölge Kurulu, aldığı yeni bir karar ile, Allianoi'nun 'I. Derece Arkeolojik Sit' alanı olduğu kararını yineledi...

Çatalhöyük'teki kazılar (sağda), Koçbank ve Boeing'in ana sponsorluğunda yürütülüyor.

Allianoi kalıntıları, Bergama'nın 18 km kuzeydoğusunda, Paşa Ilıcası Mevkii olarak bilinen alanda yer alıyor. 1800 yıllık tarihi ile Allianoi, halen kullanılabilecek sıcak suyu ile ülkemizde sağlam kalmış en büyük antik sağlık merkezlerinden biri...

'Allianoi Girişim Grubu', daha önceleri Philip Morris-Sabancı ortaklığı tarafından desteklenen kazı çalışmalarının son birkaç yıldır sponsoru bulunmadığına dikkat çekiyor ve yürüttüğü kampanyalarla kazıya maddi destek oluşturmaya çalışıyor. 'Allianoi Girişim Grubu'nun çalışmalarına destek vermek isteyenler, *'www.allianoi.org'* ve *'www.allianoigirisim.com'* adreslerinden, grupla iletişime geçebilirler... ■

Anadolu'daki kazıların 'en'leri ve 'ilk'leri

• **En eski yabancı kazılar:** 19. Yüzyıl'da Anadolu, Batılı antik eser meraklılarının ilgi odağı oldu. Bu dönemde, Anadolu'da, tamamen antik eser yağması mantığıyla, bilimsel olmayan çeşitli kazılar yapıldı. Alman mühendis Carl Humann *(sağda)*, 1878'de Bergama'yı kazdı ve ünlü Bergama Zeus Sunağı'nı Almanya'ya kaçırdı. Humann ayrıca, Magnesia ve Meandrum ile Pamukkale'deki Hierapolis antik kentlerini de kazdı... İngiliz J. T. Wood, 1863'te Efes'i kazmaya başladı. Alman Heinrich Schliemann *(solda)*, 1871'de, büyük bir açgözlülükle Troya'yı yağmaladı ve 'Priamos'un Hazinesi' olarak adlandırılan buluntuları yurtdışına kaçırdı...

• **En uzun süredir aynı kuruluş tarafından yürütülen yabancı kazı:** Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nün 1895'te, Otto Benndorf ile Efes'te başlattığı kazılar, 110 yıldır devam ediyor. Kentin henüz yüzde 10'u ortaya çıkartılabildi *(sağda)*...

• **İlk Türk kazısı:** Osman Hamdi Bey'in *(solda)* 1887'de Sayda'da yürüttüğü 'Kral Mezarları' kazısı... Buluntular arasında, bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen 'İskender Lahdi', 'Ağlayan Kadınlar Lahdi' gibi eserler vardı.

• **Cumhuriyet döneminin ilk kazısı:** Bu alandaki ilk kazılar, Türk Tarih Kurumu adına, 1935'te Ankara Ahlatlıbel ile Çorum Alacahöyük'te yapılanlardı *(altta)*.

• **En eski insan izleri:** Antalya'daki Karain Mağarası'ndaki kazılar, burada 350 bin yıl öncesine uzanan yaşam izlerini ortaya çıkarttı. Aynı şekilde İstanbul'da, Yarımburgaz Mağarası'ndaki kalıntılar da 270-290 bin yılları arasına tarihleniyor...

• **Bilinen ilk köy-kent yerleşimi:** Anadolu'daki en eski kent-köy yerleşimi, günümüzden 10 bin ile 7 bin 500 yıl öncesine tarihlenen Çayönü, Çatalhöyük ve Hacılar...

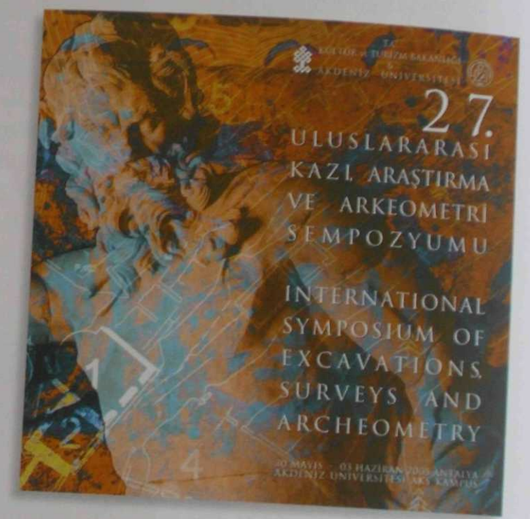

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

'Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'

Arkeoloji dünyasının 27. buluşması

'Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 27.'si, Antalya'da gerçekleştirildi. Birçok bilim insanının katıldığı sempozyumda, 2004'ün önemli arkeolojik keşifleri arkeoloji meraklılarının bilgisine sunuldu.

30 Mayıs-3 Haziran tarihleri arasında, Antalya'da, Akdeniz Üniversitesi kampüsünde düzenlenen '27. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda bir araya gelen yerli ve yabancı arkeologlar, bir sezon boyunca yürüttükleri çalışmaları meslektaşlarına sundular. Bu yıl 252 bildirinin sunulduğu sempozyum, Türk arkeolojisinin çalışmalarını dünyaya yansıtan bir ayna işlevi görüyor...

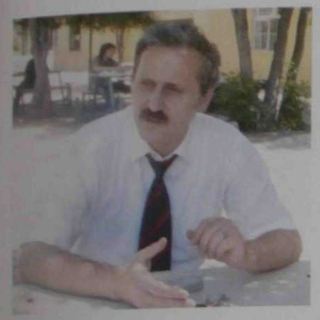
Toplantılara, kazıları yürüten arkeologların yanı sıra pek çok yerli ve yabancı bilim insanı, öğrenci ve arkeoloji meraklısı da konuk olarak katılıyor. Geniş çaplı katılım, hem toplantıların canlı ve kaliteli geçmesini sağlıyor, hem de yüksek bir bilimsel düzey tutturulmasında etkili oluyor...

Bu yılki sempozyumda sunulan 252 bildiriden 126'sı, yürütülmekte olan kazılarla ilgiliydi. Bunların 44'ü yabancı arkeologlar tarafından, Türkiye'de yürüttükleri kendi kazı çalışmalarıyla bağlantılı olarak sunuldu. Yapılan yüzey araştırmalarıyla ilgili olarak da 79 bildiri sunuldu ve bunların 26'sı yabancı arkeologlara aitti. Arkeometri konusunda 28 bildiriden 1'i, müzecilik konusunda ise 19 bildiriden 7'si yabancı arkeologlar tarafından sunuldu...

Sempozyuma ev sahipliği yapan Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nevzat Çevik, Türkiye'nin bir arkeoloji cenneti olduğunu ve bu arkeoloji cennetinin başkentinin Antalya olduğunu söylüyor. Sempozyumu Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ortaklaşa hazırladıklarını, yakalanan katılımdan memnun olduklarını belirten Çevik; sempozyumun, 27 yıldır hiç ara vermeden yapıldığını da hatırlatıyor.

Antalya Akdeniz Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Akaydın, sempozyumun açılış konuşmasını yapıyor (sağda).

Prof. Dr. Nevzat Çevik, uluslararası nitelikteki bu sempozyumun 27 yıldır sadece Türkiye'de yapıldığını ifade ediyor ve sempozyumun önemini şöyle açıklıyor:

"Sempozyuma, yerli ve yabancı bir çok bilim insanı katıldı. Ağırlıklı olarak Alman bilim insanları yer alıyordu. Bunun yanı sıra Fransız ve Japonlar da buradaydı. Öğrencilerin kampüste bulunmadığı bir hafta olmasına rağmen, çok yüksek bir katılım gerçekleşti. Bilim insanları burada, 2004 sezonunda buldukları en önemli keşiflerini sundular, henüz yayımlanmamış bilgileri açıkladılar. Bunları ilk ağızdan, o kazının başkanından dinledik."

Kazı çalışmaları için devletin yeterli bütçe ayıramadığını da belirten Çevik, "Kazılarda 'paran kadar' çalışıyorsun. Devlet, tabi ki kazıların bazılarına destek veriyor. Fakat yüzey araştırmalarına hiç destek vermiyor. Halbuki, devletin envanterini yüzey araştırmaları çıkarıyor. Devlet, envanteri çok önemsiyor; ama bunu yapanlara maddi destek sağlamıyor" diyor... Yüzey araştırmaları dalında, üniversite olarak Türkiye'de 'ilk 3'te yer aldıklarını vurgulayan Çevik, şunları söylüyor:

"Bizden yüzey araştırmalarına 33 kişi katılıyor. Devlet de bizim çalışmalarımızla envanter sağlıyor. Bu bölgeleri sit alanı ilan ediyor, korunmasını sağlıyor... Bu sempozyumun bir başka özelliği de, 'ben kazı yaptım' diyen herkesin bu organizasyona katıla-

Prof. Dr. Nevzat Çevik (solda, en üstte). **Antalya'da gerçekleştirilen 'Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nu, yerli ve yabancı pek çok katılımcı izledi** (solda).

ATATÜRK KİTAPLIĞI

Beçin'deki kazı çalışmaları...

Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal *(sağda; Ord. Prof. Dr. H.C. Fritz Krınzınger ile)* tarafından 2000 yılında, Milas Beçin'deki kazılar sırasında bulunan 60 bin akçe *(sağ altta ve en altta)* ve 850 civarında Avrupa kökenli paranın *(solda)* temizleme çalışmalarını, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü yapıyor. Antalya'daki sempozyumda *Popüler Tarih*'e bilgi veren ve 2001'den beri çalışmaların sürdüğünü belirten Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal, definenin restorasyon ve dokümantasyon çalışmalarının tamamlandığını, değerlendirmelerin ise devam ettiğini belirtti. Definenin temizlenmesinde Ord. Prof. Dr. H.C. Fritz Krınzınger'in büyük desteğini gördüklerini belirten Ünal, "Definenin önemi, belirli bir dönemi kapsamasıyla daha da arttı. Definede III. Ahmet'in sikkeleri de yer alıyor. Bu buluntular, o dönemin para ve ekonomi politikası açısından da bize büyük ip uçları veriyor" dedi.

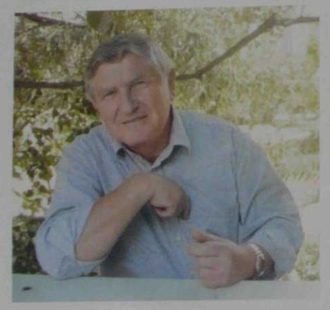

maması... Sempozyuma sadece, bakanlıktan izin alarak çalışma yapanlar katılabiliyor"

Sempozyumda, Efes kazılarında yılda 700 bin Euro civarında para harcandığını belirten Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Başkanı ve Efes Kazı Başkanı Ord. Prof. Dr. H.C. Fritz Krınzınger ise, kazıların bölge ekonomisine olan büyük katkısından söz ediyor.

Ekibinde yaklaşık 250 kişinin çalıştığını ifade eden Krınzınger, "Bunların 70 tanesi işçi. Yapılan bu kazı çalışmaları sayesinde, bu kadar aile buradan geçiniyor" diyor...

Ord. Prof. Dr. H.C. Fritz Krınzınger (altta).

Çok uzun süredir geleneksel olarak gerçekleştirilen sempozyumun, insanlar arasındaki bilgi alışverişinin işleyişi kadar, arkeoloji ve sanat tarihi gibi bilimler üzerine çalışan grupların dinamiği açısından da çok önemli bir yere sahip olduğunu dile getiren Krınzınger, "Dünyanın hiçbir yerinde, o ülkede çalışan bilim adamlarının böyle bir organizasyonda bir araya geldiği başka bir sempozyum yok. Böyle bir organizasyonun gerçekleştirildiği tek ülke Türkiye" diyor ve ekliyor:

"Türkiye'deki kazılar, dünya kültür mirası açısından çok önemli. Bu topraklar, Prehistorik dönemden Osmanlı'ya kadar uzanan pek çok kültür varlığını kapsıyor. Bu konularda, bilime ve kültüre hizmet ettiğim için çok mutluyum..."

■ Pelin Gel / Antalya

Anıtkabir'e, Atatürk Özel Kitaplığı

'Anıtkabir Gelişim Projesi' çerçevesinde Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde oluşturulan 'Atatürk Özel Kitaplığı' açıldı. Atatürk'e ait 3 bin 123 kitabın sergilendiği müze, ziyaretçilerin kitaplara bilgisayar ortamında ulaşmalarını sağlayacak şekilde dizayn edildi. Kitaplık, ziyaretçilerin, Atatürk'ün fikir hayatını oluşturan kitaplar hakkında bilgi alabilecekleri ve özellikle okuyup altını çizdiği kitapları inceleyebilecekleri bir yer haline getirildi. Atatürk Müzesi'nin 3. bölümü olan kitaplığı ziyaret edenler, 14 dokunmatik bilgi cihazından kitaplarla ilgili her türlü bilgiyi edinebilecek.

Bedensel engellilerin de ziyaret edebileceği şekilde düzenlenen kitaplıkta, Atatürk'ün söylev ve demeçleri, sözleri, kendi yazdığı eserleri de dokunmatik bilgi cihazı ortamında okunabilecek.

Anıtlar 'tehlike' listesinde

'Dünyanın en tehlikedeki 100 anıtı listesi'nde, Türkiye'deki 5 tarihi esere de yer verildi. Listeye Agustus Tapınağı, Küçük Ayasofya Camii, Kariye Müzesi *(altta)*, İzmir'in merkezindeki sinagoglar ve Efes Antik Kenti girdi. Merkezi New York'ta bulunan ve dünyadaki anıt eserlerin korunması konusunda çalışmalar yapan Dünya Anıtlar İzleme Örgütü (World Monuments Watch), 2004 yılı itibariyle dünyanın 'En Tehlikedeki 100 Anıtı Listesi'ni yayınladı.

Söz konusu liste, önde gelen uluslararası uzmanlar tarafından; hükümetler, kuruluşlar ve bireylerce yapılan öneriler arasından belirleniyor. Listede anıtsal eserleri bulunan ülkeler arasında Afganistan, Çin, Küba, Yunanistan, Irak, İngiltere ile ABD de bulunuyor. Ancak Türkiye'nin, listede en çok anıtsal eseri olan ülkeler arasında yer alması dikkat çekiyor.

'Osmanlı Sarayı'nda Avrupa Porselenleri'

Kahve takımı (solda): Üç kişilik kahve takımının parçalarının arasında gülabdan ve buhurdan da vardır; bu parçalar, takımın Osmanlı için üretildiğini gösterir. Alman-Meissen yapımı saat ve zarfı (en solda). 19. Yüzyıl Fransız-Paris yapımı kapaklı sahan (solda). Fransız-Jacop Petit yapımı aşurelik (sol altta). 1844 Fransız-Sèvres yapımı tatlı hokkası (en altta).

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi (SSM), Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan ve 5 bin parçadan oluşan Avrupa fayans ve porselenlerinden özenle seçilmiş seçkin örnekleri, sanatseverlerle buluşturuyor. Sergide, Osmanlıların sosyal yaşantısında önemli yeri olan porselen kahve fincanları ve servis takımları, kapaklı sahanlar, leğen-ibrik takımlarının yanı sıra, Rus Çarı I. Nicola'nın hediyesi olan bir Rus yemek takımı da meraklıların ilgisine sunuluyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün işbirliğiyle gerçekleşen sergi, 28 Ağustos'a dek gezilebilecek...

Topkapı Sarayı Müzesi'nin önemli koleksiyonlarından biri olan Avrupa porselenleri; diplomatik hediye, satın alma ve muhallefat yoluyla oluşmuş önemli bir sergi niteliği taşıyor. Koleksiyonda yer alan parçalar, el becerisi ile üretilen nadir ve kıymetli sanat eseri özelliğine sahip. Osmanlı saraylarında daima ilgi gören porselen eşyalar, önceleri sultanların ve devletin ileri gelenlerinin sofralarını ve saraylarını süsledi. Avrupa ülkelerinde henüz iyi cins porselen imalatının gerçekleştirilemediği dönemde, Topkapı Sarayı ve çevresi, Çin'den gelen porselenleri ve yerli imalat olan İznik seramiklerini kullanmıştı.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı sarayı ve çevresi tarafından bir statü sembolü olarak görülen Çin porselenlerine gösterilen yoğun ilgi, Avrupa'da porselenin keşfedilip Osmanlı İmparatorluğu'na ithal edilmesine kadar sürdü. Avrupa'da porselen ilk defa Almanya'da, 1710'da, Johann Friedrich Böttger tarafından Meissen'de yapılmaya başlandı. Osmanlı devletinin Avrupa porselenleri ile tanışması ise kısa bir süre sonra gerçekleşti. Osmanlı sultanlarının ve saray çevresinin, Avrupa porselenlerine ilgi duymasında, Sultan III. Ahmed döneminden (1703–1730) itibaren başlayan ve giderek artan diplomatik ilişkilerin büyük payı olduğu kabul ediliyor. Sergi, Alman, Avusturya, Fransa porselenlerinden seçilmiş örneklerle, Çar I. Nicola'nın hediyesi olan bir Rus yemek takımını da içeriyor.

(Bilgi için: 212- 277 22 00)

İSLİKATİN KRİTATA

Gazi, 8 yıl sonra İstanbul'da...

L'ILLUSTRATION

SAMEDI 16 JUILLET 1927

LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE TURQUE A CONSTANTINOPLE

16 Temmuz 1927 tarihli 'L'Illustration' dergisinin kapağında; Atatürk'ün 8 yıl sonra ilk kez gittiği İstanbul'da, 1 Temmuz 1927'de, Dolmabahçe Sarayı'nın merdivenlerinde, kardeşi Makbule Atadan tarafından karşılanışı...

28 Haziran 1927 tarihli gazeteler, İstanbul'un uzun yıllardan bu yana ilk kez yaşayacağı en heyecanlı günlerin artık başladığını; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 8 yıllık bir aradan sonra, İstanbul'a geleceğini bildiriyordu. Gazi'nin, İzmir'in işgalinden bir gün sonra, 16 Mayıs 1919'da ayrıldığı İstanbul'a, tam 8 yıl sonra yeniden geleceği haberi kentte olay yarattı.

Gazi'yi karşılama hazırlıkları günlerce sürdü. İstanbul, baştan aşağı temizlendi, caddeler onarıldı. İstanbul'daki 'Teşrifat Komisyonu', Gazi için denizde düzenlenecek fener alayının hazırlıklarından, 'mızıka ve saz' müsameresinin detaylarına kadar, her konuyla yakından ilgilendi...

Lord Kinross, 'Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu' adlı eserinde, Mustafa Kemal'in bu İstanbul ziyaretini şöyle değerlendiriyordu:

"Düşmanları ortadan kalktıktan sonra ve devlet merkezi de Ankara'ya iyice yerleştikten sonra Gazi, sekiz yıl önce Anadolu'ya geçtiğinden beri ayak basmadığı İstanbul'u ziyaret etmek istedi. Başta kız kardeşi Makbule olmak üzere birkaç hanım -artık Sultan'ın ya da Halife'nin değil, milletin malı olan- Dolmabahçe Sarayı'nda onun için hazırlık yapmaya koyuldular. (...) İstanbullular için, onun bu kadar yıl sonra tekrar gelişi, şanlı bir barışma idi. Onun bu ihtimaline küsmüşlerdi, ama şimdi yüzlerine neşe gelmişti artık."

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

